

h

host
literární měsíčník
únor 2018
89 Kč

*2

Myšková:
Být poslušná
je ztráta
času

Téma: 90. léta —
Když se paměť mívá
s dokumenty

Fotografie
Josefa Koudelky —
Zed' ve Svaté zemi

Diskuse:
Co zbylo
z Husáka?

h

Host, měsíčník pro literaturu a čtenáře
Číslo 2 | 2018, ročník XXXIV
Vyšlo v Brně 12. února 2018

Radlas 5, 602 00 Brno
tel.: 725 606 144
tel./fax: 545 212 747
casopis@hostbrno.cz
www.casopis.hostbrno.cz

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu Host
(ič 48 51 48 53) & Host — vydavatelství, s. r. o.,
s laskavou finanční podporou
Ministerstva kultury ČR a statutárního města Brna

Miroslav Balaščík | šéfredaktor
Martin Stöhr | zástupce šéfredaktora
Jan Němec | editor
Eva Klíčová | redaktorka
Zdeněk Staszek | redaktor
Alena Němcová | jazyková redaktorka
Pavla Hernandezová | sazba
Petr M. Dorazil | technický redaktor
Tereza Hladká | tajemnice redakce

Grafická úprava | Martin T. Pecina
Písma | Kunda & Vegan (Superior Type)
Foto na obálce | Jaroslav Kocián
Ilustrace | Eva Jaroňová
Papír | Olin Regular Natural White 100 a 200 g/m²
Tisk | Tiskárna Grafico, s. r. o., Opava

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine
(www.eurozine.com)
Registrováno Ministerstvem kultury ČR
pod číslem MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938
Vychází 10× ročně (kromě července a srpna)

Cena 89 Kč, s předplatným 69 Kč
Předplatné na www.casopis.hostbrno.cz/predplatne
nebo telefonicky na čísle 725 606 144:
roční 690 Kč, půlroční 345 Kč, elektronické 400 Kč

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Praha
Zasílání předplatného zajišťuje firma
SP agency, s. r. o., Rajhradice

Editorial

Miroslav Balašík

Srovnáte-li literární časopisy z devadesátých let s jejich dnešní podobou, neunikne vám podstatný rozdíl: důraz, jaký je v těch nynějších věnován společensko-politickým tématům. Může to souviset s tím, že po roce 1989 bylo stále co objevovat z dříve zakázané literatury, nebo s tím, že si literatura dopřávala luxus být po mnoha letech politického angažmá opět „jen“ sférou estetická. Koneckonců i tehdejší spisovatelé tato témata obcházeli velkým obloukem. Že je tomu nyní jinak, může být zprávou o tom, že literatura konečně srovnala krok s životem společnosti. Anebo o tom, že společenský vývoj nabízí taková dramata, která nutí spisovatele, kritiky, a tudíž i časopisy k jejich reflexi. V únorovém čísle *Hosta* je to například nový pohled na devadesátá léta nebo Gustáva Husáka. A pokud literatura neztratila schopnost být seismografem dějinných pohybů, bylo by prozíravé si takových signálů všímat.

Ateliér Josef Koudelka

Fotografie © Gilad Baram / Magnum Photos

„Mě vždycky zajímalo najít to, co dělám nejlépe,“ vysvětluje Josef Koudelka (nar. 1938), proč se v šedesátých letech rozhodl zanechat zaměstnání leteckého inženýra a věnovat se výhradně fotografii. „Rozhodnul jsem se zjistit, co v ní dokážu.“ A za takřka šedesát let své kariéry dokázal mnohé. K jeho prvním oceňovaným cyklům patří soubory *Divadlo* a *Cikáni*. Zlom v životě i kariéře přichází s rokem 1968, kdy fotografuje sovětskou invazi do Československa a dva roky nato odchází do emigrace. Od té chvíle se nikde nezdržuje delší dobu. „Zajímá

mě vidění, a když zůstávám dlouho na jednom místě, oslepnu.“ Cestuje a prostřednictvím fotoaparátu přetváří to, co vidí, v jedinečné svědectví o světě, v němž žije. Z jeho tvorby v sedmdesátých a osmdesátých letech je třeba zmínit především cyklus *Exily*, Koudelkův intimní komentář k životu v emigraci. V dalších letech se pak věnuje zejména mapování často konfliktních vztahů mezi člověkem a krajinou, k němuž využívá panoramatický fotoaparát. Dnes je Josef Koudelka zařazován mezi nejvýznamnější fotografy své generace. (Pavel Dvořák)

názor

- 6 Jan Němec: Kniha století

jubileum

- 7 Typograf Boris Myslivoček 70

osobnost

- 8 Být poslušná je ztráta času.
S Ivanou Myškovou o vitrážích,
Saše Berkové a hlavně o psaní

k věci

- 16 Jakub Kára: O čem učit
ze současné české literatury?
Stav české literatury
z pohledu učitele

téma

- 25 Adéla Gjuričová: Historizace
devadesátých let. Když
je v dokumentech něco
jiného, než jsme zažili
- 30 Dospělá společnost musí
mít představu o své roli
ve světě. S Janem Bělíčkem
o devadesátých letech, pubertě
společnosti a Andreji Babišovi
- 35 Co jsou pro vás devadesátá léta?
- 39 Dvacet nejbohatších
Čechů, hezké vzpomínky
a frustrace. S dokumentaristou
Martinem Kohoutem
o kuponové privatizaci
a dědictví devadesátek

Obsah

kritiky

- 44 Michal Macháček: Gustáv Husák
(Tomáš Černák)
- 46 **kritika v diskusi** Milena
Bartlová — Tomáš Černák —
Eva Klíčová: Na Hradě
zapomenutý prezident
- 50 David Zábranský: Za Alpami
(Katka Kirkosová)
- 52 Marek Švehla: Magor a jeho
doba (Jiří Trávnický)

recenze

- 54 Jan Cempírek: Nejšťastnější
generace (Pavel Janoušek)
- 54 Markéta Hejkalová: Měj mě
rád/a (Radomil Novák)
- 55 Anna Křivánková — Antonín
Tesař — Karel Veselý: Planeta
Nippon (Petr Hrbáč)
- 56 Fedor Gál & Matěj: Přes
ploty (Karolína Ryvolová)
- 57 Herfried Münkler: Němci
a jejich mýty (Tomáš Borovský)
- 58 Petr Hruška: Nevlastní
(Andrea Popelová)
- 59 Dagmar Urbánková:
Dům (Pavel Kotrla)
- 60 Fareed Zakaria: Obrana
liberálního vzdělání
(Zdeněk Staszek)

nová jména

- 62 Kristýna Znamenáčková:
V cizím sklepe ustržený cop

beletrie

- 64 Vratislav Kadlec: Vedlejší
příznaky. Původní povídka
českého autora

esej

- 68 Pavel Dvořák: O člověku
a o zemi. Angažovaný fotograf
Josef Koudelka a tragédie
blízkovýchodního nedorozumění

historie

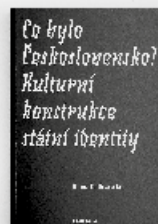
- 84 František Ryčl:
Australská bohéma

sloupky

- 42 **volně přeloženo** Anežka
Charvátová: Georgesi P(ř)erecovi
- 61 **jazyková glosa** Zdenka
Rusínová: Česky jinak
- 80 **biblioman** Martin T. Pecina: ∞
- 87 **švenk** Šimon Šafránek:
Francouzský svátek filmu
- 92 **čtení na pokračování** Markéta
Brousková: Nežádoucí svědek
Markéta Brousková. Pravdivé
báje z časů emigrace
- 96 **o čem se mluví v Brazílii** Šárka
Grauová: Jak dlouho se drží
pod kůží totalitní systém

- 2 **ateliér** Josef Koudelka
- 4 **básník čísla** Karel Škrabal
- 5 **zprávy**
- 88 **hostinec**

b

Básník čísla

Básník čísla Karel Škrabal

Foto Mikuláš Rittstein

Když jsem nedávno pro *Host* připravoval rozhovor se sdružením Vítrholc, jeden z jeho frontmanů Karel Škrabal (nar. 1969) mi hned v zádveří redakce se smíchem řekl: „Čekáme otázku: Proč vznikl Vítrholc? A naše jasná odpověď zní: Protože byste nám v *Hostu* žádné básně nikdy nevydali!“ Kdysi možná ne, dnes rádi, časy se mění. Škrabal je básník robustní i jemný, sympaticky angažovaný. *Host* přináší ukázky z jeho novinky nazvané *Kavčí hory* (Druhé město, 2018). Autor je básník a novinář, čtyřicet let žil v Brně, nyní bydlí sedmým rokem v Praze. Začínal jako brněnský zpravodaj *Českého deníku*. Následně prošel *Lidovými novinami* a TV Nova. Poté šestnáct let pracoval v *MF DNES*, mimo jiné jako vedoucí brněnské redakce a zástupce šéfredaktora. Od roku 2014 působí v České televizi jako zástupce šéfredaktora regionálního zpravodajství. Vydal pět sbírek, ta první se jmenuje *Zapalte Prahu* (Větrné mlýny, 1998), poslední *Rádío Vítrholc* (Větrné mlýny, 2014). Publikoval také v almanaších *Vítrholc* stejnojmenného performančního sdružení, se kterým vystupuje v klubech a na festivalech. V roce 2016 se podělil s Bernardetou Babákovou o první místo v básnické soutěži *Brněnská sedmikráska*. Založil a provozuje web *Nedelnichvilkapoezie.cz*. (-red-)

Sousedský klub Totoro

V lokále za rohem
po večerech figurujem
Vypadáme na baru
jak z nezávislého filmu

V ruce cigára
hudba ztlumená
dveře zamčené
Schováváme se před tím
co nás chce řídit jako firmu

Některé klasiky lépe nevydávat

Francouzské nakladatelství Gallimard se pod tlakem veřejnosti rozhodlo nevydat antisemitské pamflety Louise-Ferdinanda Céline. Prestižní francouzské nakladatelství oznámilo plán vydat Célinův tisícistránkový soubor pamfletů ze třicátých a čtyřicátých let na přelomu roku.

Po ohlášení vydat Célinovy pamflety oznámil známý francouzský lovec nacistů a právník Serge Klarsfeld, že v případě nutnosti, pokud Gallimard nezastaví vydání, nakladatelství zažaluje. Podle Klarsfelda, který už dříve označil Célinea za „největšího antisemitu své doby“, spisovatel „ovlivnil celou generaci kolaborantů, kteří poslali francouzské Židy na smrt“.

Louis-Ferdinand Céline je považován za jednoho z nejdůležitějších francouzských prozaiků dvacátého století, napsal například román *Cesta do hlubin noci*. Jeho spisovatelskou pověst však kazí zmíněné antisemitské postoje a náklonnost k režimu Adolfa Hitlera, kvůli níž musel po spojeneckém vylodění v roce 1944 prchnout z Francie. Později byl usvědčen z kolaborace.

Pamflety jsou od roku 1945 nedostupné a jejich autor si nepřál, aby kdy vyšly znovu. Vdova po Célinovi si však celou věc ve sto pěti letech rozmyslela a podepsala převod autorských práv.

Na ediční záměr Gallimardu zareagovala i vláda. Premiérův výbor pro boj s rasismem, antisemitismem

a homofobií udělal výjimečný krok a nakladatele si předvolal. Gallimardu bylo doporučeno zahrnout do jakékoli edice Célinových textů z let 1937–1941 „poznámky předkládající čtenáři celý kontext, založené na práci specialistů, včetně historiků“. Nakladatelství prý doporučení odmítlo s tím, že poznámky od literárního experta na Célinea postačí.

Celá kauza kromě vládních právníků a lovců nacistů vzrušila i francouzské literární kruhy. Jedna strana sporu tvrdí, že je třeba Célinovy texty vydat a postavit se jim i vlastní minulosti čelem. Druhá, reprezentovaná například několika historiky z časopisu *Nouvel Obs*, zastává názor, že jejich vydání by bylo „přínejlepším voyeurismem a přinejhorším nostalgii nebo posvěcením vražedného volání zabaleným v bonboniére prestiže“.

„Pozastavuji projekt, usoudil jsem, že nepanují ty správné podmínky, abychom odvedli dobrou historickou a metodologickou práci,“ prohlásil nakonec Antoine Gallimard, ředitel stejnojmenného nakladatelství a vnuk jeho zakladatele. Podle Gallimarda jsou Célinovy pamflety jednou z nejsmutnějších kapitol francouzských dějin, ale „jejich cenzura zabraňuje tomu, aby se objasnily jejich ideologické kořeny, a jen přitahuje nezdravou zvědavost“.

Zmizet po čínsku

Jednoho z pěti hongkongských nakladatelů a knihkupců, kteří za podivných okolností zmizeli v roce 2015 a po pár měsících se objevili v policejním držení hluboko uvnitř čínského území, opět odvedla čínská policie.

Zadržený je Gui Minhai, jehož Číňané unesli v roce 2015 z vlastního domu v Thajsku. Minhai je šéfem malého nezávislého nakladatelství Mighty Current Media v Hongkongu. V bývalé državě Velké Británie ještě oficiálně mohou vycházet knihy kritické k čínskému komunistickému režimu. Tamní nakladatelství

i knihkupectví se však kvůli častému pašování tohoto knižního kontrabandu do Čínské lidové republiky dostávají pod stále větší politický i policejní tlak. Asi nejvíce se to projevilo právě v kauze pěti zmizelých hongkongských nakladatelů.

Gui Minhai se několik měsíců po záhadném zmizení objevil v rukou čínské policie a ve státní televizi, kde se doznával k vině za deset let starou dopravní nehodu. Z vězení jej pustili loni v říjnu, s povinností pravidelně se hlásit k policejním kontrolám.

Gui Minhai, jenž je oficiálně občanem Švédska, jel v polovině ledna do Pekingu za doprovodu dvou švédských diplomatů na lékařské vyšetření, když do vlaku přistoupilo zhruba deset policistů v civilu a nakladatele bez komentáře odvedli.

Podle listu *The New York Times* může mít celý incident mezinárodní důsledky. Švédské ministerstvo zahraničních věcí tento případ potvrdilo bez dalšího komentáře. Podle ministerského tiskového oddělení se celou věcí „švédská vláda zabývá s velkou vážností a v nejvyšších politických patrech se už pracuje na silných opatřeních“. Čínské ministerstvo zahraničí podle oficiálního vyjádření prý o celé situaci nic neví.

Minhai jel do Pekingu na neurologické vyšetření kvůli možným symptomům amyotrofické laterální sklerózy, při níž postupně kolabuje nervový systém. Podle lidskoprávního aktivisty a amerického podnikatele Johna Kammy Minhai před zatčením žádné symptomy nevykazoval. „Modlím se, abychom nebyli svědky toho, že ve vězení zemře už druhá osoba obviňovaná z politických zločinů,“ dodává. Naráží tím na smrt nobelisty a roky vězněného disidenta Liou Siao-poa, který zemřel na rakovinu loni v červenci.

zst

Free Gui Minhai

Free Liou

Free Gui

Kniha století

Jan Němec

Výroční ceny Magnesia Litera jsou jistě jednou z vítaných příležitostí, na nichž se české literární prostředí může s potěšením štěpit. V rámci zimní tréninkové přípravy na hlavní intelektuální střety sezony lze příležitostně, průběžně či opakovaně zpochybňovat například systém nominace porot, dvojnásobný počet nominovaných titulů v kategorii próza či sponzory jednotlivých kategorií. O něco později můžeme kroutit hlavami nad nominacemi, které opomněly polovinu našich favoritů a místo nich nabízejí knihy, které jsme vůbec nečetli! A když ani to nestačí, můžou ti nejhladovější duchové zpochybnit ceny Magnesia Litera jako takové anebo alespoň jejich mediální prezentaci anebo alespoň výkon moderátorů večera anebo alespoň jejich šaty anebo alespoň — ale to už je opravdu úhor — kravatu Jiřího Havelky. Před názory literárních profesionálů si zkrátka nemůže být jistý ani chloupěk v nose jevištního technika, který na Nové scéně pošinoval s reproduktory.

Jinak řečeno, Magnesii Literu zkrátka máme mimořádně rádi, je to takové sisalové škrabadlo pro kočky, na němž si nutkavě rádi brousíme své intelektuální drápky.

Organizátor Magnesie Litery Pavel Mandys přitom na naše potřeby i letos myslí už v předstihu. Pro „rok osmiček“ připravil anketu nikoli o Knihu desetiletí jako v roce 2011, ale přímo o Knihu století!

Sedmnáctý ročník výročních knižních cen Magnesia Litera se bude konat v roce 2018, tedy sto let od založení Československé republiky. Tento historický moment byl zároveň spojen s výraznou státní i společenskou podporou české literatury a slovesnosti, jejímž projevem byl mimo jiné v roce 1919 zákon o veřejných obecních knihovnách, díky němuž má Česko dodnes jednu z nejhustších sítí veřejných knihoven, nebo Státní cena za literaturu udělovaná českým spisovatelům od roku 1920,

píše Pavel Mandys v průvodním e-mailu k anketě, která má připomenout ty nejdůležitější české knihy od roku 1918.

Takže které to byly?

No, hlavně jich bylo hodně, takže je třeba postupovat metodicky. Organizátor z každého roku vybral pěti, o níž se bude hlasovat v prvním kole. Jenže i tak to znamená hlasovat více než osmdesátkrát a vybírat mezi více než čtyřmi sty tituly! Pisatele tohoto článku elán opustil už někdy ve dvacátých letech, konkrétně v roce 1923, kdy při vši snaze nedokázal vybrat mezi *Gotickou růží* Jaroslava Durycha, *Korálovým náhrdelníkem* Jindřicha Hořejšího, *Tajemnými dobrodružstvími Alexeje Iványče Kozulinova* od Viktora Dyka, *Velbloudem uchem jehly* Františka Langera a *Zaskleným člověkem* Čestmíra Jeřábka. Potíž spočívala jednoduše v tom, že pisatel těchto řádků ani jednu z oněch knih nečetl. A jak si uvědomil záhy, nic by nepomohlo, kdyby četl jen jednu — jako v případě mnoha ostatních let —, protože pro adekvátní srovnání pěti titulů je zkrátka potřeba přečíst je všechny. To se ovšem pisateli těchto řádků nepodařilo v jediném roce oné staleté historie, a tak se možnosti spolupodílet se na vyhlášení Knihy století bohužel musel vzdát.

Od Pavla Mandyse je to dobrý tah — Magnesia Litera vrací úder. Oněmi zdvořile formulovanými

větami v průvodním e-mailu totiž prosvítá potutelný vzkaz: Pořád něco kritizujete, ale ve skutečnosti jste tak trochu analfabeti, ne?

Není nicméně vyloučeno, že několik mimořádně poctivých akademických pracovníků zůstane v pátek večer před monitorem ještě o hodinu a půl déle a pár z těch několika se celým dvacátým stoletím skutečně prohlašuje až téměř do současnosti. Jen díky těmto titánům vznikne „úzký“ soubor sta děl, z nichž pak *vox populi* vybere onu slavnou Knihu století. Výsledky ankety samozřejmě nelze prozrazovat předem, ale — mezi námi analfabety — nakonec si to stejně rozdá *Švejk*, *Saturnin* a *Nesnesitelná lehkost bytí*. A můžeme jen doufat, že *Saturnin* nevyhraje.

Jistě, celé je to jen taková sezonní hra, která pomůže zviditelnit literaturu a Magnesii Literu; obojí je jen a jen dobře. Nicméně možnosti a zábavnost každé hry jsou dány právě tím, jak jsou vytvořena její pravidla. Například britský *The Guardian* poslední dva roky publikuje seznam nejlepších sta anglicky psaných románů všech dob. Díky tomu vzniklo sto vynikajících článků o jednotlivých z nich a vedle toho několik polemických textů typu, proč je ve výběru tak málo autorek nebo které tituly čtenářům nejvíce chybějí. Důraz zde není položen na samotné hlasování, ale na obsah, který na pozadí mediálně vděčného *best of* formátu vzniká. Výběr sta nejlepších románů dává příležitost znovu je společně s autorem seznamu číst a znovu o nich přemýšlet ve vztahu k současnosti. I toto je svého druhu hra, ale její pravidla jsou přece jen smysluplnější a hlavně bližší tomu, čím literatura stále ještě může být: nikoli záminkou vyjadřovat vlastní postoje, názory a hodnocení, ale příležitostí je zpochybňovat, prohlubovat a zasazovat do širších souvislostí. Lze si představit, že hra na Knihu století by i u nás mohla mít pravidla, která by tomu spíše dostála.

Autor je redaktor Hosta a spisovatel.

Typograf

Boris Mysliveček

70

Letos v lednu oslavil své sedmdesáté narozeniny Boris „Bóra“ Mysliveček (narodil se 1. 1. 1948, černé na bílém to datum věru nepůsobí banálně!), typograf brněnský, autor objemné řady obálek a knižních edic, spolu-tvůrce vizuální podoby mnoha zdejších nakladatelství: Joty, Hosta, Větrných mlýnů a jiných. V každém z nich svého času graficky utvářel velkou část produkce. Jeho nejnovější realizací je obálka bestselleru Milana Kundery *Kniha smíchu a zapomnění* pro Atlantis, kde je po léta nejvíc doma. (Příznivci knižní kultury si namátkou vybaví zajímavě perforované přebaly „černé řady“ děl Louise-Ferdinanda Céline.) Máme-li zůstat v Hostu, lze připomenout například autorství výrazné edice Česká knižnice, která již mnoho let těší milovníky národní klasiky. Borisův profesní život je rozdělen na dvě stejně aktivní půle. Před listopadem 1989 působil v polo-oficiální umělecké zóně, především v okruhu Divadla na provázku či brněnské rockové scény. Přístup do znormalizovaných oficiálních nakladatelství měl přirozeně zapovězen (na zdejší ŠURce byl žákem

Dalibora Chatrného a léta tání strávil v základní vojenské službě), ovšem tyto „náhradní aktivity“ a nemožnost věnovat se milovaným knihám a ilustraci pro něj byly nakonec výhrou. Například o jeho tehdejších konceptuálních divadelních plakátech bez nadsázky platí, že patří k legendárním počínům své doby a působí velmi životně i po desítkách let. Stejný „zářez“ představovaly i jeho scénická a vizuální ztvárnění koncertů zdejších art-rockových kapel. Je dobře, že si jej časem našli mladí příznivci a v roce 2010 byly tyto jeho práce znovu připomenuty ve veřejném prostoru opulentní výstavou s názvem *Boris Mysliveček 4D*. Čtvrtým rozměrem je zde myšlena hravost, která se u Borise vždy pojí s vědomím řádu a účelnosti. To jsou hřívný pro typografa naprosto nepostradatelné. Po roce 1989 už se zaměřoval víceméně výhradně na knihy, kterými žil od raného mládí. (Vzpomíná, že si jako mladík obvykle pořizoval dva knižní výtisky, jeden ke čtení a druhý pro grafickou intervenci, aby mohl knihu „zmutovat“ podle vlastní představy.) Boris navrhoval i první oficiálně vydaný svazek *Hosta* v režii Dušana Skály, modrý špalíček formátu A5, který vyšel v létě roku 1990, a na časopisu spolupracoval bezmála deset let. A některé knihy pro nás dělá dodnes, přes všechny dramatické proměny značky Host. Typografickou prvouku nás učil za pochodu. Slova jako „učaří“, „zákres“, „divis“ nebo „petit“ nám

tehdy zněla velmi magicky. Byla to často „škola v prolukách“, mezi vysedáváním po lokálech (kde se veselé historky ze světa literatury předávaly, ale i zhusta vyráběly), a Boris svou činnost vždy anarchisticky narušoval nějakou tou svačinkou v mastném papíru (obvykle tlačenkou a pletýnkou), do korektur sněžil popel z cigaret a na rozviklaném „konferáku“ se to všechno chvělo jako naše naděje. Až časem jsem si uvědomil, jak zvláštní a laskavý člověk Boris je. Vždy dokáže nadchnout, o „to své“ se bez podmínek podělí, i když často hrozí riziko, že zůstane trochu stranou a většina se vydá jiným směrem. Vlastně si nikdy na nic a na nikoho nestěžuje, byt žádná práce ani život nejsou bez strážní. Svět se změnil, ale v každé pondělí lze typografa „Bóru“ zastihnout, an stále úřaduje v hostinci Poslední leč naproti chrámu svatého Jakuba, té brněnské výspě starých časů. Dobrou mysl odvždy má, tak mu budiž přáno jen pevné zdraví a snad tu vysněnou domácí knihovnu od podlahy až k nebesům!

Martin Stöhr

**S Ivanou Myškovou
o vitrážích, Saše Berkové
a hlavně o psaní**

Foto Marta Myšková

Být poslušná je ztráta času

Ptal se Jan Němec

**Rozhovor s Ivanou Myškovou vznikl
ještě před Vánocemi. Básnířka
Marie Šťastná má v Praze obchůdek
s autorskou módou a šperky,
kde prozaička Ivana Myšková
prodávala. Dokážete si to představit:
balonové sukně, plisované sukně,
oboustranné sukně, náušnice z hrotů
tužek, náušnice z figurek Člověče,
nezlob se... Redaktor literárního
měsíčníku se zkrátka ocitl v pasti.**

Takže ještě jednou: kde to jsme?

Jsme v Pokojíčku Marie a Karly Šťastných, další obchod mají ještě v Moskevské ulici. Kolem nás je spousta holčičího harampádí — nejen autorské oblečení a originální šperky, jako jsou náušnice a náramky a náhrdelníky a brože, ale taky různé kožené doplňky, čepice, šátky a šály, tady ty červené nárukávky, jestli se tomu tak říká... Já sama jsem si tady vybrala tenhle ten nákrčník. Maminka mi vždycky ustaraně říká: A Ivčo, oblíkla ses pořádně? Takže oblíkla, mami, podívej, můžu si to takhle dvakrát omotat...

Jsi ten typ ženy, která má ráda šperky?

Jestli jsem ten typ ženy, to nevím, ale šperky ráda mám. Moje maminka — zase ji tu máme — dokonce vystudovala šperkařství na Střední uměleckoprůmyslové škole v Jablonci nad Nisou. Zabývala se pasířstvím, to znamená, že vyráběla šperky z kovu, tepala, gravírovala, vsazovala kameny a tak dále. A já sama jsem dřív taky byla pěkná šťoura, navlékala jsem korálky, pro sestru jsem vyšila květinový pás, který nikdy nenosila, drhala jsem náhrdelníky podle vzorníků ze šedesátých let a před nějakými deseti lety jsem objevila tiřany techniku a začala vyrábět vitráže.

**To mě taky vždycky lákalo...
To ti nevěřím!****Ale jo, maloval jsem spoustu let na sklo a chystal se na vitráže, které jsou samozřejmě vyšší úroveň.**

A nejvyšší úroveň jsou tiráže! Ale vitráže jsou hezčí. Objevila jsem je v Kanadě, když jsme byli na návštěvě u příbuzných mého muže. Jeho sestřenice letovala celá okna z překrásných katedrálních a opálových skel i nejrůznější drobnosti a já tomu na nějaký čas úplně propadla. Pořídila jsem si skla, řezáky, brusku, pájku, antioxidační roztoky... Jenom se mi to nikdy nevešlo tady v Praze do bytu, takže jsem musela jezdit k tchánovi do Hořovic, který pro to měl pochopení, co víc, našli jsme s tcháňem společnou vášeň! Výhoda té techniky je, že i když člověk neumí moc kreslit, v materiálu ty

věci vypadají docela dobře. Moc mě taky bavilo to napětí, jestli se sklo odlomí tam, kde má, anebo praskne. A vůbec nejlepší je, že člověk se u toho obvykle trochu pořeže... A jak pak během pájení zachází s těmi chemikáliemi, dostanou se do ranek a strašně to pálí. Takže na konci máš pořezaný a vším tím svinstvím zaneřáděný a zduřelý prsty a malého mořského koníka v okně. To za to rozhodně stojí, ne?

Zahrajeme si teď takovou hru. Tady nad námi jsou takové pop-artové odznaky s různými kulturními ikonami. Budeš mi říkat, co tě napadne jako první, když se řekne... Franz Kafka... Proces.

Marilyn Monroe...
Sukně nad kanálem.

René Descartes...
Panebože...

Albert Camus...
Na toho si vždycky vzpomenu, když mě oslní slunce, a říkám si, tohle je ten okamžik, kdy může dojít k vraždě.

Já a vychovatelka!

Nedávno jsme v Hostu psali, že loňský nobelista Kazuo Ishiguro byl jeden z prvních absolventů kurzů tvůrčího psaní v Anglii. Ty jsi na tom podobně — na Literární akademii Josefa Škvoreckého jsi začala studovat ještě v době, kdy ani nebyla vysokou školou. O smysluplnosti kurzů tvůrčího psaní se přitom pravidelně a často dost paušálně pochybuje. Dalo ti to něco?

Jsem na tom úplně stejně jako kolega Kazuo! (*smích*) Myslím, že mi ty kurzy tvůrčího psaní výrazně zkrátily cestu. Na Literární akademii spousta lidí učila velmi rozdílným způsobem, vešlo se tam všechno od seriózních přednášek po pití v hospodě, ale i ty extrémy měly jednu věc společnou, a to, že člověk pořád dostával nějakou zpětnou vazbu. Právě to se mi na té škole zdálo být cenné a nenahraditelné. Jsou totiž lidé, kteří píšou dlouho, buď do šupliku, nebo třeba pro komunitu podobně naladěných

lidí na různých serverech, ale nikdy nedostanou pořádnou zpětnou vazbu a sami pak vlastně nepoznají kvality a nedostatky svého textu. To je neštěstí.

Kdo pro tebe na té škole byl nejdůležitější?

Poslední dva roky jsem chodila na semináře k Saše Berkové a asi to byla ona. Díky ní jsem pochopila, že můžu pracovat s křehkým niterným tématem a zároveň poslouchat jen svou vlastní logiku v tom, jak ho zpracuji. Stavba příběhu má samozřejmě své zákonitosti, ale silné téma unese i experiment. Prořeže se vším. Na druhou stranu mě Saša zároveň naučila neopájet se vlastními větami a nemilosrdně škrtat.

Máš na Sašu Berkovou i nějakou osobnější vzpomínku? Já si pamatuju jen to, jak na jedné chalupě někdy v roce 1986 krájela maso do guláše pro dvacet chlapů a oháněla se nožem po celé kuchyni, ale to mi bylo pět let a docela jsem se jí bála...

Já velmi ráda vzpomínám například na jeden výlet do Ústí nad Labem, kde jí ve foyer Činoherního studia pod vedením Jana Vedrala uváděli scénické čtení *Temné lásky*, která ten rok vyšla. A stalo se, že nám pak ujel poslední vlak zpět do Prahy a my čekali do čtyř do rána v nádražní hospodě. A Saša to nejdřív pojala jako psychoterapii, nerozpakovala se mluvit o svém soukromí a pobízela nás, abychom i my mluvili o tom svém. A pak nám nařídila, ať píšeme, dokázala být docela militantní, jako dítě bych se jí určitě taky bála. Ale ona byla ten typ pedagoga, který dokázal nadchnout i odradit. Už jen její feministické naladění bylo části lidí protivné, a schválně říkám, že ženám i mužům, jiným vadilo, jak z nich ždíme osobní věci. Já sama jsem patřila k těm, kteří ji obdivovali pro její erudici, talent a analytické schopnosti, měla jsem ji po dcerovsku něžně ráda, ale zároveň jsem si v ní taky trochu škrtala... nikdy jsem si ji myslím nezbožšťovala.

Pokud se nepletu, Saša také byla blízko tvé prvotiny *Nícení*,

která ale pak ve Fra vyšla až hodně let po její smrti.

Téměř pět let po její smrti, která mě a všechny její studenty strašně zdrtila. Saša četla první verzi a ohromně mě povzbudila, což byla součást jejího pedagogického talentu. Vedla mě k tomu, abych si ujasnila téma a motivace postav, chtěla, abych si text představila jako hudební skladbu a určila místa, kde má gradovat, a kde tedy mají zaznít tympány, kde si vystačím s příčnou flétnou a kde by to chtělo hluboký zvuk tibetské mýsy. Přistupovala k textu jako k hudebně-dramatickému dílu, vnímala nejen kadenci jednotlivých vět, ale i celého příběhu, což se mi zdálo dost nevšední a nosné. Ostatně její tatínek byl dirigent a ona vášnivě ráda zpívala. A i pro mě jsou zpěv a psaní nejpřirozenějšími způsoby vyjádření. I v tom jsme si rozuměly.

Jak ses vlastně na Literární akademii ocitla?

Já asi neměla jinou možnost! Studovala jsem Střední pedagogickou školu v Litoměřicích, obor humanitární a výchovná činnost. Měla jsem být vychovatelka, nejlépe v nějakém ústavu sociální péče. Já a vychovatelka! Mimořádně myslím, že Marie Šťastná má taky pedák, hezky jsme se tady sešly. Jenže já mám samozřejmě k jakémukoli vychovatelství, a dokonce i k výchově jako takové, bytostný odpor, nejspíš jsem ho získala právě na té škole. Měla jsem osycky z kolektivu a vlastně jsem nerozuměla základní premise pedagogiky, že se dá něco předat tolika různým lidem naráz. Sama jsem na tu školu šla jen proto, že u přijímacích zkoušek nebyla důležitá matematika a fyzika. Z matematiky jsem pak stejně propadla a musela dělat reparát, no ale vidíš, i tak jsem to dotáhla až na prodáváčku... Ale měla jsem výbornou učitelku češtiny a literatury, Věru Pilousovou, a ta mě nasměrovala... Pořád jsem si něco zapisovala a snila o textech a rodiče pak objevili tehdy ještě Vyšší odbornou školu Josefa Škvoreckého.

A jaké to pro tebe osobně byly roky na Literární akademii? Dostala

Pro mě literaturu ustanovuje právě znepokojení. Píšu tehdy, když jsem něčím vyvedená z míry

ses z Litoměřic do Prahy a zároveň do úplně jiného kolektivu...

To tedy! Nedávno jsem rozbila teploměr a teď si říkám, že jsme se tady v Praze dali dohromady tak rychle a neomylně jako ty kuličky rtuti. Na Literární akademii jsem našla vlastně nejvěrnější přátele, jednoho studenta jsem si dokonce vzala za muže. A pozor, vzniklo tam víc manželství. Konečně jsem zažila intelektuální i osobnostní porozumění, literatura pro nás byla existenciálně důležitá, navzájem jsme se inspirovali. Samozřejmě tam studovali i pragmatici, kteří si představovali, že na soukromé škole si kredity a tituly za školné zkrátka koupí, ale atmosféru té školy naštěstí určovalo něco jiného. Začátky byly vůbec zábavné, sídlili jsme v budově bývalé mateřské školky, takže malá umyvadélka, na klučičích toaletách pisoáry někde u kolen... Ale zároveň se rektorem stal sinolog Oldřich Král, který tam přitáhl Miroslava Petříčka nebo Sylvu Fischerovou, Ivan Vyskočil tam vedl seminář dialogického jednání a autorského čtení, Milan Uhde učil dramatické psaní, takže začátky byly nejen zábavné, ale i zářné. Pro mě jako pro prváka to bylo až příliš, ale vždycky je lepší, když tě ti lidé přesahují a ty se musíš sakra snažit, abys ten vzájemný dialog trochu narovnal. Bohužel úroveň té školy pak rychle spadla, například Oldřich Král byl rektorem jen rok.

Citlivost je handicap

Co se s tebou dělo po škole? Měla jsi první verzi *Nícení*, ale jak ses jako absolventka Literární akademie živila?

Na to se na škole zas tolik nemyslelo, co s námi bude dál. Talent je jedna

věc, co s ním, věc druhá. Rok jsem psala pro časopis *Student In*, pak mě Jan Vedral nasměroval k rozhlasu, což by mě samotnou, nevýřečnou, nenapadlo. Ale protože se pro rozhlas dá i psát, psala jsem tedy recenze a postupně jsem se tam zaháčkovala. Naučila jsem se točit, stříhat, míchat a stala se ze mě redaktorka kulturně-zpravodajského pořadu *Mozaika* na Vltavě.

Byla ta stanice stejně konzervativní zevnitř, jako až donedávna působila zvenčí?

V podstatě ano. Určitě převažovaly vážnohudební tendence. Už jen to slovo, vážnohudební... Přitom když slyším třeba nějakou současnou vážnou hudbu, bývá to docela sranda. Ta stanice samozřejmě byla a je skvělá v tom, že poskytuje prostor formátům, které nikde jinde nejsou. Ale na můj vkus byla vltavská dramaturgie vždycky moc semišová. Kulturní stanice má přece nejen hladit, ale i rozjítřovat a zneklidňovat. Tehdejší šéfredaktor Lukáš Hurník však mluvil o uspávací funkci poslechu, měl zřejmě představu, že posluchači by měli téměř klimbat a pocítovat to samé, co člověk, který se dívá na hladinu meditativně plynoucí řeky... Hlavně žádné vlny! Ale pro mě literaturu ustanovuje právě znepokojení. Píšu tehdy, když jsem něčím vyvedená z míry, když to křísne, když prožívám vnitřní konflikt. Právě tuhle naléhavost jsem na Vltavě postrádala a přišlo mi marné s tím pořád bojovat.

Programové schéma Vltavy se nedávno radikálně změnilo. Ubírá se podle tebe Vltava pod vedením Petra Fischera správným směrem? Podle mě zatím ano. Už jen to, že se vysílala třicetidílná adaptace

Musilova *Muže bez vlastností!* Ano, Musil je jistě dávno klasik, ale jeho věty rozhodně neplynou nijak poklidně a neuspávají. Důležité je, že se Vltava hodně otevřela. Slyšela jsem třeba Bohdana Bláhovce, něco tam tuším moderuje i Václav Kahuda, přibýlo publicistických a diskusních pořadů... Ale nevylučuji, že bych to zevnitř, jako zaměstnankyně, vnímala jinak. Část zaměstnanců se na některé změny dívá skrz prsty, protože pro pravověrné rozhlasáky i staromilské posluchače je přece nemyslitelné, aby na mikrofon mluvil třeba někdo s řečovou vadou, i kdyby říkal ty nejzajímavější věci na světě. Problém je taky s různými schvalovačkami původních rozhlasových her a dokumentů, možná se víc reprízuje než točí, a to je trochu regrese. Ale tu stanici někdo musel provětrat — Petr Fischer otevřel dveře a teď je tam průvan, je přirozené, že to sebere i to, co si to

V Praze je dokonce jedna barmanka, která si titul *Nícení* nechala vytetovat na ruku!

nezaslouží. Jako při živelné pohromě. Jde jen o to, aby ten průvan nevydrželi jen houževnatí rutiněři, ale i vzácní jemní, křehcí, vynalézaví a mimořádně poctiví a skromní redaktoři, kvůli kterým jsem na Vltavě vydržela sedm let.

A co se vlastně během tvých prvních vltavských let dělo s *Nícením*?

Rukopis zatím spal. Praktická stránka života mi vždycky dala hodně zabrat. Vrátit se k rukopisu mi dovolila až noha v sádře.

Po těch letech už to můžeš říct — zlomila sis tu nohu schválně?

Já jsem si ji nezlomila, jen jsem si vymkla kotník, ale už to bylo zlomové. Máš pravdu, že by mi nebylo nepodobné, kdybych si to způsobila schválně, ve skutečnosti jsem ale právě běžela točit rozhovor s autorem komiksu *Padoucnice* Davidem B. a špatně jsem došlápla v podchodu u Muzea. Ale kdo ví, možná stejně zařadovalo podvědomí... Každopádně jsem získala krásné tři týdny na to, abych se

k *Nícení* vrátila. Má tehdejší kolegyně Milena M. Marešová mi pak navíc ještě zajistila týden v klášteře v Kostelním Vydří, kde pořádala knihovnu tamním karmelitánům. Takže zatímco bratři studovali Písmo a motory svých škodovek, což byla jejich nejčastější činnost, já jsem ve své cele zaníceně přepracovávala *Nícení*.

Nícení je mimo jiné hodně o vztahu rodičů a dětí. Když už jsme probrali léta na Akademii, jaké vlastně bylo tvoje dětství ve Vědomicích u Roudnice nad Labem?

Dětství... Tys k tomu ale přistoupil psychoanalyticky! (*smích*) Ve shodě s Kunderou si myslím, že dětství je sice zemí něhy, ale ta je zemí *umělého dětství*, protože skutečné dětství zrovna nebývá moc něžné... A nejspíš to tak bude, když vidím svoje něžnoucké neteřinky, jak děsně se rvou! Ale jde i o výchovu, která je věčným postrkováním a vláčením, protože dítě je vnímáno jako tvor bez vůle, a to taky není něžné. Třeba radit dítěti, jak si hrát, to je přece strašně zpupné! Já jsem byla hodně zakříknutá a stydlivé dítě. Do pěti let jsem prchala před návštěvami, vadilo mi, že si nemůžu o svém pohybu rozhodnout. Radši jsem si hrála s brouky než mluvila s lidmi. Máma vzpomíná, jak jsem byla hodná a poslušná... Jenže já teď říkám: Do háje s poslušností! Být poslušná je ztráta času. Ale to jsem pochopila až po přesunu do Prahy.

V pubertě ses ještě tolik nebouřila? Začala jsem se bouřit poměrně pozdě a možná že nejvzpornější jsem až teď, ve svých šestatřiceti... Psaní je vzpoura. Píšeš přece především o tom, co tě sejí. Ještě na střední škole jsem byla docela poslušná, i když mi už začaly rašit růžky. Na základce, jak jsem si zpětně uvědomila, jsem naopak vlastně byla šikanované dítě. Na druhou stranu, které dítě, z něhož pak vyrostl literát, šikanované nebylo? Trošku si o to říkáme, citlivost je prostě v jistém smyslu velký handicap. Jednou jsme k tomu došli s Jáchymem Topolem a Danielou Hodrovou, že jsme v těch školních kolektivech vždycky byli taková

otloukanci. Pro ostatní děti jsem vždycky byla trochu divná, nezajímal mě sport, nesnášela jsem skákání přes kozu a jiné tělocvičné úkony, byla jsem a doteď jsem celkově pomalá, všechno si potřebuju promyslet. Pokud jsem měla nějaké kamarády, vždycky to byli nějakí jiní outsideři. Doma jsem měla velmi milující zázemí, možná až příliš, takže cokoli jiného mě pak zraňovalo. Tuhle jsem si zapsala: Dítě je třeba hned po narození odložit! Jen tak z něj vyroste schopné, sebevědomé monstrum užitečné pro společnost. (*smích*)

Takže jsi do školy asi moc ráda nechodila...

Mě totiž vůbec nebylo plnit úkoly! Vadilo mi, že po mně někdo chce něco, co už má řešení, a já na něj akorát musím přijít. To přece není vůbec tvůrčí. Chtěla jsem vždycky buď přijít na úplně jiné řešení, anebo zkoumat věci, které žádné jednoznačné řešení nemají. Ráda jsem si věci dělala po svém, ale to se ve škole málokdy líbí.

Chodila jsi třeba do tanečních?

Ty se mě teda ptáš na záležitosti! To jsem chodila a nejvíc si pamatuji zpoceně chlapecké ruce v bílých rukavičkách... Ale zase, co je v takovém prostředí nejdůležitější? Jak člověk vypadá. A já vždycky měla mindráky, hlavně kvůli své čelistní anomálii, nosila jsem rovnátka a musela jsem dokonce na operaci do Střešovic, kde mi tu čelist zkracovali. Takže do té doby jsem pořád byla před zrcadlem a snažila se nějak skrýt, co se stejně skrýt nedalo. A být v téhle době puberták, to bylo mučednictví. Ještě ta výhradně holčičí společnost na pedáku... Ach bože. Není to vlastně tak dlouho, co bych špatně snášela i tohle prostředí, ve kterém jsme teď. Prozradím ti totiž sladké tajemství. Tyhle ty mindráky si totiž holky navzájem vkládají do vínku, předávají si je z pokolení na pokolení jako rozkošné danajské dárečky. Ženy umí být k sobě samým i k sobě navzájem šíleně nesmlouvavé. Přeměřují symetrii svých těl a tváří, protože byly odjakživa přeměřovány muži. A naše stále vizuálnější kultura zrovna nenapomáhá tomu, aby to nedělaly. Kolik

žen a mužů řekne o Merkelové, že je mužatka? Ale aspoň tu máme něco, proti čemu se můžeme konstantně bouřit. (*smích*)

Kdy jsi nad tím vším získala nadhled? Hrál v tom roli psaní?

Nejdřív v tom hrál roli jen vrozený smysl pro humor, který jsem zdědila po tatínkovi. A pak jsem si uvědomila, že se třeba i značně nesymetrická někomu líbím, ale že to vůbec není moje povinnost — líbit se. Můžu si přece dovolit vůbec se nelíbit... Můžu se mi dokonce líbit představa, že se nelíbím! A teď z toho všeho čerpám, když píšu, ano, literární hra je mimo jiné prostředek osvobození.

Něha s neúprosností

Jak se dnes díváš na Nícení?

Ona je to vlastně taková iniciační próza, typově podobná knihám jako Zmatky chovance Törlesse nebo Portrét umělce v jinošských letech. Poznáváš se v tom pořád?

Ohó, to jsou analogie! Sice je to jiná Ivana, ale poznávám ji. Zpětně jsem ráda, že se mi tam podařilo zachytit něco, o čem se tolik nemluví, totiž jak zničitelský může být láskyplný zázemí v rodině. Právě proto, že jsi příliš důvěřivý a nemáš žádné ochranné vrstvy. Jenže jak hnusný je svět bez důvěry! To radši naletím, než bych si hýčkala paranoii. Zjistila jsem, že zvlášť pro určitý typ dívek ve středoškolském věku ta kniha může být docela zásadní. V Praze je dokonce jedna barmanka, která si titul té knihy nechala vytetovat na ruku! Jsem také ráda, že jsem tu knihu nechala trochu neučesanou a takovou naléhavou — Jakub Chrobák mi jednou řekl, že tam nejsou vůbec žádné emotivně neutrální pasáže. Zachycují kromě jiného stav absolutní zamilovanosti, který někomu může být později nedostupný. I já jsem dnes trochu sarkastičtější a cyničtější, teď myslím hlavně jako autorka, ostatně je to pro každého bezpečnější zóna. Už bych o těch věcech možná nedokázala psát bez úsměšku, i když určitou zranitelnost se pořád snažím si uchovat. Člověk se také chová ohleduplněji ke svým blízkým. Ale literární pravda je něha spojená s neúprosností, to se nedá nic dělat.

Něha spojená s neúprosností, to je docela dobrá charakteristika povídek, které jsi loni na jaře shromáždila do knihy *Bílá zvířata* jsou velmi často hluchá. V čem jsou jiné a v čem jsou stejné než *Nícení*? Jaká je ta současná Ivana?

I když si pořád myslím, že zranitelnost je na člověku to nejkrásnější, a nikterak útrpně neprožívám, když kvůli své zranitelnosti trpím, trpím už trochu míň, v únosnější míře. Víc si věřím, jsem pragmatictější a pobavenější. Někdy se trochu děším svého sarkasmu, jindy lenosti a otupělosti. Víc spěchám s tím, co pokládám za důležité. Jsem dost úzkostná, což hodně souvisí s tou pobaveností, a často myslím na smrt, asi už chápu, proč katastrofy tolik táhnou... Taký už nemusím všechno vidět a všude být. Odrazují mě festivaly a přebíjení kulturních zážitků kulturními zážitky. Jsem méně lačná a méně se opíjím. Snažím se vystačit si s tím, co mám. Nejsem si ale jistá, jestli se neobelhávám, jestli je opravdu možné rekonstruovat deseti- či dvanáctiletou

cestu nebo běh v hlubokém písku, když jsem nenávratně přišla o kontext a zbylo mi jen pár silnějších vzpomínek. A v čem jsou jiné ty povídky? Asi v tom, v čem je jiná autorka... Do *Bílých zvířat* jsem vnesla víc humoru a děje, do některých povídek jsem se tolik osobně nevkládala, abych se v té literatuře úplně neztratila, povídky jsem tedy psala z většího odstupu než *Nícení*, ale nikdy ne technicky, řemeslně, to bych stejně neuměla, vždycky to bylo hledání, potýkání, živelná hra i trápení.

Každý zajímavý autor snímá trochu jinou vrstvu světa. Tvoje povídky jsou plné různých záhybů, je to takové zmačkané podvědomí. Co tě jako autorku nejvíce zajímá?

Snad jak se to podvědomí narovná? (*smích*) To jsi řekl fakt hezky — zmačkané podvědomí. Ano, zajímají mě ty skryté a často zapuzené vrstvy podvědomí. To, s čím nechceme nic mít. Například problém sebelásky. Když se nemiluješ nebo se máš rád jen podmíněně, v závislosti na svých

úspěších, máš jen velmi omezené pole působnosti. Sebeláska je podmínka svobodně prožitého života. Znáš celkem dost krásných, chytrých, vzdělaných, talentovaných žen i mužů, mám na mysli i své drahé rodiče a sestru, kteří svůj potenciál nedokážou plně využít jen proto, že si nevěří. Banální věc. A pak znám spoustu méně krásných a méně chytrých a talentovaných, kteří se proderou kamkoli, protože se bezmezně milují. A nic s tím neuděláš. Můžeš těm lidem tisíckrát říkat, jak jsou úžasní, a je to zbytečné, protože oni se nemilují. Něco jim chybělo v tom prokletém dětství. A to zranění nezacelíš žádnou chválou. Chvála je bezcenná. Musel bys vrátit čas a zařídit, aby k tomu zranění nedošlo. Tak tohle mě zajímá. Někaké osudové předurčení jak z antické tragédie... Zajímá mě nízkost i vznešenost, přes všechno technické zdokonalování nedokonalost lidského charakteru, mocenské vztahy, intolerance, netečnost, nemístný altruismus... Zajímá mě, čím si lidé životy kazí a čím si je zase vylepšují,

TVAR DOSTUPNÝ VŽDY A VŠUDE

POŘÍDÍTE SI ON-LINE PŘEDPLATNÉ JEN ZA 300 KORUN ROČNĚ PLNÝ PŘÍSTUP DO DIGITÁLNÍHO ARCHIVU TVARU

www.itvar.cz

tvár

OBTÝDENÍK ŽIVÉ LITERATURY

VÍCE NA WWW.ITVAR.CZ/PREDPLATNE/

zajímají mě nesrovnalosti a nesymetričnosti, všechny ty klobásové jedy, které si necháváme vpravovat pod kůži, abychom zkrásněli... Erich Fromm píše o anatomii sebeustrukce. Máme to holt v sobě. Vypadá to jako spása, a přitom je to klobása...

Dějí se všechny ty podivné situace z tvých povídek nějakým způsobem kolem tebe? Jednou jsi mi třeba vyprávěla o nějakém transvestitovi, se kterým ses seznámila...

No jéje! Já mám zážitků! Zvlášť takových nočních se smutnými pány. Já ti nevím proč, ale na někoho se trochu pozorněji zadívám, a on chrlí, chrlí, až vychrlí kus svého života. Pak tam ten život mezi námi leží na chodníku, v louži, na zastávce a chvíli nevíme, co s tím, s tou vyvrženinou, než pochopím, že je to ambra a že mi ji ten člověk právě daroval.

Slyšel jsem slovo ambra?

Promiň, jsem trochu posedlá vorvani a právě ambra je vlastně vorvaní vyvrženina — to se mi dost zamlouvá, to hnusné, co je pro ostatní vzácné a dost luxusní. Takže ano, jednou je to transvestita s Parkinsonovou chorobou, co mi rozkošnický líčí, jak nejraději chodí v silonkách a nezná větší blaho, než si takhle třít tu nohu o nohu... Jindy sem do krámků zavítá jakýsi kšeftař a striptér... Dost ošklivý tedy! To jen jako přípodotek k té ženské a mužské kráse...

Asi mi vůbec není cizí metoda nizozemského spisovatele Arnona

Grunberga, který se vždycky načas nechá někde zaměstnat a pěkně to tam prostuduje. Možná jsem dospěla do fáze, kdy je mi jedno, čím se živím. Za práci vlastně považuju jenom nějaký typ psaní a vymýšlení, ostatní je pouhá infiltrace do cizího prostředí. Podstatnější je, jestli si na něco přijdu a jak ostře vnímám to, s čím se setkávám. Nebudu zastírat, že občas něco udělám zejména proto, abych o tom mohla psát. Ale nebavíme se o nějakých příliš nebezpečných věcech. Někdy zkrátka jen pasivně a pobaveně přihlížím, co se mi děje, aniž bych měla potřebu to ovlivnit.

Jsou knihy, u kterých má člověk pocit, že vznikly hlavně díky disciplíně — pěkně pět šest normostran denně a za půl roku je na světě historický román. U tvých povídek mi připadá, že napíšeš tu odstavec, tu dialog, tu něco změníš. Jak vlastně píšeš?

Pomalu a přerývaně. Vlastně máš docela přesnou představu. Obvykle píšu prózu jako poezii, po malých kouscích... Mám dlouhé přípravné fáze. Každý text беру fatálně, a tak na něj dlouho myslím, dlouho si píšu poznámky, jsem z povahy sběračka, ne lovkyně, střádám si bobulku po bobulce, až je hrníček plný a já z toho něco upeču. Rochním si ve větích. Tohle mám vlastně asi nejradši. Můžeš to provozovat kdykoli a kdekoli, nepotřebuješ horu času a pekelné soustředění. Ale když se mi stane, že jako v transu píšu

deset stránek, úplně lehounce, bez úsilí, je to podobná rozkoš, na níž je ovšem něco podezřelého. Už ve chvíli, kdy to píšu, vím, že všechno nepoužiju. Připadala bych si pak jako podvodník, být za den to celé samozřejmě nevzniklo. Musím se s textem trochu mořit. A někdy se mořím, hrozně chci a nejde to, připadám si úplně negramotná. Tak tím se vykupuju z těch šťastných dnů. Víím ale, že je třeba disciplíny, a obdivuju každého, kdo si těch svých pět stránek napíše. U delšího celku, na který se teď chystám, je to nezbytné. Jenomže já jsem manický typ, málokdy dokážu navázat na to, čím jsem včera skončila. No, jsem na sebe zvědavá...

A co je na psaní nejlepší?

Nejlepší je to vzrušení a vyčerpání. Tedy když opravdu intenzivně píšu nebo upravuju text. A přesah! Když se nepoznáváš, když přijdeš na něco, co pro tebe ještě včera bylo uzavřené. A teď se to otevírá. Někaké hlubší poznání. Když se před spaním všechny ty dlouho sbírané nápady seběhnou jako ty kuličky rtuti a samovolně, jakoby bez tvého přičinění, začnou tvořit nějaký tvar, nějakého sněhuláčka... To je opojné a souhlasím s Václavem Kahudou, že psaní je libidózní. Jiné touhy prostě psaní ustoupí. A jsi to ty, kdo způsobil tu rozkoš. Rozkoš z nějaké přesnosti. Ano, když píšu, když opravdu píšu, mám se ráda. Je to, krom jiného, má cesta k sebelásce. ●

Foto Marta Myšková

Ivana Myšková (nar. 1981) vystudovala tvůrčí psaní a mediální komunikaci na Literární akademii v Praze. V letech 2007–2013 působila na stanici Český rozhlas Vltava v publicistické redakci, kde kromě příspěvků pro pořad *Mozaika* vytvářela i delší komponované literární pořady. Krátce pracovala v projektu Praha město literatury a na radnici Městské části

Praha 7. Nyní je na volné noze, příležitostně spolupracuje s některými literárními časopisy, rozhlasem a sdružením Post Bellum. V roce 2007 debutovala rozhlasovou hrou *Odpoledne s liliputem*, o pět let později jí nakladatelství Fra vydalo prozaickou prvotinu *Nícení*. V roce 2017 v nakladatelství Host vyšla její sbírka povídek *Bílá zvířata jsou velmi často hluchá*.

**Stav české literatury
z pohledu učitele**

O čem učit ze současné české literatury?

Jakub Kára

**Začne-li se někdo vážně zaobírat tím,
co učit ze současné české literatury,
musí i třeba proti svému dosavadnímu
postoji přiznat její pestrost a rozsáhlost.**

**Množství jmen a titulů je tak velké,
že jakékoli stýskání si nad „současným
stavem české literatury“ je vlastně
liché. Respektive tváří v tvář množství
titulů a jmen jde stýskání stranou
a nastupuje zvažování, prosívání,
porovnávání, hledání souvislostí.
Na jakékoli pocity stesku zde není
místo. Je třeba se rozhlédnout a vážit.**

Jaký je po tom všem pocit? Jaké je zjištění? Česká literatura posledních let je plná kvalitních titulů, které často leží nepřečteny v policích knihkupectví, knižní produkce je zde pestrá a kvalitních děl je dostatek. Svědčí o tom, že ani odborná veřejnost není s to vše načítat a rok co rok se v různých besedách a anketách čtenářsky příliš nepotkává.

Optimismus se však ztrácí, pokud se zaměříme na zastoupení současné české literatury v učebnicích pro střední školy a v její prezentaci.

Co učebnice učí?

Když středoškolský student otevře učebnice české literatury, získá dojem, že současná česká literatura je jakýmsi dodatkem k dějinám literatury, jejich poslední kapitolou, že stojí samostatně a bez vztahu k okolí. Nahlédnete-li, třeba i nesoustavně, do několika používaných učebnic (především produkce nakladatelství Fragment, Didaktis, VYUKA.cz), nebo dokonce do veřejně přístupných učebních textů, tak naši současnou literaturu zde nejčastěji zastupují (abecedně) Michal Ajvaz, Jiří Kratochvil, Jáchym Topol, Miloš Urban a samozřejmě Michal Viewegh. Tu a tam se seznam rozšíří o jedno či dvě jména autorek či autorů (například Jan Balabán, Tereza Boučková, někde i Jiří Stránský, Tomáš Zmeškal). Že jde vesměs o autory narozené během druhé světové války nebo na počátku šedesátých let, není podstatné. Stejně tak není na místě pochybovat o významu uvedených jmen pro českou literaturu. Naopak. Problém vidím ve dvou ohledech: ve výběru titulů, které jejich dílo a vůbec českou současnou literaturu zastupují, a v nepřítomnosti kontextu.

Najdou se samozřejmě i případy, kdy je za současnou literaturu považována také literatura starší. Současnou literaturu tak někdy prezentuje dílo Milana Kundery, Josefa Škvoreckého, Ludvíka Vaculíka, společně s díly Michala Viewegha a Petra Šabacha. Popřípadě se za představitele současné literatury považují Ladislav Fuks, Jan Zábřana, Jan Křesadlo. Vznikají tak slepence, kdy se překvapivě stále splácí dluh české literatuře a současně

se do kánonu opatrně zvou „nová“ jména. Objevují se mnohdy paradoxy: Petr Šabach či Květa Legátová jsou v seznamech povinné literatury k maturitní zkoušce téměř po celé republice, ale v učebnicích se příliš nevyskytují.

Jako reprezentativní prozaická díla současné české literatury jsou nejčastěji vybírána: *Druhé město* (1993), *Má láska, postmoderno* (1994), *Sestra* (1994), *Sedmikostelí* (1999), *Báječná léta pod psa* (1992). Tedy díla, která vyšla v devadesátých letech a jsou často dvacet a více let stará.

To, že díla nejsou zasazena do kontextu, je další slabinou prezentace současné literatury v učebnicích. Díla autorů jsou jednoduše zmíněna a učební text studenty informuje, že daná díla existují. Student to má vzít v potaz, naučit se je (v lepších případech pojmut jejich charakteristiky, či dokonce interpretace) a prokázat to v testu či zkoušce. Bez kontextu, bez souvislostí.

Co z toho vyplývá? Že současně je dvacet let staré (někdy i více) a že současní autoři a současná česká literatura jsou bez jakéhokoli vztahu k jiným autorům a knihám. Vznáší se jako balonek na konci učebnic nebo uzavírají seznamy povinné nebo doporučené literatury.

V případě prózy jde sice o sporné výběry a zastoupená jména mohou vyvolávat rozpaky. Ale výběr ze současné české poezie je téměř tragický. V lepším případě je poezie zastoupena Ivanem Martinem Jirousem, Petrem

Hruškou, nebo J. H. Krchovským (často pouze jen jedním z nich). Není však výjimkou, že je současná poezie prezentována pestrá skupinou „nových autorů“ jako Jiří Kuběna, Jan Skácel, Pavel Šrut, Jiří Suchý, Ivan Wernisch nebo i Jiří Žáček.

V případě dramatu se za současné dramatiky považují Zdeněk Svěrák a Ladislav Smoljak, Václav Havel či Josef Topol.

Přestože se zde nechci primárně věnovat kritice obsahu středoškolských učebnic, nemohu si odpustit poznámku, že jejich obsah v této oblasti zamrzl v době před patnácti či dvaceti lety. Prezentace současné prózy je jednoduše zastaralá, prezentace současné poezie ukazuje na zoufalou bezradnost, kdy chybí klíč pro její uchopení a přehledné představení. Současné drama téměř neexistuje. Až na Cimrmana.

Učebnice pro střední školy jednoduše zaostávají v prezentaci současného. Přitom je zde z čeho čerpat. Publikací, které se české literatuře po roce 1989 věnují, je zde několik: *V souřadnicích volnosti* (Academia, 2008), *V souřadnicích mnohosti* (Academia, 2014) či třeba *Panorama české literatury po roce 1989* (Universum, 2015). Zmíněné tituly samozřejmě svým rozsahem překračují potřeby a nároky středoškolského učitele, jako učebnice je není možné použít, ale měly by sloužit jako vhodný zdroj pro následný středoškolský výběr.

Proč se obávat „klasiků“?

Pro zjednodušení situace by nejspíš bylo dobré přiznat některým autorům pozici „žijících klasiků“ a konečně je zařadit do kontextu mezinárodních literárních směrů. Domnívám se, že opakující se jména (Topol, Viewegh, Kratochvil či Ajvaz) nejsou představiteli současné české literatury, přestože některá jejich díla mohou promlouvat k naší současnosti (viz Topolův *Citlivý člověk*). Jejich místo však již není v „současné české literatuře“, ale patří do směrů a kolonek jiných. A zcela tam obtočí.

A kdo jsou tedy dnešní klasici? A kam patří? Jsem toho názoru, že za klasiky je vhodné označit

postmodernou a experimentem ovlivněné autory. Jde především o Michala Ajvaze, Danielu Hodrovou, Jiřího Kratochvila, Patrika Ouředníka a Jáchyma Topola (o Milanu Kunderovi a Věře Linhartové nemluvě). Ajvazovo, Kratochvilovo a Topolovo dílo ob stojí v kontextu západní i východní postmoderny. Podobně je tomu u experimentální tvorby Patrika Ouředníka a Daniely Hodrové, kde se kontext francouzské experimentální prózy přímo nabízí.

Obdobně by tomu mělo být rovněž u poezie a dramatu. Kuběna, Suchý a Wernisch mohou zklasičtět, tak jako se to snad stalo Václavu Havlovi, dvojici Svěrák—Smoljak, Milanu Uhdemu i Josefu Topolovi.

Zklasičením některých autorů si pomyslně rozvážeme ruce pro uvažování o současné literatuře: přiznáme uvedeným autorům jejich váhu, dáme je na místo, které jim náleží. Tím jim samozřejmě neupíráme schopnost oslovit i současné čtenáře. Stále mohou překvapit, zaujmout a získat nové, mladší čtenáře. Hemingway ostatně získal Nobelovu cenu v roce 1954 po vydání *Starce a moře*, tedy čtvrt století po románu *Sbohem, armádo!*, a málokdo by ho v době udělení ceny označil za představitele „současné americké literatury“. Ta byla v té době jinde.

Co ze současné literatury vybrat?

Současná česká próza je dnes pro mne především zastoupena dvěma přístupy. Jeden má realitu jako výchozí pozici, druhý má realitu i jako cíl. A oba přístupy by měly být uvedeny při popisu současného stavu české prózy.

První přístup představuje skupina autorů a autorek, kteří jsou více či méně ovlivněni předchozí postmoderní generací autorů. V jejich knihách hraje stále důležitou roli fabulace a fantazie. Tuto skupinu zastupují výrazní stylisté a autoři, kteří často pracují ve svém díle s žánry. Jde především o Petra Stančíka, Terezu Brdečkovou, Miloše Urbana, čistě žánrovou Vilmu Kadlečkovou a staronového autora Chaima Cigana / Karola Sidona.

Druhá skupina české prózy zůstává „zakleta“ realitou, čerpá z ní, směřuje k ní. Část této skupiny se zdá být ovlivněna dílem Jana Balabána, u jednotlivých autorů můžeme nalézt spřízněnost s dalšími autory současného nejen českého literárního světa. Za „nové realisty“ je možné označit Stanislava Berana, Terezu Boučkovou, Emila Hakla, Jiřího Hájčka, Petru Soukupovou, Marka Šindelku, Kateřinu Tučkovou a Michaela Viewegha. S doplněním děl Květy Legátové a Petra Šabacha.

Obě skupiny mají svůj „střední proud“ i elitní autory. U obou skupin najdeme kritikou vyzdvihované i zatracované autory. Druhou skupinu

vnímám v současné době jako dominantnější, s větším čtenářským ohlasem, ale obecně větší potenciál oslovit mladší čtenáře je u první skupiny autorů, neboť „noví realisté“ jsou autoři střední generace pro střední generaci. Krize středního věku, krize v dlouhodobých partnerstvích či výchova dětí oslovují především čtenáře střední generace.

Odlišnost obou skupin se projevuje také v uchopení historických témat. U obou skupin tak najdeme zastoupeny historické romány, ale liší se v podání a v práci s fakty a také ve výběru historických období. „Noví realisté“ chtějí historii porozumět, věrně ji zachytit. A nezachází do minulosti vzdálené. Volí dobu druhé světové války, padesátá léta, období normalizace. Oproti „novým realistům“ zase „fantasté“ častěji čerpají z minulosti vzdálenější (kupříkladu *Mlín na mumie* Petra Stančíka, *Lord Mord* Miloše Urbana či *Zrcadlo Serafína* Terezy Brdečkové). Věnují-li se například době druhé světové války, jejich podání má daleko k historické věrnosti či porozumění (viz zobrazení této doby v *Andělím vejci* Petra Stančíka nebo tetralogii *Kde lišky dávají dobrou noc* od Chaima Cigana / Karola Sidona).

Mezi těmito dvěma skupinami stojí skutečně nezařaditelné osobnosti současné literatury. Jde dle mého o Václava Kahudu, jehož vstupy do literatury byly dosud ojedinělé, ale doslova obří. Dále je to Ludvík Němec, jehož návrat do literatury sice neměl dosud velký ohlas, ale jeho poslední dvě knihy patří k tomu nejlepšímu, co zde vyšlo, a také dílo Edgara Dudky.

Pokud jde o poezii, zde se skupiny hledají těžko, pestrost přístupů je velká. Bylo by zde možné uvádět množství jmen a sbírek, které ukazují na rozrůzněnost a stále větší sebevědomí české poezie. Telegraficky je možné i zde jmenovat uznávané autority — „žijící klasiky“ (Vít Slíva, Karel Šiktanc, Miloslav Topinka a Ivan Wernisch) a výrazné osobnosti současného básnictví (Petr Borkovec, Ondřej Buddeus, Petr Hruška, Pavel Kolmačka, J. H. Krchovský). Za těmito jmény však stojí velký počet českých básníků, kteří v posledních letech (sedmi či osmi) vydávali

své sbírky. Výběr zde záleží již více na osobních preferencích. Hranice poměrně nevelké společnosti čtenářů a tvůrců poezie dokážou ojediněle překročit jen někteří z výše uvedených (pro mne především Petr Borkovec, Ondřej Buddeus a J. H. Krchovský).

Dramatickou tvorbu současnosti by mohli reprezentovat snad již všeobecně uznávaní divadelní tvůrci jako Arnošt Goldflam, Karel Steigerwald a především Petr Zelenka, jenž nejvýrazněji a s ohlasem zasahuje do současného dramatu a také filmu.

Co se (asi) učí?

Jen pár jmen z výše uvedených však najdeme v učebnicích. Literární veřejnost by se měla zajímat o prezentaci současné české literatury v českém školství. Učebnice české literatury se totiž často tváří, že současná literatura vůbec neexistuje, nebo, jak bylo řečeno, je za českou současnou literaturu považováno to, co je dvacet let staré.

Po prolistování učebnic by se mohlo zdát, že současná česká produkce není studentům vůbec předkládána. Ale naštěstí tomu tak není. Pestřeji než v učebnicích je zastoupena v seznamech k maturitní zkoušce.

Věnuje-li někdo čas a projde-li si tyto seznamy, které je možné nalézt na internetových stánkách každé školy, ukáže se, že učitelé naštěstí neberou vážně doporučení Centra pro zjišťování výsledků vzdělání (skrývacího se stále pod starým označením Cermat), které radilo nezařazovat současnou literaturu vzhledem k neukotvenosti a živému kontextu. Můj výběr škol samozřejmě není reprezentativní, ale mnou prostudované seznamy (šlo především o gymnázia a střední školy měst různé velikosti po celé republice) ukazují částečně na opak. Seznamy současné autory obsahují ve velké míře, a pravděpodobně se tedy i v hodinách literatury současná literatura probírá a doporučuje. Vedle převážné části jmen, která jsem zde uvedl, se v seznamech pravidelně objevují i díla prozaiků Evžena Bočka, Petry Hůlové, Jaroslava Rudiše, ale i dílo Jana Faktora! Horší je to s dramatem a poezií. Pestrost jmen

na mnou prostudovaných maturitních seznamech jen více osvětluje šed a lhostejnost učebnic k současnému.

Co snese kánon?

Úkolem školy je nejen bojovat o to, aby elitní literatura měla stále své čtenáře, ale zároveň i představovat tituly, které studentům nabízejí takzvaný čtenářský zážitek. Otřepaný příklad z moderní literatury: v hodinách se objevují Joyce i Remarque. Nejinak je tomu také se současnou světovou literaturou. Proto doporučujeme *Svět podle Garpa*, *Osamělost prvočísle*, *Sebevraždy panen* nebo román *Slepý vrah*. Ale nakolik je střední proud zastoupen při prezentaci současné

české literatury? Snese kánon literatury i současné české „čtivo“? Na Viewegha jsme si zvykli, jeho *Báječná léta pod psa* jsou hitem seznamů i učebnic, ale proč do kánonu a učebnic nepustit třeba i Radku Třeštíkovou?

A nakolik je vhodné stále přehlížet žánrové autory? Fantasy a sci-fi dnes dominuje tomu, co studenti, tedy čtenáři, čtou nebo četli v době dospívání. Kánon světové literatury již přijal J. R. R. Tolkiena, Kurta Vonneguta, J. K. Rowlingovou i Stephena Kinga. Při prezentaci současné české literatury však žánry zcela chybí. Ale proč neuvádět jako představitele současné české literatury i Vilmu Kadlečkovou, nebo dokonce Juraje Červenáka, přestože je to Slovák a jeho tituly jsou samá krev, meč a zlato? Dokážeme si představit, že by současnou literaturu představoval jen Michal Viewegh a Vilma Kadlečková se svou fantasy ságou? Žánry se vydatně čtou, mnohé zpracovávají důležitá témata, ale tvůrci učebnic a zájemci o literaturu jako by je nečetli. Podobně je tomu i s komiksem. Ten zde dle učebnic vůbec nevzniká.

Lhostejnost učebnic k současné literární produkci jen utváří společenskou lhostejnost k živé literatuře. Ano, současné je do určité míry spojeno s rizikem omylu. Jaksi se asi nechce riskovat.

Současný autor může sbírat ceny nebo se těšit čtenářskému zájmu, nebo dokonce být chválen kritikou, ale do učebnice se nedostane. Chybí zde odvaha vyzvednout některá jména a tituly a zapomíná se, že učebnice literatury se píší, aby zachytily a předaly obraz umění dané doby či literárních skupin. Mají sloužit k orientaci v často nepřehledně pestrém prostředí umění, nemluvě o výchovné a vzdělávací funkci, kdy všeobecná neznalost současných autorů má za následek malé prodeje a vlažný zájem veřejnosti o některé tituly.

Současné učebnice studentům jednoduše ukazují, že česká současná literatura je vše, jen ne pestrá. Nebo že současná česká literatura prostě už byla.

Autor je středoškolský učitel a literární kritik.

Globální hic

Po žních
je každý rok
dřív a dřív
Když jsme byli školáci
kombajny vozily
konec prázdnin
Teď mlátí
začátkem léta prázdnou slámu
Od kol práší se
neprší a houby nerostou
Je globální hic
Jinak nic

Odpuštění pro Jima Čerta?

Jim Čert jde z Prašivky
Letnou dolů
Snad domů
Viděli jsme ho
z tramvaje
a v tichosti přemýšleli
o jeho cejchu
udavače undergroundu

Každého
kdo ho pozná
to napadne
Každý den potká takové lidi
Možná to i na nich vidí

Co se mu dneska honí v hlavě?
Pokání
chuť na další pivo
nebo na to sere
Jak obstáli ostatní
u zkoušky zla a strachu?

Je nová doba
nová doba lhaní
přijdou nová udávání

Kdy bude
náš rozhodující čas
a kdy čas
na odpuštění
pro Jima Čerta

Melancholická doba

Za okny kvete podzim
přijíždí Nick Cave
štěnata smutně koukají
a národ volí jako piča

Vítr rozmetává listí
ještě pár dní a začne hnít
Nastupují vlhko a chlad
Na škále hrůzy
obavy následuje strach

Je melancholická doba
Horký čaj zamlžil brýle
Đábel vypsál nový tendr
A na Letenské partě
ach
vypukla diskuse o saunách

Zima

V zimě by se mělo
jen topit a spát
Do Tišnova pro víno
nebo sněhem
pro máslo a rohlíky
Jinak nic
Pes taky nic nechce
Už se zase stmívá
Rychle zatáhnout
Nalít třetí
sklenku červeného
a dopsat báseň
Aby po mně ten den
něco zůstalo

Tváře

Ve své tváři
vidím rysy otce
když oholím se
zas hlavu mám jak děda

Sdílejí se různé informace
a na hrob listí sedá

Bluelight

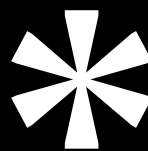
Viděl jsem postavu
kráčející prázdným
půlnočním Malostranským náměstím
s deštníkem a trhanou chůzí
jakou znám u tebe
když jsi výjimečně nervózní
Ta postava šla směrem
k baru Bluelight
kde jsem si před chvílí
dal pivo a u toho se několikrát
zhlédl v zrcadle na zdi
Ten večer jsem si vyfotil
déšť s pozadím sochy
zahnal vzpomínky
a polknul chuť zakřičet na tebe
tvrdě celým jménem
i když to nemáš ráda
a vyžaduješ zdobněliny
Ten večer byl poměrně vydařený
zhlédl jsem Na zábradlí derniéru
představení Buržoazie
Spíš ve své nové posteli
říkám ti ve snu:
Lež
máš krásné dlouhé nohy
Vyrchal
svatý grál
volného trhu devadesátých let
Nebyla jsi to ty
Jinak bych tě zavolał

V kanclu naproti

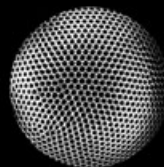
V kanceláři naproti
dominují ženy
Největší smích odtud zazněl
po větě „Miluji tě“

h

Soutěž pro
předplatitele revue *Host*:
Jak se jmenuje prvotina
Ivany Myškové?

Odpovědi zasílejte na e-mail casopis@hostbrno.cz, do předmětu napište „soutěž“. Soutěž končí 28. února. Ze správných odpovědí vylosujeme pět výherců, kteří od nás dostanou knížku z produkce nakladatelství Host

h

Na co se
můžete těšit
v březnovém čísle?

3

Rozhovor s rakouským
spisovatelem Robertem
Menassem

Kritickou diskusi o dvou
knihách, které se vracejí
ke kuřimské kauze

Rozhovor s irskou
spisovatelkou
Sarou Baume

Reportáž Aleše
Palána o šumavských
poustevnících

Téma o Jonathanu Franzenovi,
autorovi velkých společenských
románů ze současné Ameriky

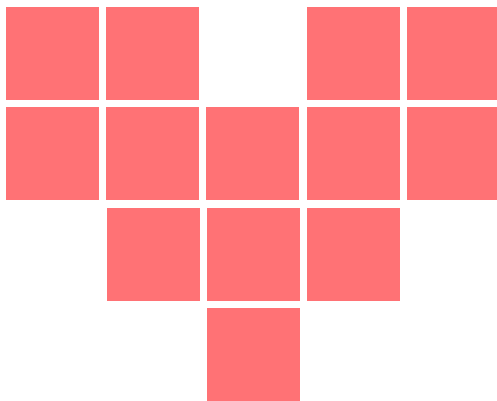
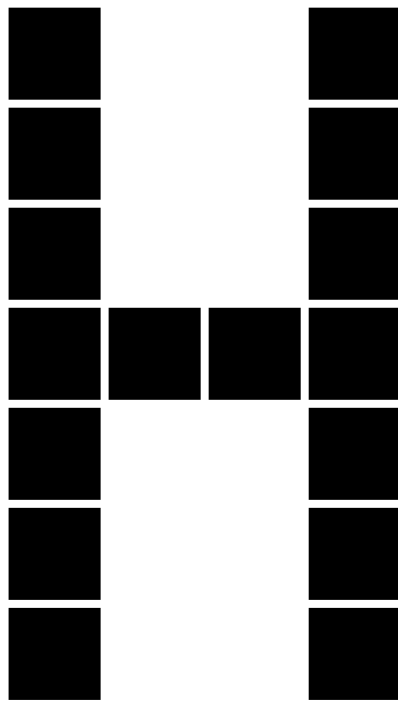
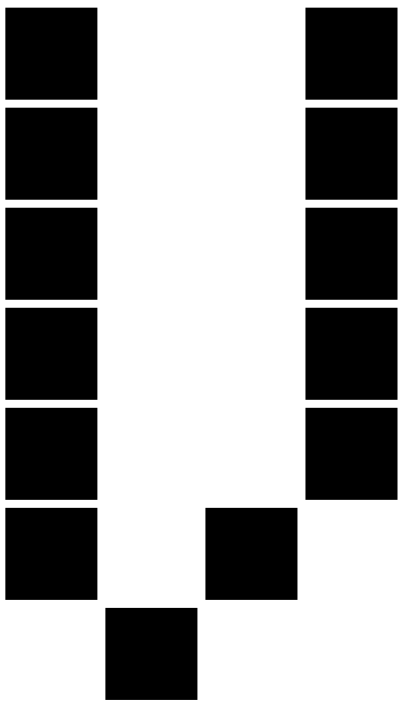
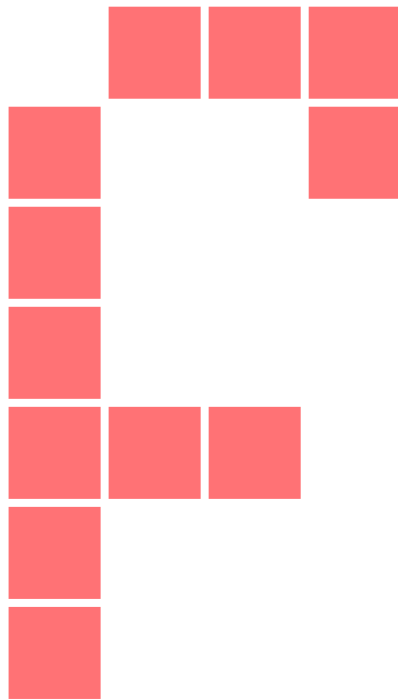
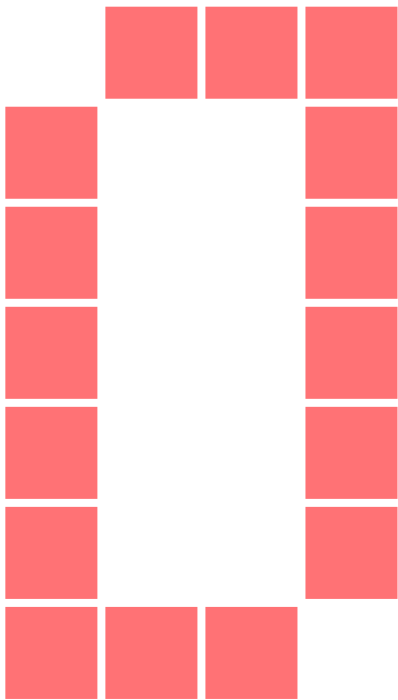
Divoká, naivní, nespoutaná, jako by to byla *femme fatale* z šestákového románu. A přitom je řeč o jedné obyčejné dekádě, započaté v mrazivém listopadu 1989 a završené někdy v době stejně mrazivé opoziční smlouvy. Ale ano, devadesátky jsou pro spoustu našinců *décennie fatale*, doba, již lze pořád bezhlavě milovat. Nenastal však už čas odlíčit historii svůdné, fialové stíny?

Téma Devadesátky

Když je v dokumentech
něco jiného, než jsme zažili

Historizace devadesátých let

Adéla Gjuričová

**Spisovatel Julian Barnes hovoří
o historii jako o „jistotě vznikající v bodě,
v němž se nedokonalost naší paměti
protíná s neúplností historických
pramenů“. Reflexe devadesátých
let se v poslední době proměnila
v nostalgické vzpomínání. Protne
se však s historickým výzkumem?**

Když se na Ústavu pro soudobé dějiny v Praze těsně po přelomu tisíciletí konstituovala studia období po roce 1989, bylo třeba jejich nárok na existenci obhajovat. Kolegové, vesměs historici starších období, se podívali tomu, jak bychom asi chtěli — bez patřičného časového i osobního odstupu a s nepřístupnými archivy — devadesátá léta zkoumat. Legitimitu „soudobých dějin“ sice uznávali, ovšem jen v určité jejich podobě. Hlavní část tohoto podoboru historie navazovala

na poválečné německé *Zeitgeschichte*, jež se tázaly po příčinách vzniku nacismu a snažily se popsat a vysvětlit děsivé trauma holocaustu. Také česko-slovenské a české soudobé dějiny se po listopadové revoluci ustavovaly tak, že se vztahovaly k období komunistické diktatury a takzvanému vyrovnávání s minulostí, zajímaly se o rok 1989 jako o „ten velký předěl“. K dispozici byl však ještě jiný, politicky méně zatížený pojem soudobých dějin, který k věci přistupoval praktičtěji.

Za „soudobé“ označuje ty dějiny, které mají stále ještě dostatečný sociálně relevantní počet žijících lidí, kteří si je pamatují ze své vlastní zkušenosti. To devadesátá léta více než splňovala. Michal Kopeček je tehdy nazval „soudobými dějinami po soudobých dějinách“.

V posledních několika málo letech se setkáváme s boomem zájmu o první porevoluční dekádu. Večírky v oblecích ve stylu „devadesátek“. „Zlatá devadesátá: 30 textů o dekadě, v níž

se rodila svoboda“ hlásala loňská zvláštní příloha časopisu *Respekt*. Český rozhlas vydal knižní přehled fenoménů dekády, jež nazval *Svobodná a divoká 90. léta. Příběhy z doby, kdy bylo možné vše*. Hrdina posledního románu Davida Zábranského *Za Alpami* vzpomíná:

Všechno bylo nezávislé, alternativní, samé bloudění po třetích, čtvrtých, dvacátých pátých cestách. Nová vlna, bigbít, Psi vojáci, Už jsme doma, Krásný nový stroje, Dybbuk a Zuby nehty. [...] Chlastalo se, lidi neměli žádné korektivy. V českých dějinách možná nebyla odpudivější doba, než byly devadesátá léta, ale spousta lidí to tady vidí jinak.

Devadesátá léta jako předmět nostalgických návratů a reflexí už evidentně nejsou žádnou „skorosoučasností“, nýbrž jasnou minulostí. V tomto textu se pokusím shrnout, co jsme se zatím o době obnovy svobodné společnosti u nás dozvěděli z historických pramenů a jak to lze vztáhnout k dnešní nostalgii.

První poznání je obecné: přestože se historizací porevolučního období zabývali logicky lidé, kteří je jako dospělí či dospívající ještě zažili, v pramenech badatel zpravidla nachází něco dosti odlišného od toho, co si pamatuje nebo co v nich kdysi četl jako současník. Neboli v dokumentech je něco jiného, než jsme zažili. Oslaben je zejména obraz „velkého předělu 1989“, kontinuit mezi „před“ a „po“ je mnohem víc, než jsme si mysleli, v řadě oborů vlastně žádné personální proměny nenastaly a mnozí aktéři dnes vypravují o normalizaci s velikou smířlivostí. Žádné téma také nelze vypravovat od listopadu 1989. Nejpalčivěji jsme to pocítili při psaní knihy *Rozdělení minulosti*, kdy jsme se společně s Michalem Kopečkem, Petrem Roubalem, Jiřím Sukem a Tomášem Zahradníčkem pustili do tématu utváření politických identit v polistopadových stranách, chtěli jsme hledat jejich ideové kořeny a spojení nad transformačními tématy, avšak místo toho jsme našli společenství založená na tom, kdo s kým seděl za normalizace v kanceláři, a dělicí linie plynoucí

z toho, kdo komu co provedl v roce 1968. Minulost byla v polistopadové politice obsažena víc než co jiného. Prameny jsou také prosty jakýchkoli naivních, „ještě poctivých“ počátků. Předražené státní zakázky a faktury vystavované příbuznými politiků najdeme v institucionálních archivech už na jaře roku 1990.

Sny, spíše než politické koncepty

Tyto počátky zároveň obsahovaly určité sdílené představy — pro jejich výklad budu užívat pojmu snu —, jež byly později zapomenuty nebo překryty jinými hodnotami. K té myšlence mě přivedl James Krapfl, kanadský historik, který prošel české a slovenské lokální archivy, přečetl neščíslná prohlášení místních a podnikových občanských fór a napsal o nich knihu *Revoluce s lidskou tváří*. V ní připouští, že revoluční požadavky se pohybovaly kdesi mezi póly demokracie, humanity a svobody, avšak lidé je formulovali skrze pojmy jiné: nejčastěji se vyskytovala slušnost, dialog, spontánnost, ekologie, jiná politická reprezentace a socialismus. Listopadová revoluce s sebou tedy nenesla žádnou liberálnědemokratickou ideologii a politické pojmy. Určující zkušeností roku 1989 byl pro lidi zážitek sounáležitosti, posvátnosti společenství.

Zaskočení byli v určitém smyslu průběhem pokojných revolucí také západoevropští liberálové, kteří očekávali, že myšlení východoevropského disentu produktivně oplodní západní demokracii, jež se podle nich nacházela v krizi. Očekávali podněty z oněch malých společenství vyrůstajících zdola, o nichž psal Václav Havel v *Moci bezmocných* a která podle něj rozbila komunistickou diktaturu. Ještě v létě roku 1989 řekl Havel Svobodné Evropě, že „rozhodně není myslitelný nějaký návrat do minulosti a taková normální parlamentní demokracie, jaká funguje na Západě“, avšak poté začali aktéři postsocialistických transformací se zcela mechanickou aplikací západního demokratického kapitalismu. François Furet či Jürgen Habermas proto východoevropské revoluce zkritizovali za to, že nakonec

neobsahovaly nic novátorského, vlastně žádnou ideu orientovanou na budoucnost.

Je pravda, že Československu vládly spíše sny o návratech. Sen o první republice doufal navázat na její prosperitu a demokracii. Přijmout znovu ústavu z roku 1920 mělo být alternativou k marasmu s kontinuitou socialistického práva. Ono navazování na první republiku samozřejmě neobsahovalo přesné informace jak o jejích ekonomických problémech, tak například o patnáctiprocentních výsledcích komunistické strany ve většině meziválečných voleb. Návrat k první republice měl naopak komunistickou éru z „našich dějin“ vypudit.

Jaroslav Hutka navrátil se z holandského exilu a zpívající už 26. listopadu 1989 na Letné byl ztělesněním snu o návratu a reintegraci emigrantů. I úplně raní exilové navrátilci se však podívovali československé revoluci a jejímu smíření s komunisty: Karel Kryl složil již v březnu 1990 píseň „Sametové jaro“: „Po vinných ani slechu, a jiným ku prospěchu / jsou naši ranění, jsou naši ranění.“ A během dvou let psal ostré výpady proti všem porevolučním ikonám včetně Havla, onoho „krále Václava“, jenž podle Kryla „jedna parta je se šmelinářským šmejdem“ („Demokracie“, 1993). Ovšem stejně tak bylo domácí publikum rozčarováno názory navrátilčího se Zdeňka Mlynáře či Ivana Svítáka. To už větší ohlas měl Josef Škvorecký, jenž se sice zpět nepřestěhoval, avšak místní mediální prostor bohatě využil pro ventilaci svých frustrací z feminismu a politické korektnosti. V *Respektu* vydal vlivné články „Je možný sex bez znásilnění?“, „Je možné mluvit s ženou bez sexuálního obtěžování?“, „Je možné psát bez diskriminace?“, čímž nadlouho celou debatu o postavení žen zablokoval.

Kapitolou pro sebe sama byl sen o Československu. Češi v něm viděli automatické zarámování všech svých demokratizačních snah, Slováci prostor pro uskutečnění dávno slíbených či formálně existujících decentralizačních kroků. Že jsou si tyto sny o Československu či vůbec projekty transformace tak vzdálené, poznali už

vůdci Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí na prvním společném jednání 29. listopadu 1989. Stejně jako nebylo tehdy možné najít společnou formulaci pro priority revoluce — Češi za ni považovali demokratizaci politického provozu a Slováci zásadní reformu federace —, nešlo za pomlčkové války dlouho najít název pro společný stát a svobodně zvolený parlament do roku 1992 nedokázal přijmout ústavu, kterou by akceptovaly obě strany. Samo rozdělení bylo právě tak výsledkem slovenské touhy po samostatnosti jako útekem Čechů od snu o společném státu.

Je zřejmé, že motiv funkčního institucionálního rámce a rovnováhy politických institucí svázaných jasnými pravidly revoluční sny neobsahovaly. Jejich místo navíc rychle zaujaly tři jiné mocné transformační sny, které s sebou ovšem přinesly vyhrcoené konflikty: sen o dobrém prezidentovi, sen o lustracích a sen o podnikání.

Dobrý prezident

Historik Tomáš Zahradníček jednou popsal veřejné vnímání vůdců východoevropských převratů obratem „Prezident-Slunce“. Také Václav Havel byl obětí rozporu: nosil sice civilní masku plachého filozofa na trůně, avšak v polistopadovém politickém provozu pochopitelně i on pragmaticky nakládal s politickou mocí a obrovskou veřejnou autoritou. Vytvořil obraz prezidenta reprezentujícího veřejnost a stojícího mimo politické strany, jenž má z toho titulu nepsanou pravomoc kontrolovat ostatní politické aktéry, zda vůli občanů řádně plní. Byla to past, která jej uvrhla do dlouhého boje s dalšími institucemi.

Již v listopadu a prosinci 1989, kdy ve Federálním shromáždění seděli poslanci zvolení v roce 1986, se pokoušelo nejužší vedení Občanského fóra z pozice revoluční moci parlament přímo řídit. Ten se však opřel o svou ústavní roli i zkušenosť a zabojoval o pozici významného hráče. Udělal to elegantně, skrze návrh na přímou volbu prezidenta a obstrukční řečnění v přímém televizním přenosu. Ale pro pokračování revoluce

to byl problém. Musel se dohodnout scénář prezidentské volby i výměna poloviny poslanců kooptacemi.

Také po prvních svobodných volbách prezident na poslaneckou sestavu vzešlou z voleb příliš nehleděl. Ani na okamžik neuvažoval, že by sestavováním vlády pověřil předáka vítězného Občanského fóra Petra Kučeru. Určil premiéra, vládu vyjednával sám osobně a on i Marián Čalfá o vzniklém kabinetu hovořil jako o týmu odborníků. Ostatně jen šest z šestnácti ministrů bylo poslanci, u řady z nich se vůbec neuváděla stranická příslušnost a až o chvíli později se ukázalo, že je proto nejasné, kdo v parlamentu tvoří koalici, která by měla podporovat vládní návrhy.

Havlův konflikt s federálním parlamentem měl mnoho pokračování, prezident opakovaně parlamentu předkládal návrhy na posílení prezidentských pravomocí, ze kterých parlament nikdy žádné neschválil. V listopadu 1991 dokonce vyzval veřejnost, aby na pouličních shromážděních dala poslancům najevo svou vůli. Tento souboj vysiloval obě strany a zřejmě přispěl k vzestupu Václava Klause. Havel si klidnější vztah s parlamentem našel až při sporu právě s Václavem Klausem — vzpomeňme na jeho rudolfinský projev v prosinci 1997. Rovnováha mezi institucemi se tedy tvořila mimochodem, ve vzájemném střetu a nebyla explicitní hodnotou transformace. Ale politický konflikt se mohl rozehrát s plnou parádou.

Zlý lustrační sen?

Trochu složitější to bylo u celého uzlu problémů týkajících se spolupracovníků a dokumentů Státní bezpečnosti. Na první fázi, takzvané divoké lustrace na jaře roku 1990, později vzpomínal Pavel Rychetský takto: ministr vnitra Richard Sacher

[...] jednou dvakrát týdně [...] vozil Václavu Havlovi ukazat, koho zase odhalil. Zřejmě si nechal postupně vytahovat, „lustrovat“ nové polistopadové politiky. [...] Prezident to tenkrát řešil velmi decentním způsobem: dotyčného si zavolal a dal mu velmi krátkou

lhůtu na to, aby v tichosti a bez skandálů funkci opustil.

V létě si Havel sestavil malou poradní skupinu, v níž se kromě Rychetského sešli Ladislav Hejdánek, Otakar Motejl a Dagmar Burešová, a ptal se, jak s materiály naložit.

Vcelku jednomyslně a rychle jsme se shodli, že se buď mají zničit, nebo uložit na 30 nebo 50 let a zveřejnit, až jejich aktéři už nebudou naživu. Jenže na to už bylo pozdě. Registry svazků v té době zabavila poslanecká komise pro vyšetřování 17. listopadu a začala s nimi pracovat.

Parlamentní komise zřízená na podzim roku 1990 původně pro vyšetřování okolností zásahu na Národní třídě se postupem času skutečně stala zcela autonomním tělesem, které dělalo vlastní tiskové konference, vyslýchalo, oznamovalo jména spolupracovníků a také stanovilo konvenci, že spolupráce s tajnou policií se pozná podle přítomnosti jména daného člověka v registru svazků. Když došlo na lustrování zvolených členů parlamentu, hovořilo se o „čistotě našich řad“ či o „vředu, z něhož ještě nevytekl všechen hnis“. Jan Sokol přirovnal lustrace k antibiotiku, které sice také může poškodit i fyziologickou střevní mikroflóru, a přesto se proti stafylokoku užívá. Nakonec se několik jmen poslanců, kteří odmítli v tichosti odstoupit, četlo na plénu v přímém televizním přenosu. Co na tom, že další jména pak ještě přibyla a mnoho z obviněných vyhrálo lustrační soudy. Lustruj, nebo budeš lustrován! zněl imperativ doby.

V říjnu 1991 byl schválen lustrační zákon, který do Federálního shromáždění sice předložila vláda, ale parlament její návrh změnil prakticky k nepoznání. Rozšířil počty zasažených funkcí a především vyňal veškeré zkoumání skutečné spolupráce i jakékoli odvolací instance; znovu se spolehl pouze na zápis v registru svazků. Přesto ze všech vydaných lustračních osvědčení v devadesátých letech pouhých pět procent konstatovalo spolupráci. Zdá se, že většina vědomých konfidentů se již dávno

neucházela o vysoká místa ve státní správě, nýbrž prosperovala v ničem neregulované sféře soukromého podnikání.

Sen o podnikání

Aniž by to věděly, začaly postkomunistické země západní kapitalismus přebírat ve specifické době, kdy byl zpochybněn poválečný konsenzus o budování veřejného sektoru jako předpokladu koheze evropských společností. Neoliberální obrat osmdesátých let toto přesvědčení proměnil a státní železnice, školství, zdravotnictví, neřku-li kultura se začaly považovat za neefektivní drahý špás.

Alternativou mělo být soukromé podnikání a trh. Také v naší ekonomické transformaci převládla rétorika, podle níž měl být právě trh způsobitý nacházet ideální řešení dilemat, privatizace měla být ve svém důsledku výhodná pro všechny a právě tak představovalo příležitost pro každého soukromé podnikání. Přestože v reálu zůstaly například ceny nájmu po celou transformaci regulovány, už zmíněná tržní rétorika byla vůči některým skupinám obyvatel nemilosrdná.

Elaine Weinerová to demonstrovala ve své knize *Market Dreams* na příbězích žen dělnic v transformujících se podnicích, jimž bylo vnučováno, že strukturální nezaměstnanost postihující jejich továrnu je pro ně ve skutečnosti šancí. Založit si vlastní firmu však bylo jinak snadné v Praze a jinak v menších průmyslových městech zcela závislých na zkrachovávším podniku či na venkově. Komu se podnikání nepovedlo, ten se podle této víry dost nesnažil. A kdo si stěžoval na dopady transformace, byl komunista. I dělnice však uvěřily, že chodí-li si pro dávky, jsou příživnice a svou tvrdostí vůči sobě vydobývají lepší zítřek svým dětem.

Éra nevinnosti?

Brněnský politolog Lubomír Kopeček vydal v roce 2010 o devadesátých letech knihu nazvanou *Éra nevinnosti*. Tuto nevinnost sice nevztahoval na ekonomickou sféru, avšak

v politické oblasti spatřoval „mohutný příliv zapálených lidí, jejichž základní motivací bylo ovlivňování a změna věcí veřejných. Ať už se jejich politické orientace vyvíjely jakkoliv, kvalitativní osobnostní zlom oproti předchozím šedivým komunistickým aparátčikům je nezpochybnitelný“. Mezi nově se formující politickou elitou podle něj převažovali ti, kteří weberovsky žili „pro politiku“. A uzavíral, že tato „éra nevinnosti“ představovala unikátní a neopakovatelnou kapitolu českých dějin.

Přistoupili jsme tehdy na hru na pojmenovávání a s Petrem Roubalem, Jiřím Sukem a Tomášem Zahradníčkem nazvali devadesátá léta „érou odhalování“. Podle našeho čtení tehdejších archivů a médií zmítala dlouhá léta českou politikou agentománie, která mohla kohokoli v kteroukoli chvíli smést. Registr svazků zaujal místo, jež mělo patřit snaze společnosti o porozumění tomu, jak komunistická diktatura fungovala, a o reflexi podílu každého na jejím udržování. Deklarativní zákony vykreslovaly celou socialistickou éru jako brutální komunistickou tyranii, z viny, na níž nás kolektivně vyjímala nadlidská odvaha a nelidské utrpení účastníků třetího odboje.

Odhalováno bylo v míře, již si už nepamätujeme, také lidské tělo. Nejen bulvár či první pornografické tituly (prosincového čísla časopisu *Leo* se u nás prodalo čtyři sta osmdesát tisíc), ale i zcela mainstreamový tisk byl plný nahých žen. Vyskytovaly se na titulních stranách ženských časopisů, kulturní revue *Tvorba* tiskla reportáže ze soutěží Miss Monokini i z otevírání první peep show v Praze, s explicitní fotodokumentací a mírně ironickým popiskem, že v peep show lze „za pět korun alespoň pohledem vstoupit na deset sekund do Evropy“. Exploatace ženského těla se děla nejen v divoké estetice porevolučních ulic a médií a v ničem neregulovaném sexuálním průmyslu. K dokonalosti ji dovedl projekt erotické politické strany. Zdánlivě recesistická Nezávislá erotická iniciativa byla v reálu obchodním projektem. Ze stranického archivu lze vyčíst propojení satirické politické rétoriky — „Strany jsou pro

straníky, OF je pro všechny, erotika je pro každého!“ —, známých osobností a erotického byznysu. *NEI Report* byl tiskovým orgánem strany i soft pornografickým titulem, členové strany získávali slevy na erotické pomůcky určité firmy a členové nejúžšího vedení si rozdělávali procenta z prodeje. List několikrát zkrachoval a změnil (jméno) vydavatele, vytunelována byla nadace pro sexuální osvětu, zůstaly dluhy — a pro někoho slušný zisk.

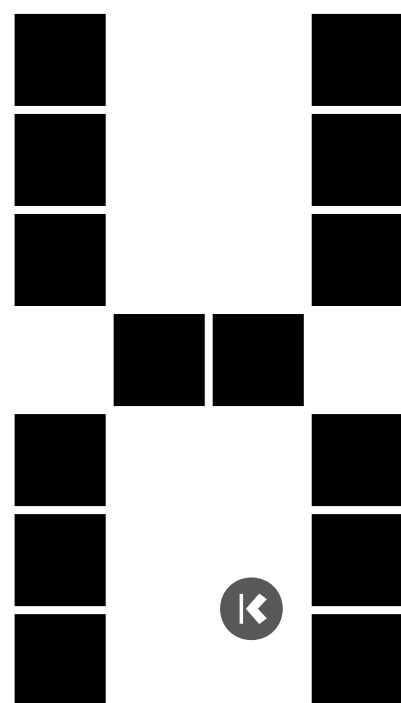
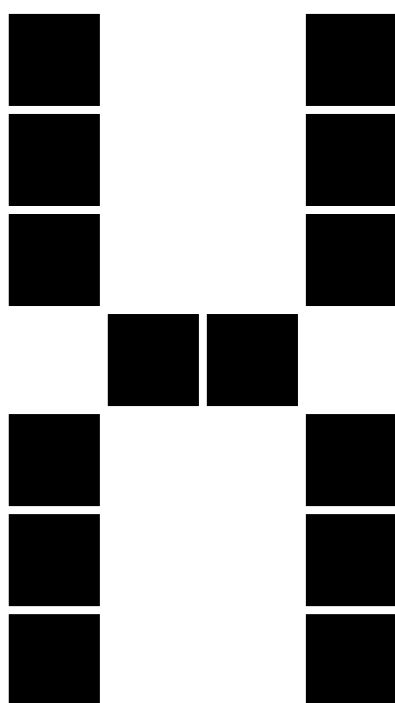
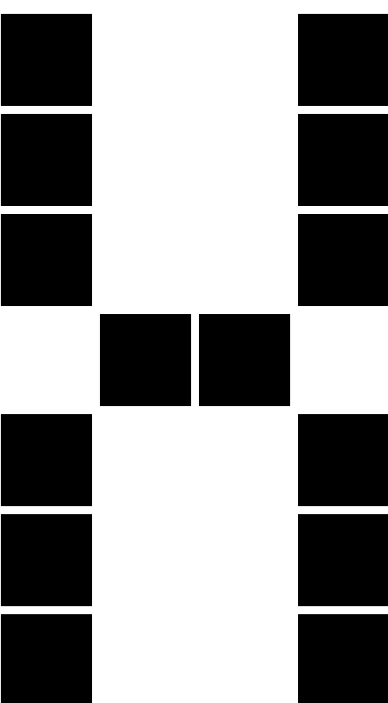
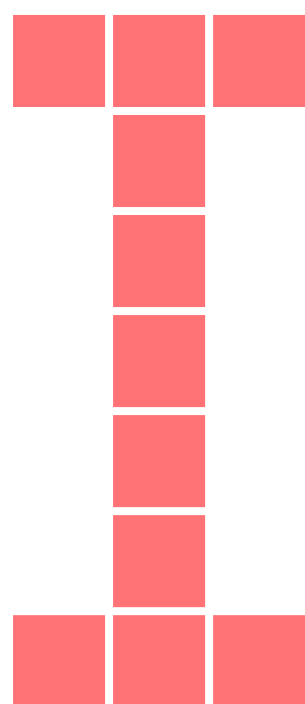
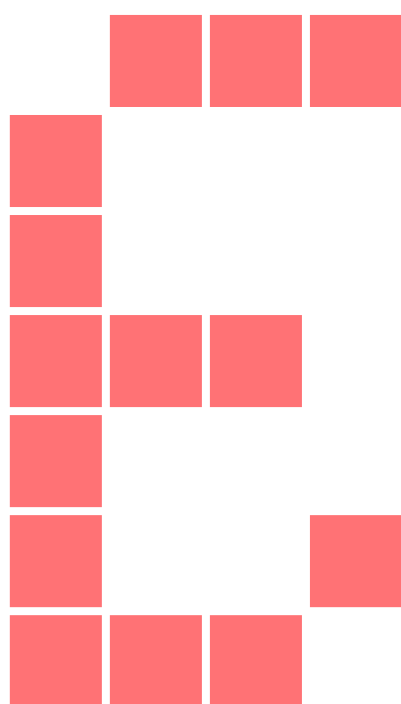
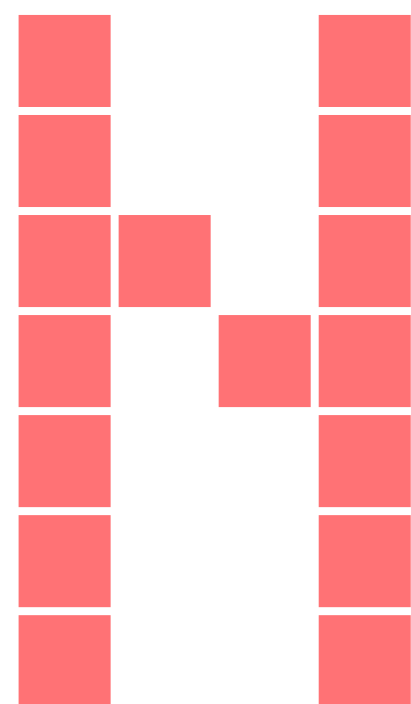
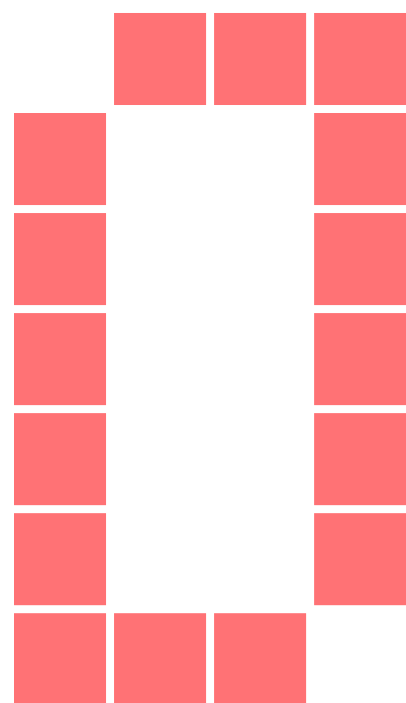
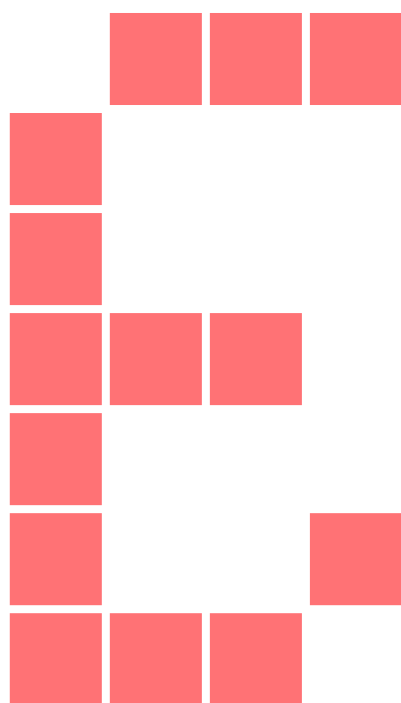
„Jak potvrdí každý, kdo tam cestoval nebo žil, přechod od represivního rovnostářství k ničem neomezené chamtivosti není nic pěkného,“ utrousil na adresu postkomunistických států Tony Judt v knize *Zle se vede zemi*. Historický výzkum může sen o nevinných počátcích svobodné éry podpořit jen stěží. A přesto v dnešní společenské a mediální reflexi převládá nostalgický tón. V tematické příloze *Respektu* zmíněné v úvodu uzavírá Jindřich Šídlo svůj článek slovy: „Ta divoká doba kupodivu patřila k tomu klidnějšímu, co jsme od roku 1989 prožili.“

I současná česká politika má své sny. Mohou jimi být sen o referendu nebo pirátský sen o počítačových aplikacích, jež za nás budou rozhodovat politická dilemata bez ideologického nánosu, stranického postrkování a korupce. Sní také nepochybný politický hegemon naší současnosti. Babišovo *O čem sním, když náhodou spím* je marketingově jistě skvěle provedeným navozením snu o „chytrém“ státu, v němž je občan ušetřen zbytečných byrokratických úkonů i řečí politiků. Avšak tato vize již zcela — a dodejme, že zcela záměrně — ignoruje onu těžce nastolenou rovnováhu mezi institucemi, jak jsme ji popisovali. Nabízí, že otevřený politický konflikt vlastně úplně zruší.

V tomto smyslu se k nostalgii po devadesátých letech lze připojit. Politický konflikt jistě není pěkná věc, ale je to nejspíš to nejdůležitější, co jsme po listopadu 89 získali.

Autorka je historička, zabývá se politickými a sociálními dějinami pozdního státního socialismu a postkomunistické transformace.

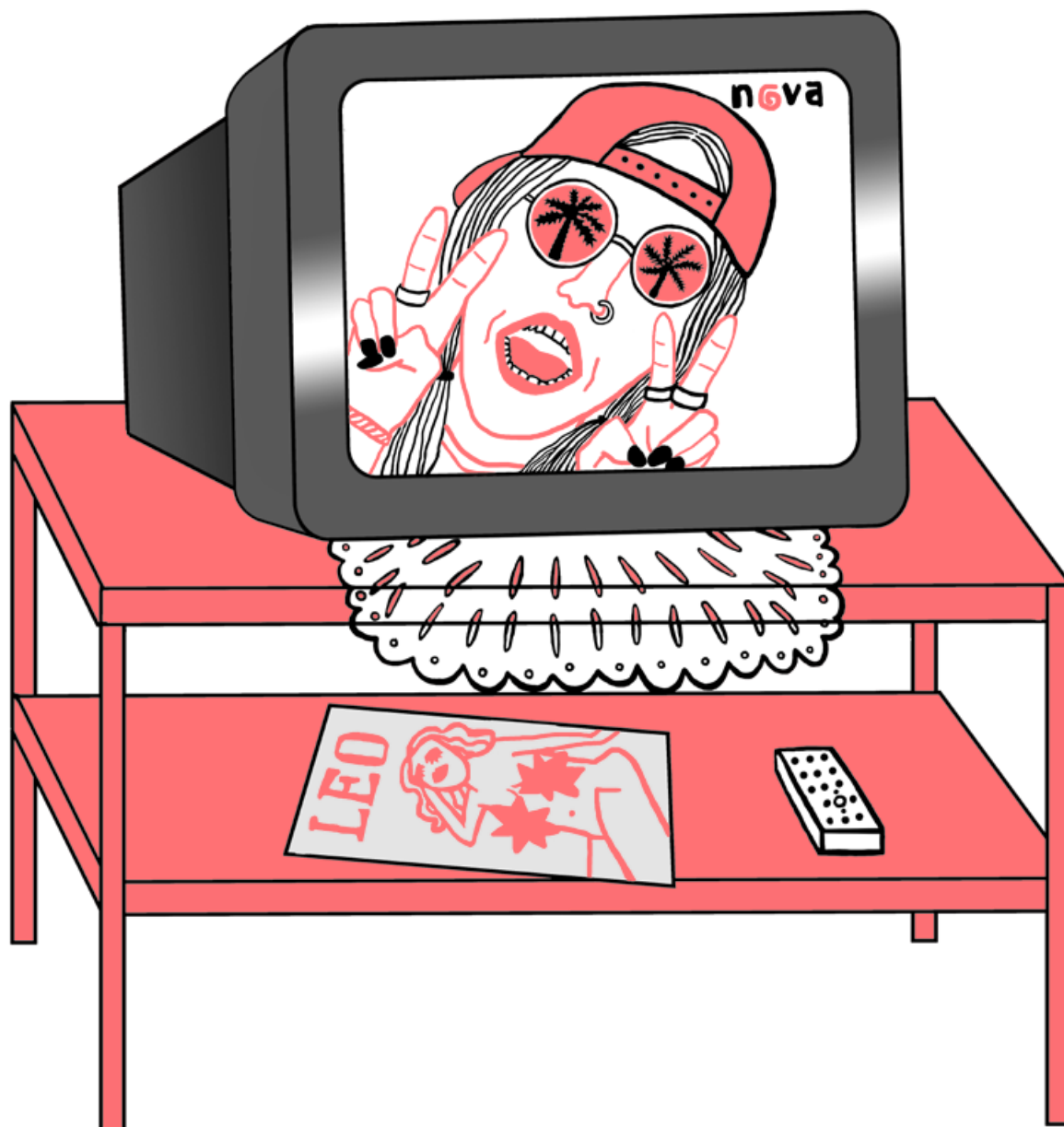
**S Janem Bělíčkem
o devadesátých letech,
pubertě společnosti
a Andreji Babišovi**

Dospělá společnost musí mít představu o své roli ve světě

Ptal se Jan Němec

**O devadesátých letech dnes vycházejí
všelijaké veselé příručky. Ale první
porevoluční dekáda se nevyčerpává
jen bílými ponožkami v mokasínech,
fialovými saky na recepcích
a hitparádou Eso v TV Nova.**

Není pomalu čas podívat se na devadesátá léta jako na uzavřené historické období? Je toho česká společnost schopna?

Řekl bych, že éra vyplněná ideály sametové revoluce skončila teprve nedávno. Z toho důvodu od ní nemá česká společnost stále dostatečný odstup, aby ji mohla detailněji a objektivně analyzovat. Ani opravdu masivní časový odstup ovšem nepomohl v objektivní analýze naší komunistické minulosti. Je otázka, jestli jsme vůbec schopni se tvrdě, nesmlouvavě a sebekriticky na sebe samy podívat. Vzhledem k tomu, že se však porevoluční konsenzus začíná v posledních letech zcela evidentně rozpadat, dříve nebo později k analýze devadesátých let dojde. Protože navíc

není reflexe devadesátek tak emočně a ideologicky zatížená jako reflexe socialistické éry, je velká šance, že se objeví celá řada zcela odlišných pohledů. Zároveň je však potřeba myslet na to, že vzhledem k rozpadu porevolučního konsenzu a s ním české společnosti jako takové zřejmě už nevznikne nějaké ústřední čtení devadesátých let, ale spíše jen jednotlivé perspektivy, které spolu budou jen obtížně komunikovat.

Napadá vás nějaký historický nebo symbolický moment, kdy devadesátá léta skončila?

Jako první symbolický předvoj bych vnímal protesty proti Mezinárodnímu měnovému fondu ze září 2000. Byly první velkou událostí, která otřásla

naší postkomunistickou situací. Tisíce mladých lidí tehdy přijely do Prahy, aby často i násilnými prostředky demonstrovali svůj odpor vůči systému, který do té doby brala česká společnost jako vzor, k němuž se stačí přimknout, abychom se stali součástí vyspělého světa. Za skutečný konec devadesátých let bych však považoval světovou ekonomickou krizi roku 2007. Souvisí to s úvahami o postkomunismu, jak je popsal třeba chorvatský filozof Boris Buden. Po roce 1989 jsme nabyli přesvědčení, že celých čtyřicet let našeho předchozího vývoje byla jedna velká chyba. Základním ideologickým kamenem porevolučního konsenzu byla shoda na tom, že musíme následovat vzory z vyspělejších evropských zemí

a snažit se jim co nejvíce připodobnit, abychom byli jednou takoví jako oni. S ekonomickou krizí se tento přístup rozdrobil na prach. Ze Západu přišlo nejprve nezodpovědné hazardní chování některých lidí v bankovním sektoru a následně i zcela zcestné návrhy řešení, jak z krize ven. Důsledky spekulací na hypotečním trhu, které zavedly takřka celý svět do velkých ekonomických problémů, měli sanovat občané postižených zemí. Tady někde bych datoval konec naší postkomunistické zkušenosti.

Boris Buden popisuje období po rozpadu sovětského bloku v postkomunistických zemích jako éru dětství. Dětství nám bylo přisuzováno Západem a sami jsme si ho zvnitřnili. S prezidentstvím Miloše Zemana však tato éra nadobro končí a střídá ji něco, co bych označil za pubertální revoltu. Zeman a jemu podobní politici nenabízejí žádnou vizi vývoje České republiky, nejsou vizionáři. Jejich síla spočívá pouze v tom, že se vymezují proti dosavadním nezpochybnitelným autoritám, překračují tabu a svým chováním porušují ustálená dogmata. Jejich slabinou je naopak to, že nic moc dalšího nenabízejí. Zatím se jejich voliči dobře baví a jejich úspěchy pokládají za vlastní zadostiučinění. Nabízejí ale tak chabý program, že nemůžou mít dlouhodobý úspěch. Čas pubertálního vzdoru brzy skončí a je potřeba se začít připravovat na éru dospělosti. Dospělá společnost totiž musí mít nějakou představu o tom, jakou roli ve světě hraje, jaký je její úkol. Nic takového tady ale zatím nevidím. Jen poražené děti revoluce a vzdorující pubertáky v tělech mužů středního věku.

V souvislosti s hodnocením a přehodnocováním devadesátých let to začíná vypadat na solidní generační spor. Generace listopadu 89 obhájí a připomíná hodnoty, o které v té době šlo, následující generace vidí devadesátá léta o poznání kritičtěji. Jak tomuto sporu rozumíte?
Dokážu si představit, že pro generaci listopadu 89 musely být události takzvané sametové revoluce obrovským zadostiučiněním, ale také momentem, který absolutně

formoval jejich identitu a osobnost. Pro nastupující generaci je však velmi obtížné pochopit, v čem vlastně ony listopadové hodnoty spočívají. Pravda a láska jsou jistě ušlechtilé věci, ale v politice se jimi většinou řídit nelze, což se projevilo hned po revoluci. Moci se chopili ti, kdo byli připraveni vládnout — měli rozpracovaný program sociální, ekonomické a hospodářské politiky, ale hlavně politickou ideologii. Politika pravdy a lásky postupně zdegenerovala v jakési hledání morální čistoty, ale toto hledání se zaměřovalo hlavně na minulost, boj s komunismem. V nových podmínkách bylo obtížné dobro a zlo vůbec rozlišit. Část nové generace si uvědomuje vyprázdněnost revolučních hesel, ale také bizarní zručnost brutální formy východoevropského kapitalismu. Bylo potřeba urychleně vytvořit nové ekonomické elity, často za cenu obrovských krádeží za bílého dne. Přechod ze státně plánovaného hospodářství na tržní také nebyl bezbolestný. Přesto si myslím, že spor mezi generací listopadu 89 a generací následující není nepřekonatelný a jakési sblížování můžeme pozorovat už dnes. Mnohem větší spor nám totiž vzniká mezi oběma těmito generacemi a lidmi, kteří byli politicky či pracovně aktivní za normalizace a listopadové události vnímají negativně. Tak trochu touží vrátit se do normalizačních časů — ty se však v jejich představách kryjí s autoritářským státem, který bude garantovat pořádek a jejich bezpečnost, ale většinu tehdejších progresivních prvků zcela odmítají.

Byla devadesátá léta skutečně tak naivní, jak se nyní začíná ozývat? Pokud ano, v čem ta naivita především spočívala?

Naivní určitě byla, ale myslím, že je to celkem pochopitelné, když se ze dne na den ocitnete v úplně jiné společenské realitě. Revoluční étos v sobě měl příslib změny, nových časů, v nichž se bude každý věnovat tomu, co ho zajímá, a nikdo ho v tom nebude omezovat. Na kulturním poli se především dohánělo, co nám bylo odíráno. Velký boom zakázaných autorů, nepřeložených teorií, ale i komunistickou ideologií vytěsňených

autorů — v české bohemistice byla například populární dekadentní a symbolistická literatura. Pocit, že musíme dohánět vyspělý svět, samozřejmě zachvátil i kulturní sféru. Dostali jsme se do situace, kdy česká intelektuální scéna žila problémy a knihami, které byly i několik desítek let staré. Zájmem o minulost jsme vytěsňovali přítomnost, z níž se stalo něco, čemu se nemusí věnovat moc pozornosti. Přechod ze státně plánované ekonomiky na tržní proběhl v Česku relativně bez větších problémů, a tak většina lidí nemusela řešit opravdu zásadní starosti o vlastní existenci, jak tomu bylo třeba v Polsku nebo některých balkánských státech. Nezájem o současnost, o aktuální změny světa, to je něco, v čem bych viděl hlavní zdroj toho, proč dnes vnímáme devadesátá léta jako dobu naivních představ. Odehrály se v ní zcela zásadní změny našeho společenského vývoje, aniž bychom je vůbec zaregistrovali.

Jak by podle vás vypadal nějaký komplexnější obraz devadesátých let, než jaký obvykle nabízejí například oslavy 17. listopadu?

Oslavy 17. listopadu jsou většinou rámovány jako jakýsi festival svobody a lidských práv. Nikdy mě nepřestane fascinovat, jak jsou někteří lidé schopni do krve bránit práva tibetského národa, podporovat kubánské a čínské disidenty a obecně působit jako jakési svědomí celého světa, přestože žijí ve státě, v němž existuje velmi početná a zcela evidentně diskriminovaná romská minorita. Přitom situace českých Romů se po revoluci v mnoha ohledech spíše zhoršila. Stejně tak by se mi líbilo, kdybychom přestali svobodu spojovat pouze s osvobozením od praktik autoritářského státu a uvědomili si, že i ve světě, „v němž každý může dělat, co se mu zachce“, vždy naráží na sociální a ekonomické limity. Už název onoho každoročního svátku „Děkujeme, že můžeme“ sugeruje, že jakmile jsme se zbavili represivního komunistického režimu, můžeme takřka vše. Kdo chce, může v garáži rozjet svůj startup a být dalším Stevem Jobsem nebo Markem Zuckerbergem. Svoboda však spočívá v tom, že ničíme bariéry, které brání

jiným lidem uspět, projevit naplno svůj potenciál, z čehož má pak samozřejmě prospěch společnost jako celek. Oslavy 17. listopadu by tak neměly jen se zalíbením hledět do minulosti, ale pokoušet se přemýšlet o tom, o jaké společnosti tenkrát lidé snili a jestli se jí podařilo alespoň z malé části dosáhnout, ale především přemýšlet o tom, v jaké společnosti chceme žít a jak bychom toho mohli dosáhnout.

Je podle vás Andrej Babiš výsledkem devadesátých let? Myslím hlavně ve smyslu hesla „řídít stát jako firmu“.

Těží podle vás z bezprecedentní důvěry v soukromé podnikání, která devadesátá léta provázela?

Andrej Babiš je především jedním z vyvolených devadesátých let, z nějž tehdejší establishment za podivných okolností udělal příslušníka nové ekonomické elity, prominentního kapitalistu. Babiš momentálně těží hlavně z toho, že na rozdíl od dalších šťastlivců, kteří díky kontaktům a zkušenostem se správou podniků dostali do svých rukou obří státní společnosti, svěřené podniky nerozkradl ani je nepřivedl ke krachu. Naopak. Babiš tento svůj základní kapitál dokázal několikanásobně rozšířit a stal se druhým nejbohatším člověkem v Česku a největším českým zaměstnavatelem vůbec. To je samozřejmě něco, co mu v politice pomáhá. Bezprecedentní důvěra v podnikání podle mého už dnes nefunguje. Pokud má však někdo za sebou takový podnikatelský příběh jako Babiš, je velmi obtížné ho v české společnosti negativně rámovat. U Babiše lidé nevnímají negativně ani to, že jeho start v podnikání je spojen s podivnými privatizačními machinacemi, na něž jsou lidé obvykle velmi alergičtí.

A co Miloš Zeman? Proč se figury, které se v devadesátých letech objevily na politické scéně, drží tak neuvěřitelně dlouho? Skoro to vypadá, jako by každý, kdo se tehdy objevil, dostal nějaký amulet politické nesmrtelnosti... Miloš Zeman byl jednou z prvních a nejvýraznějších politických osobností, které se vymezovaly jak proti Klausovu neoliberálnímu programu, tak proti havlistickému elitářství,

které zlidovělo v označení pravdoláska. Tyto aspekty se pak opět spojily v prezidentské volbě v roce 2013, když se Zemanovi podařilo sebe sama prezentovat jako kandidáta, který se ostře vymezuje proti vládě Petra Nečase. V ní se totiž oba dva proudy na chvíli spojily. Karel Schwarzenberg a TOP 09 dělali humanistický fíkový list jednomu z nejtvrdších neoliberálních opatření, jaké česká společnost viděla. Úspěchy českých politických mrtvol přisuzují především naprostému nedostatku politických osobností, které by dokázaly přesvědčivě hovořit o budoucím vývoji Česka. Jakmile se veškerá politika omezuje na udržování současného stavu a vytýčuje si zcela marginální cíle a usiluje o kosmetické změny, nezbyvá voličům než dívat se do idealizované minulosti, v níž se i Miloš Zeman proměňuje ve Winstona Churchilla. Paradoxní je, že jediným politikem, který vůbec nabídl nějakou vizi budoucnosti Česka, je právě Andrej Babiš se svou knihou *O čem sním, když náhodou spím*. Až se budeme zase vztekat, proč jsou lidé tak hloupí a volí Babiše, vzpomeňme si na to.

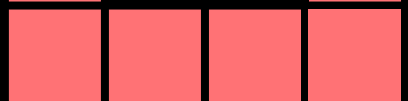
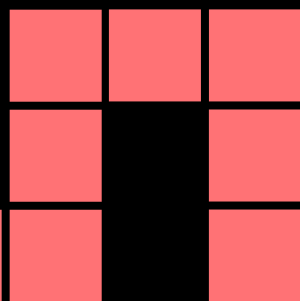
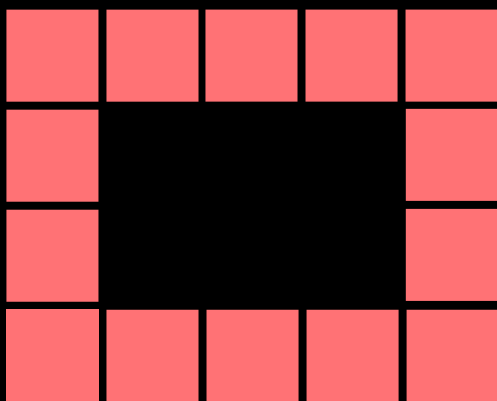
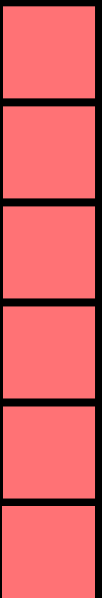
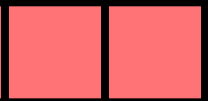
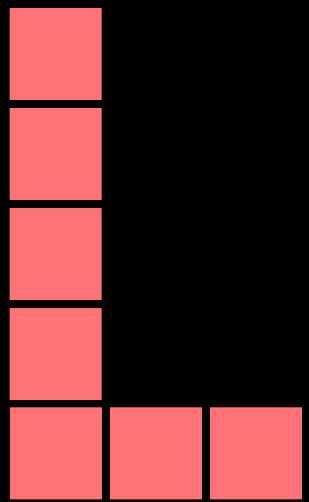
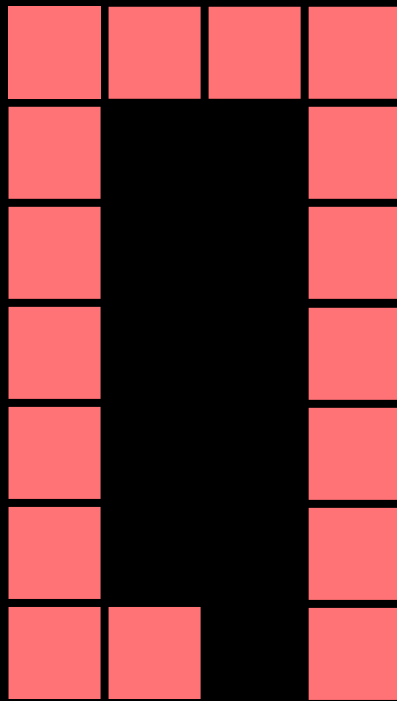
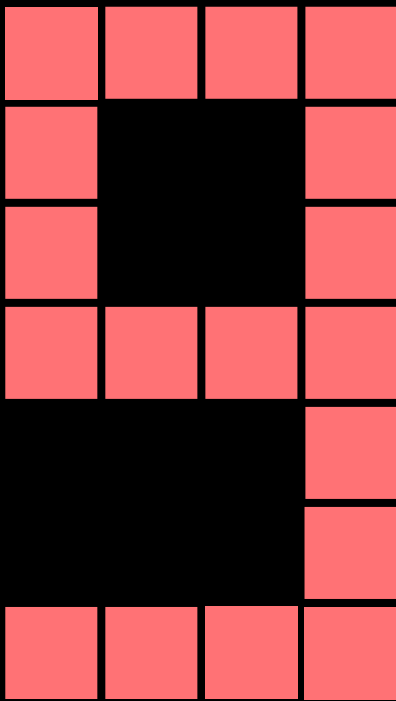
Podařilo se někomu podat literární obraz devadesátých let? Ať už přímo v té době, nebo zpětně. Existuje nějaký český román, který o devadesátých letech něco podstatného říká?

Jistě existují romány, které zachycují ducha devadesátých let nebo to, jak lidé opojení devadesátkami žijí dnes. Typickým příkladem prvního jsou Topolovy romány *Sestra* a *Anděl*, druhého pak prózy Emila Hakla. Mnohem vlivnější je však devadesátková představa o tom, jak má správná

literatura vypadat. Mám na mysli opulentní, mnohomluvný literární styl, který čerpá jak z postmoderny, tak z literárního undergroundu, nebo naopak takový styl, který chce po několika desetiletích navázat na odkaz předválečného modernismu. Takové psaní českou literaturu zásadním způsobem poznamenalo, a možná i proto dnes není o české autory a autorky v zahraničí zájem. Česká literatura se kvůli tomu dostala do izolace a jen těžce se z ní bude dostávat. Když se podívám, o jaké romány je na mezinárodním poli zájem, většinou jsou to knihy, které vycházejí z unikátní lokální zkušenosti, která má nějaký globální význam. Ideálním příkladem byla třeba naše postkomunistická zkušenost — pocit studu, který jsme v kontaktu se Západem pocítovali, ale i velká očekávání, která jsme si do něj projektovali. Tuto látku však dodnes žádný český spisovatel nezpracoval. Pokud se dnes o východní Evropě na mezinárodním poli mluví, ať už v umění, literatuře, či filmu, jedná se většinou o díla, která ukazují progresivní tendence v tehdejší sovětském bloku, na něž většinou i samy společnosti, které v něm žily, zapoměly, nebo jsou to naopak taková díla, která ukazují současnou východoevropskou skutečnost jako jakýsi temný předvoj toho, co dříve nebo později čeká celou Evropu. I taková díla bychom však v české literatuře hledali marně.

Jan Bělíček je novinář a literární kritik, redaktor komentářového webu *A2larm*.

Co jsou pro vás devadesátá léta?

Tomáš Korda

(nar. 1989)
historik

Když se řeknou devadesátá léta, člověk si něco představí, vybaví se mu vzpomínka. Což o nultých letech s takovou samozřejmostí říci nelze. Ne že bychom na pozdější období neměli vzpomínky. Ty jistě máme, jen ještě nejsou patřičně vykrytalizované a nevystupují před námi zřetelně a jasně jako zrna očištěná od plev. Kdežto vzpomínky z devadesátek již projasněné proudem času jsou. Proto nejen kalendářně, ale skutečně patří tato doba minulosti. Co si totiž ve vzpomínkách dokážeme celkem jasně představit, co si dokážeme před-sebe-postavit, od toho se přirozeně distancujeme. Víme, že už nejsme tím, co představujeme, a že už jsme dál a je to za námi. Pokud by to za námi ještě nebylo, stěží bychom si pod tím mohli něco představit. Devadesátky jsou tedy *passé*, protože jsme přesvědčeni, že už víme, co byly skutečně zač: takový Divoký západ v postkomunistické situaci se vším všudy. Normalizující instituce komunismu již padly a ty kapitalistické ještě nevznikly. Pokud bezskrupulózní svévole hrála někdy prim, pak tehdy. Humor ze seriálu *Česká soda* je

dnes jen stěží představitelný, a nejen na obrazovkách veřejnoprávní televize, ale vůbec. Humor se dnes už nemůže opřít o tak bezbřehou svobodu slova. Jestliže však éra devadesátek skončila, skončilo s ní nejen to zlé, ale i to dobré. Klaus i Havel. Anebo naopak. Jak je libo. Jen si nemyslete, že můžete chtít jedno bez druhého, protože z minulosti si současnost nemůže vyobzobávat, co chce a co nechce. Je totiž dědicem obojího zároveň.

Emma Kausc

(nar. 1998)
básnířka

Pokud půjdu odzadu, tak z toho, co se ke mně dostává, je pro mě konec devadesátých let variací na *fin de siècle*, označení, které původně zastřešovalo přelom o sto let dříve. Vnímám tu určitou šedesátkovou euforii, co se zdála být nezopakovatelná, a zároveň posun zvenku dovnitř. Tak jako německý expresionismus fungoval na principu zevnitř ven, mechanismus devadesátek vnímám jako protipól, stáhnutí se dovnitř. Individualismus, pro který byl najednou takový prostor, šel vidět jak na modelu volného trhu, silném

postavení soukromého vlastnictví, tak na masivním nástupu mobilních technologií. Řekla bych, že dospívání v devadesátkách byl takový Klub rváčů; konflikt mezi generací mladých lidí a hodnotami; zároveň hledání nějakého pocitu sounáležitosti. Na rozdíl od pravidla nemluvit o Klubu měli ovšem lidé možnost, i díky nástrojům, které kultura nabízela, křičet dost nahlas. Devadesátky jsou pro mě křížkem za jednou generací, touha nebýt definovaný, něco neznámého, tajného. Čím jsou vzdálenější, tím větší vnímám jejich estetizaci, která je podmíněna i tím, že v jistém smyslu nikdy neskončily.

Magdalena Šipka

(nar. 1990)
básnířka a publicistka

Devadesátky pro mě byly skutečnými zlatými léty. Narodila jsem se jako důsledek jedné bouřlivé párty po zasedání Občanského fóra. Děda, syn nádražáka a někdejší kádrovák, odešel po revoluci i z místa, kam ho soudruzi zašili po osmašedesátém. Elán, který ho v šedesáti ještě neopouštěl, využil k tomu, aby mě a bratra vodil po leších obklopujících sídliště. Táta se

pustil do podnikání a já měla svou barevnou krabici na hračky plnou panenek Barbie. V době, kdy lidé s podobným světonázorem protestovali proti otevření prvního McDonaldu, jsem se cpala kuřecími nugetkami a sbírala nekonečný počet plastových hraček. Procházela jsem se jako ve vytržení po prvních hypermarketech. Díky kvalitním lyžím jsem předjížděla v závodech všechny kluky ze třídy, což mi v té době dokonale kompenzovalo veškeré těžkosti toho, že jsem se narodila jako „něžné pohlaví“. Když jsme natěšeně odpočítávali vstup do nového tisíciletí, ve tvářích mých rodičů se už rýsovaly obrysy krize. Otcův podnik se pomalu rozsypal a za pár let měla máma začít kromě domácích prací zvládat ještě dva plné úvazky.

Devadesátky vnímám jako období, ve kterém se ještě nestihl rozklížit nastavený sociální stát. Jako dobu, kdy společnost prostupovalo přesvědčení, že můžeme cokoli (a protože můžeme, tak také musíme). Období, kdy se sametově vybojovaná svoboda zvolna zamotávala do nitek konzumu. Plnými doušky jsme hltali Západ a ještě netušili, že může existovat jen díky tomu, že se jím zbytek planety teprve touží stát.

Michal Zlatkovský

(nar. 1991)
novinář a datový žurnalista

Někdy mám pocit, že mou generaci spojuje hlavně nostalgie po nezažitých devadesátkách. Mí rodiče rádi vzpomínají na Nagano, kvůli kterému mě v pět ráno tahali z postele, abych mohl být svědkem největšího národního úspěchu od vyhnání Sudetáků. Já vzpomínat nepotřebuju, protože doba, ze které si pamatuju málo — z nějakého důvodu i to, jak jsem se v sedmi letech díval s rodiči na události, když Miloš Zeman s Václavem Klausem podepisovali opoziční smlouvu —, ovlivňuje zdejší život dodnes. Politické a společenské prostředí se zformovalo na základě Klausova

étosu neviditelné ruky trhu a potlačování občanské společnosti. Masová kultura v rukou soukromých televizí a nahrávacího oligopolu přimíchala k normalizační tradici to nejhorší z divokého kapitalismu. Že jsme z devadesátek vlastně nikdy nevyšli, je dodnes vidět na tématech jako přístup k ženám a sexuální obtěžování. Tahle doba, na kterou třicátníci láskyplně vzpomínají jako na báječná léta na konci dějin, je ve skutečnosti začátkem cesty vedoucí tam, kde jsme se ocitli teď. Až se z téhle země duch devadesátek konečně vytratí, bude to jen dobře.

Pavel Bareš

(nar. 1994)
spisovatel

Z devadesátých let jsem zažil sotva více než polovinu a pamatuji si z nich ještě méně. A kdybyste se ptali, co mi z nich naskočí na mysl jako první, řekl bych vám, že to byly časy, kdy zmrzlina u nás na náměstí stála čtyři koruny a ty vpravdě exotické příchutě (kupříkladu melounová) stály šest korun.

Jako druhé se mi vybaví, že během devadesátých let byl Havel prezidentem; a jako třetí si vzpomenu, že během všech let, která následovala po těch devadesátých, na něj lidé kolem mě vzpomínali s vděčností a úsměvem. A já si zvykl dělat totéž, což je ode mě přece jen poněkud povrchní; ne snad proto, že by mé třiadvacetileté já chtělo zpochybňovat Havlovu osobnost, nýbrž proto, že moje devítileté já ji rozhodně nebylo schopno docenit.

A stejně jako o Havlovi, i o světě během devadesátek jsem toho mnohem více slyšel, než kolik jsem toho zažil. Slyšel jsem například, že tráva byla zelenější a sousedi milejší, že se mohlo kouřit v hospodách a Božkovu se smělo říkat „rum“. A taky jsem slyšel, že se tehdy lidé nebáli svobody a vedl je člověk, za kterého se nemuseli stydět. Nikdy jsem neslyšel, aby obě tyhle věty řekl tentýž člověk, ale

pokaždé jsem slyšel ten samý nádech nostalgie, jaký lidé mají v hlasech, když vzpomínají na lepší časy.

A na to konto si asi dovolím dodat jedině: je mi líto, že už se u nás na náměstí nedělá zmrzka za čtyři kačky. Ale i kdyby se dělala, stejně bych chodil na gelato za třicet pět.

Šimon Leitgeb

(nar. 1996)
básník

Narodil jsem se v roce devatenáct set devadesát šest. Havla znám nejvíce skrze doteky reflektoru naší televize.

Obejvák byl parlament naší rodiny. Odehrávaly se v něm všechny sváry tehdejších ouřadů. Kupodivu mě většina z nich minula a to první, co si pamatuju, jsou tanky na podlaze kamarádova pokoje a jeho mamka, která huláká, že se nějaký Klaus stal prezidentem. Vzpomínám si, jak jsme v tu chvíli položili tanky a šli slavit za nima do jejich obejváku. Tak proběhla naše nejslavnější revoluce. Barvu koberce si bohužel nepamatuju, abych ji dokázal pojmenovat.

Osmdesátej devátej je pro mě jako křížovka. Nikdy jsem je neluštil a vždycky jsem obdivoval babičku, jak to do těch novin sází rychle.

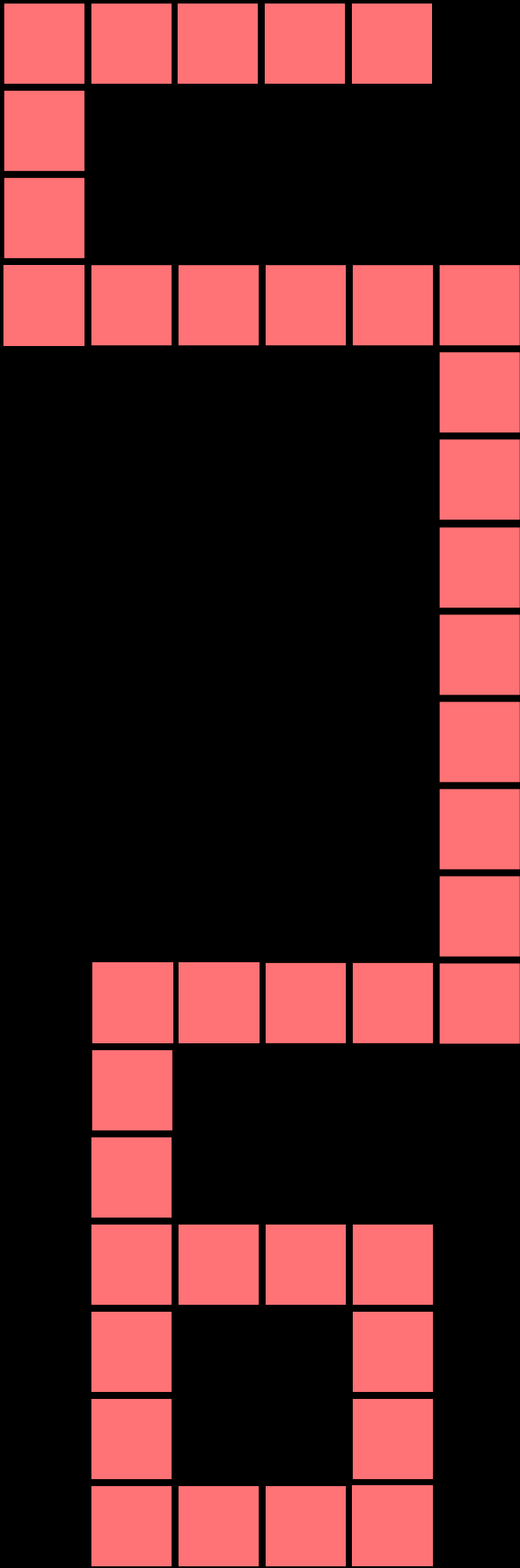
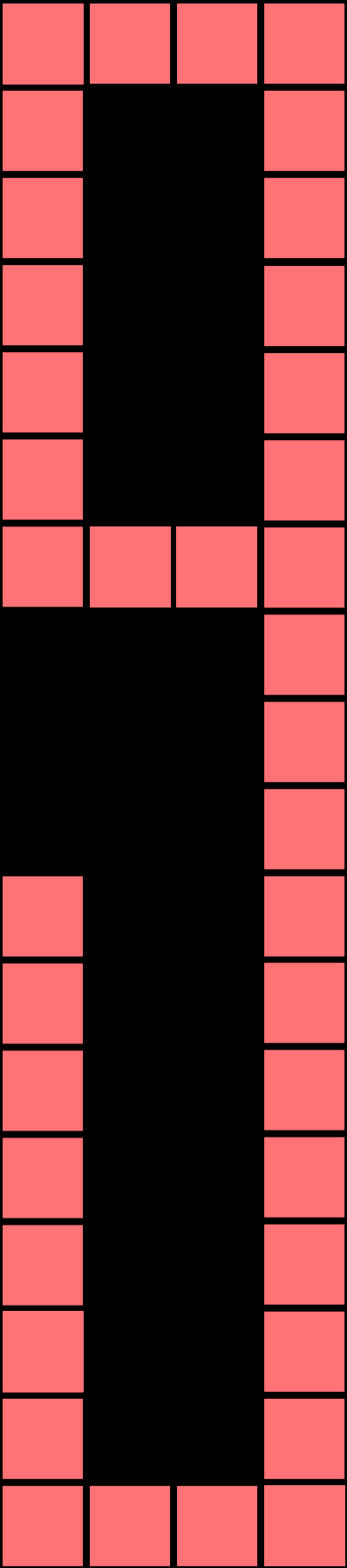
Narodil jsem se jako neználek. Zvykl jsem si na neustálý poučování a nostalgii svých rodičů a teď ji přijímám s větším klidem a nadhledem. Jejich revoluce je už dvacet devět let po smrti.

Od školy plavu v jakýchsi heslech, který se míchají mezi potomky Havla a potomky komančů, který revoluce buď donutila převléct si kvádro, nebo si nechat stejný a přivázat si pár šutrů na záda. Když si ty hesla přehrávám zpětně v hlavě, připomínají mi spíš skřeky.

Jsme postrevoluční děti. Devadesátky na Evropě 2 neletí.

Havel musel určitě myslet do budoucna, protože jinak nechápu, proč se o něm pořád po takové době mluví. Celkem se mu to povedlo, ne? ●

S dokumentaristou
Martinem Kohoutem o kuponové
privatizaci a dědictví devadesátek

Dvacet nejbohatších Čechů, hezké vzpomínky a frustrace

Ptal se Zdeněk Staszek

Příběh novodobé České republiky je z velké části příběhem její ekonomické transformace, vtělené do kuponové privatizace. Experiment s prodejem státního majetku občanům, který generoval kapitál v rukou několika podnikatelů a frustraci v hlavách celých zástupů, zachytil před třemi lety ve filmu *Česká cesta* dokumentarista Martin Kohout.

Máte na kuponovou privatizaci nějakou osobní vzpomínku?

Já si vzpomínám jen na ty červenobílé propisky...

Já si vzpomínám i na ty červenožluté knížky v průhledném plastovém obalu.

Kde se potom vzal nápad točit dokumenty zrovna o české ekonomické transformaci?

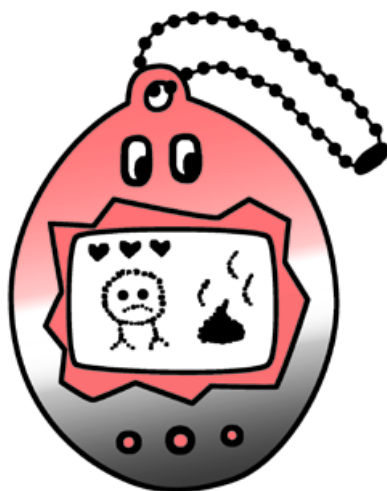
Nikdo to téma ještě nezpracoval. Kritika se v revolučních dobách a dlouho po nich nepřipouštěla. Po převratu vše běželo v ohromném tempu a z kuponové privatizace se stala výkladní skříň transformace, bylo to pokračování revoluce jinými prostředky. Kdo se stavěl proti, byl nemoderní a hloupý remcal, v další fázi pak komunista a ve finále zrádce. Novinářům se dařilo v nových časech dobře, byli mladí, zažili kariérní vzestup díky společenským změnám, které se odehrály, a také díky privatizaci novin se z některých z nich stali majitelé. Řada z nich měla ostruhy z revoluce a mysleli si, že vše postupuje správně a že i oni přispívají k tomu, „aby se věci podařily“. V takové atmosféře nikdo z dokumentaristů film o privatizaci netočil a i po konci tohoto období asi tato doba dožívala v srdci aktivních režisérů jako vzpomínka na krásná léta, kdy mohli konečně točit, co chtěli, a svět kráčel tam, kam oni.

Dokážete rekonstruovat, jak jste se s privatizací a jejím průběhem a obsahem seznamoval? Na jedné straně je to věc minulosti, na straně druhé v něčem téma živé a jeho protagonisté často stále aktivní.

Nejde jen o to, že jsou aktivní protagonisté transformace, ale že je přítomný její duch a tvoří určitý základ českého politického myšlení. Řada lidí si stále myslí, že nejlepší cestou, jak vyřešit nějaký společenský problém, je trh, tedy privatizace — ať je to otázka důchodů, vzdělávání, nebo zdravotní péče. Film je proto spíše o étosu, který byl nekriticky přijímán. Klade si otázku, z čeho se postupně tvořilo přesvědčení lidí, že nejlepší řešení všech problémů společnosti leží v ekonomické rovině, tedy v tržní ekonomice, v magické moci volné

ruky trhu, v privatizaci, která k tomu vytvoří podmínky. Důvody, proč se celospolečenské politické myšlení otáčelo tímto směrem, nejsou vysvětlitelné pouze reakcí typu „ode zdi ke zdi“, ten vývoj přece vykazoval spíše známky kontinuity. Dobře to ukazují práce Michala Pullmanna nebo slavná kniha Ivo Možného *Proč tak snadno...* Společnost v minulém režimu byla přes množství klientelistických vazeb spíše individualistická, vztah ke společnému byl minimální, stát, jak ve filmu říká filozof Michael Hauser, „byl zdrojem různých dlaždic, traverz, cementu, prostě všeho, co si kdokoli může vzít, když ho nikdo nevidí“. Možný pak ironicky říká: „[...] systém se rozpadl ve chvíli, kdy došel toaletní papír.“ Nově budovaný systém tyto vztahy odrážel. Stát nezasahoval lidem do života, nikdo se nad rozkrádáním majetku příliš nepohoršoval a všichni dostali prostřednictvím kuponové privatizace příslib, že z toho budou něco mít. Například Milan Uhde nedávno řekl, že bylo důležitější dokončit privatizaci než se starat o to, kdo ve vládnoucí straně si nakradl.

Sám jsem pak postupoval tak, že jsem se pokoušel spojit období transformace, revoluce a devadesátých let do jednoho procesu. Privatizace a transformace bývají projednávány odděleně, natož aby se začalo mluvit o kontinuitách s normalizací! To byl tedy základní rámec filmu, ze kterého jsem vycházel. Kuponová privatizace je kvintesencí charakteru transformačního procesu, skrze ni můžeme dobře pozorovat politické a společenské okolnosti tehdejší doby.

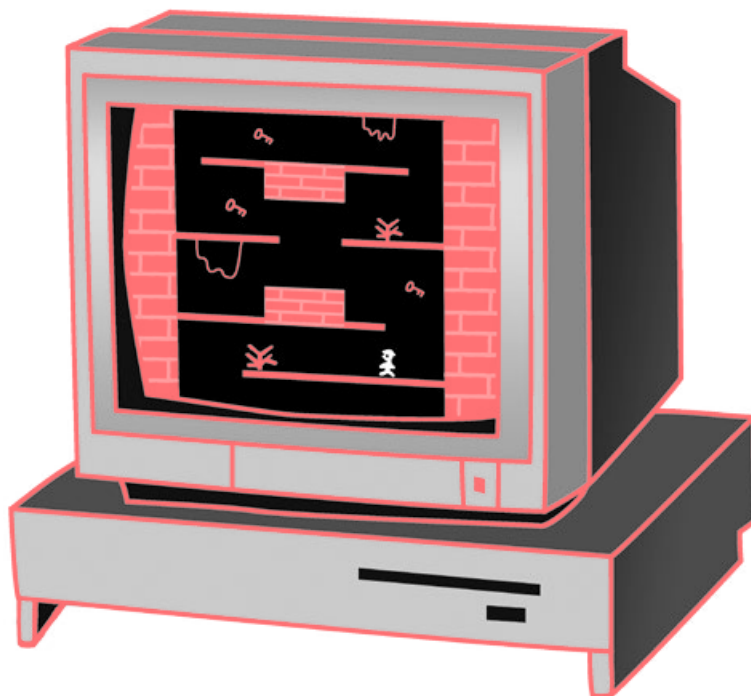
Existuje v české společnosti konsenzus ohledně hodnocení transformace?

Konsenzus není. Tomáš Samek se po shlédnutí *České cesty* divil tomu, že stále mnoho lidí v sále vyjadřovalo své hodnocení slovy „nešlo to jinak“, nebo „mohlo to být ještě horší“. Dokument se naopak ptá: „Proč to nedopadlo lépe?“ Neuvažuji o tom, že to „mohlo být horší“, k žádnému poznání nás takové konstatování nevede. Kuponovou privatizaci líčím jako určitý podvod s důvěrou lidí, kterým se řekne, že každý z toho něco bude mít, přitom ale celá věc byla nastavena tak, aby došlo k akumulaci kapitálu u několika lidí, na což většina z nich ve finále doplatí, ať se toho účastní, nebo ne. Byl to způsob, jak legitimizovat (alespoň dočasně) soukromé vlastnictví ohromných podniků, které si nikdo nemohl ze svých úspor (tedy z akumulovaných zásluh) koupit, a zároveň potichu vytvořit „skutečný kapitál“ díky bankovním úvěrům, které jsme zaplatili při krachu bank prostřednictvím konsolidační agentury. Toto trauma si, domnívám se, mnozí nesou dodnes a nemyslí si, „že to nešlo jinak“.

Kdo dnes vlastně udává historickou interpretaci kuponové privatizace?

Řekl bych, že jsou to stále do velké míry generace lidí, které zažily kariérní a společenský vzestup v devadesátých letech, ať díky úspěšným privatizacím, restitucím, nebo prostě tím, že se mnohá místa urychleně uvolnila a byla potřeba nových „nezkompromitovaných“ lidí, či tak, že mohli konečně psát a vydávat. Obzvláště pevná je generace tehdejších studentů, kteří takzvané „dělali revoluci“. Takový a podobní lidé například dnes sedí v interní radě České televize, která vám schvaluje, co můžete točit, a určuje tak programový ráz celé televize. Podobní lidé sedí v redakcích různých významných deníků a týdeníků, kritice devadesátých let nerozumí, minimálně ne do hloubky, a tiše naznačují, že jsou majiteli demokracie a naše rozmazlená generace se má více snažit a uvažovat rozumně. Svět je pro ně v pořádku, protože přece oni sedí tam, kde sedí. Je desetkrát menší šance, že kdokoli

z naší generace udělá takový kariérní posun, jako udělali oni (týká se to pochopitelně i přístupu k majetku). Není divu, že Česká televize vyhořela podobně jako „tradiční“ politické strany, nechápala problémy doby, nepřinášela nová témata, byla nudná, zkrátka přestala lidi reprezentovat.

Něco jsou historické a publicistické pokusy o uchopení a pochopení kuponové privatizace, co ale všechny rodiny, kterých se dotkla? Lze mluvit o nějaké kolektivní paměti, nebo je to spíš salonní téma?

Myslím, že se to celé období tak neurčitě v pamětech části lidí slévá s tehdejší pocitem uvolnění, nových možností, výrobků, cestování, celkového optimismu a nadšení. Někdo mi řekl, že je to takový potouchlý políček mé generace generacím, které to období zažili: totiž že toto období popíši skrze kuponovou privatizaci. Je třeba si uvědomit, že moje generace už se nemůže dojímat nad Václavem Havlem a úžasnou atmosférou sametové revoluce, ale musí se ptát po významu tohoto období pro dnešní společnost, pro nás samy. Společnost je však rozdělená, takže u velké skupiny lidí existuje i inverzní obraz devadesátých let. Bude však stejně mlhavý, plný hesel a neurčitých dojmů jako u toho obrazu smířlivě pozitivního. Devadesátá

léta se nikdy pořádně společensky nezhodnotila prostřednictvím umění, hlavně filmů nebo nějakými soustředěnějšími debatami. Kromě Chytilové *Dědictví aneb Kurvahošigutntag* nebylo snad nic, co by pobavilo většinu a zároveň neslo i velmi pronikavý pohled do naší společnosti té doby. Přijde mi, že devadesátá léta vystupují pouze jako temné stíny z našeho podvědomí a promítají se do části volebního chování.

Co si o kuponové privatizaci myslí generace Havlových dětí? Musel jste o „svém“ tématu mluvit se spoustou vrstevníků.

To je právě ono. Neví o tom nic, hodnocení devadesátých let vyplývá z jejich politických orientací. Každý, kdo se do této doby narodí, dokonce i často bez ohledu na rodinu, rodí se jako pravicově smýšlející. Pokud je intelektuálně zaměřen, nebo má sociální citění, kombinuje toto přesvědčení s láskou k Václavu Havlovi a s pomocí společnosti skrze neziskové organizace, které však pochopitelně svět samy nespasí. Zájem o lidská práva ve vzdálené asijské nebo jiné zemi samozřejmě naši situaci také neřeší. Když dojde na téma devadesátých let řeč, tak nakonec řeknou, „něslo to jinak“ nebo „mohlo být hůř“. Přitom si

neuvědomují, že hůř se teď budou mít především oni. Tolik moje sociální bublina. Výchozí pravicové postoje lidí s jinými životními příběhy a vyhlídkami se pak mohou transformovat všelijak, třeba i tak, že volí SPD. Ti pak budou mít názory na devadesátá léta, počítám, kritičtější. Opět zde chybí jednotící výklad, třeba ve formě celogeneračního odvratu od uvažování generace jejich rodičů, jenže až na pár spíše marginalizovaných levicových liberálů se nikdo o nic nepokouší a nezájímá, za vzor ctivosti se považuje přihlášení k TOP 09, jaké předvedl Dominik Feri.

Přišlo vám při natáčení *České cesty* z dnešního pohledu něco naprosto nepochopitelného a zpovídaným naopak přirozeného?

Nepochopitelné mi přišlo, že se kuponová privatizace, která ze své povahy odporovala tomu, co slibovala, realizovala v takovém rozsahu a s takovým nadšením. Tehdejší účastníci mi to ale krok po kroku vysvětlili a doufám, že to vysvětlení je i v tom filmu.

Co naopak z počátku devadesátých let přežívá?

Dvacet nejbohatších Čechů, hezké vzpomínky a frustrace. Důležitější je možná se ptát, co v naší demokracii

zbylo z normalizace. Ty „devadesátky“ vlastně jely ve společnosti poškozené minulým režimem, je bláhové si myslet, že čtrnáct dní mávání vlajkami smyje všechny naše hříchy, návyky, životní způsob a tak dále. Proto tu revoluci stavím mezi normalizací a privatizací, aby se vyjevila v kontextu, ne jako počátek, věc, která se snesla odkudsi na zem a založila nový řád lepších lidí.

Váš nový dokument se bude jmenovat *Poslední dnové Evropy v Česku?*, je o „rozpadu hodnot, které umožňovaly integraci států do společného evropského projektu“. Končí i český sen o cestě do Evropy? Naše integrace do Evropské unie byla dříve brána jako naprostá

samozřejmost. Dnes je docela normální politická otázka, jestli patříme do Evropy, nebo máme hrát jakousi svoji hru. Existuje vážné riziko, že se co nevidět ocitneme na periferii (ještě větší než dosud) evropské integrace, a to díky hlubší integraci eurozóny. Nevím, jestli k tomu dojde hned, ale v naší společnosti jsou vyhloubeny příkopy, které se jen tak nezasybou a které se chaoticky promítají do směru zahraniční politiky. Podobné tendence můžeme vidět i v ostatních státech V4, čili jde o něco všeobecnějšího a bohužel asi hlubšího. Chtěl bych získat otisk doby, která je přelomová, nebo se láme a v jejímž zlomu jsou vidět naše vlastnosti a hodnoty. To, co teď natáčím, je vlastně pokračováním

našeho rozhovoru. Na první pohled se vytváří jakýsi zlom, jako něco nového se ovšem ukazuje zase to, co v nás dli už dlouho.

Ale nedůvěra k Evropské unii má i racionální podstatu. Vezměme si platové podmínky v zakladatelských státech a ve východní Evropě. Vyjde vám, že jsme Evropané druhé kategorie. A když nemáte nějakou silnou „evropskou ideologii“, která by to slibovala řešit, tak je pro řadu lidí těžko pochopitelné, proč by měli stále být nadšenými Evropany. Co však s tím? Máme říkat, že „bez EU by to dopadlo ještě hůř“? To bohužel nestačí a uvidíme, jak to dopadne.

**Martin Kohout (nar. 1984)
je dokumentarista.**

Volně přeloženo

Georgesi P(ř)erecovi

Anežka Charvátová

Překladačská pře: přesně, nebo překrásně? Překladač přemýšlí u přepážky i na přechodu. Přebásnit? Přecpat přehrší přechodníky? Přechylovat? Přechernit přepečlivým přebytkem přesnosti? Přebarvit? Přesáhnout? Přehánět? Překonat předpojatost?

Přejemné předivo přemítání přeruší překvapivá přeprška. Po přebytečné přestávce překladač přeskobrtá předzahrádku, přeplazí předsín, přemůže

přepracovanost, přezuje se, přepudruje a přepne se na překlad. Přemoudřele přesouvá předložky, předělává překlapy a překuky, přechesává, překopává, přestěhovává, přezehluje. Překonal překážku přehnané přesnosti, přetahuje se s přebujelým přemělkováním. Přepal přecitlivělé přezdívký. Před přesnídkou přesvědčeně přeškrtne přechodníky.

Je přeborník na přesčasy, přetiženost, přetvářku a přezívání. Přechuhuje. Přeučuje. Přeceňuje předky. Přezíravě převychovává. Přezazuje přezralé přesluhující překladače. Pře se s přemrštěnými předsedy. Přestupuje předpisy. Přezkoumává předtuchy. Přetrásá přežitky. Když přebere, přechosto (pře)vrhne. U převisu přemlouvá přesyceného překupníka k překrutnému převratu. Převází převleky, přepálí převodovku, převrhne se u přehradě. Přecháá přehánku. Přepadne převozníka. Přeudatně předstírá převahu. Přetrpí převaz. Přepne přezky. Přezije.

Převtěl se v překradatele. Nepřekládá, překrádá. Přesmíru. Překrvený, přepychově převyšuje převratné přetvořitele. Přesto přehmat, přeshlap. Přeshkoda! Přeskočil předešlou předělávku. Překombinoval to. Přestřelil! Přeshlapuje, přemílá, přebudovává, přemítá, na přeskáčku přešestuje a přebušuje. Přetrhne překlad. Přetuká jej. Překona to! Převálcuje ty přechválené, přetrénované přetlumočitele! Překladačský přetlak přebije přeshlost. Přehoupne se přes překážky. Přeshátně přehlédne přetvor. Přepíše předmluvu. Přesilovka přemožena. Přelstil přeluzný přelud!

Přelomová přeměna předstižena.

„Přeplaťte mě!“ překřikuje přerývané předchozí překladače. Přechytračil je. Překonal předpokládané předplatné.

Přiju přesladké přečtení i přemýšlení.

Autorka je překladačská.

P^r O^e S^v T^u O^e 108 R

KŘIŽOVATKY VÍRY

Alster / Barros / Bauer / Borzič / Borkovec / Bouška /
Černý / Drulák / Ferenčuhová / Feryna / Halík /
Hanuš / Havran / Hájek / Hesová / Hošek / Hruška /
Chlup / Ivaskiv / Joch / Kahuda / Kanda / Macl /
Myšková / Noble / Ort / Piorecký / Racková /
Richterová / Řehák / Senft / Slačálek / Stehlíková /
Šipka / Škrob / Šmajš / Štampach / Vrba

Tomáš Černák

Michal Macháček
Gustáv Husák
Vyšehrad, Praha 2017

Několik vět k jedné biografii

politika, vzestupů a pádů, které zásadně zasáhly do životů několika generací Slováků a Čechů.

Prezident zapomnění zapomenut
Říká se, že v České republice je Gustáv Husák vnímán jen jako prezident a generální tajemník ÚV KSČ, tedy jako symbol normalizace, zatímco na Slovensku jej lidé vnímají ještě jako organizátora Slovenského národního povstání (SNP), bojovníka za federaci nebo jako jednu z osobností roku 1968. Nemyslím si však, že to v současnosti ještě platí. Občané obou republik (s výjimkou těch, kteří se věnují historii) v drtivé většině na Husáka zcela zapomněli, téměř zapomněli, anebo je už vůbec nezajímá. Nanejvýš si jej ještě tak spojí s prezidentským portrétem na stěnách škol a institucí, což se však zároveň týká už jen starší a částečně střední generace. V tomto směru je tedy situace na obou březích Moravy vyrovnaná. Rozdíl lze snad najít v tom, že na Slovensku není Husák považován za jednoznačně negativní postavu, což souvisí především se zmíněným zápasem o rovnoprávnější postavení Slovenska ve společné republice a s organizací SNP.

Velký přínos Macháčkovy práce proto vidím v tom, že zpracovává celý Husákův život — od raného dětství až po smrt. Díky tomu si každý čtenář uvědomí, že Husák zdaleka nebyl jen starý muž, který zpoza silných brýlí četl komickou česko-slovenštinou novoroční projevy, ale že už dávno před nástupem do nejvyšší státnické či stranické funkce výrazně zasáhl do našich dějin a ovlivnil osudy tisíců občanů. Dovolím si v této souvislosti navíc tvrdit, že v Husákově životě existovala časnější období, kdy měl

v rukou daleko větší moc, než tomu bylo v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. A pokud chceme pochopit postoje Husáka — generálního tajemníka a prezidenta, musíme poznat celý jeho předcházející životní příběh. Až pak nám mohou být mnohé věci daleko jasnější a srozumitelnější.

Podrobně i nevyrovnaně

Husákovu biografii autor rozdělil do sedmi velkých kapitol, které se dále člení na mnohé podkapitoly. Jelikož jde o vědeckou práci, na čtenáře čeká v knize i 2 345 poznámek pod čarou, rozsáhlý seznam použitých pramenů a literatury, shrnutí Husákovy osobnosti v datech, seznam jeho ocenění, která během života získal, kapitola věnující se historiografii, stejně jako autorovo závěrečné zamyšlení nad Husákovou osobností. Pochopitelně tu tedy nejde o knihu na jeden večer, přičemž takovou být ani nechce. Na její četbu je třeba si vyčlenit dostatek času a klid. Navíc biografie je jedním z nejtěžších historiografických žánrů, zvláště pak v případě, že jde o politický životopis člověka, který žil v těsném sepětí s politikou více než šedesát let.

Ne všechny kapitoly Macháčkovy knihy jsou stejně podrobné. S trochou zjednodušení lze říci, že nejpropracovanější jsou čtvrtá až sedmá kapitola (politický pád, vězení, rehabilitace, postupný návrat do vysoké politiky, roky 1968—1969, normalizace a odchod z politického života), přičemž právě zde autor nejvíce využil poznatky získané v ruských archivech.

Podle mého názoru mohl autor věnovat daleko více pozornosti letům 1938—1945, které měly zásadní vliv

Nebudu se nijak tajit s tím, že na první ucelenou biografii Gustáva Husáka z pera Michala Macháčka jsem čekal dlouho a netrpělivě, a to nejen z důvodu, že se této postavě našich společných československých dějin sám věnuji. Michala znám několik let a vím, kolik času, sil a energie této knize věnoval. Respektive své disertační práci, která je jejím základem. My všichni (mladí i ti dříve narození) historici, kteří se nějakým způsobem osobnosti Gustáva Husáka ve svých výzkumech dotýkáme, jsme tedy konečný výsledek očekávali s napětím. Nakonec ne každému se podaří dostat se do ruských archivů, vést rozhovory s více než třicítkou Husákových spolupracovníků nebo rodinných příslušníků, podrobně zmapovat archivní fondy ve Slovenské i České republice, a to včetně rodinného archivu Husákových, nebo kvůli Husákovi navštívit i archivy na severoamerickém kontinentu. Výsledkem této dlouholeté systematické práce je více než šestisetstránková biografie

na další Husákův osud, protože šlo o práci v ilegaltě: Husákovy spory s funkcionáři ilegální Komunistické strany Slovenska a v neposlední řadě příprava SNP. Právě Povstání poprvé katapultovalo Husáka do vysoké politiky. Navíc se k tomuto období vztahovala různá pozdější obvinění, která se stala základem jeho kriminalizace. Podobně i další kapitola, věnovaná poválečnému období, by si zasloužila více péče, protože v boji o uchopení absolutní moci komunistickou stranou hrál Husák, alespoň na Slovensku, jednu z klíčových rolí. Ve čtvrté části biografie, s názvem „Buržoazní nacionalista“, mi chybí

zároveň napsal, že „z biografické práce bych rozhodně nechtěl mít ‚velké dějiny v malém‘, kde by Gustáv Husák víceméně sloužil jen jako doplněk a z textu se vytrácel...“.

Toto konstatování je samozřejmě správné, na druhou stranu na některých místech knihy se téměř úplně vytrácí okolní svět a dění a Husák zde zůstává stát jaksi osaměle. Například československo-sovětské jednání v Čierne nad Tisou a v Bratislavě z přelomu července a srpna roku 1968 je vzpomenuťo jedinou větou v poznámce pod čarou, přitom šlo o jednu z klíčových událostí roku 1968. Podobných příkladů by bylo možné

manželkách, které byly výraznými osobnostmi. V knize se také téměř nic nedozvíme o Husákových synech, tedy i v tomto směru by se hodilo napsat pár vět, protože osobní život do jisté míry spoluutváří i ten politický.

V husákovské biografii rovněž chybí podkapitola věnovaná jeho vztahu k víře, církvi a náboženství. Chtě nechtě se tyto otázky objevovaly během celého Husákova života. Nejprve byl ministrantem, později člověkem, který měl v kompetenci proticírkevní zásahy (nejednou velmi brutální), navzdory tomu se zároveň hlásil ke katolickému vyznání, a také byl politikem, díky němuž mohla vzniknout samostatná slovenská církevní provincie. Tyto aspekty Husákova života sice Macháček ve své knize zmiňuje, ale jen velmi stručně. Určitě by to byla zajímavá podkapitola a čtenářům by přinesla úplně nové poznatky z Husákova životního příběhu.

Biografie Gustáva Husáka obsahuje několik chybně uvedených dat, údajů nebo překlepů, což je však při takovém rozsahu pochopitelné. Navzdory všem uvedeným výtkám jde dosud o jedinou ucelenou, dá se říci průkopnickou Husákovu biografii, navíc s využitím dosud neznámých pramenů (ruské archivy, rodinný archiv), což jen zvyšuje její badatelskou hodnotu. Macháček díky svým znalostem a dlouholetému studiu archivních materiálů přinesl komplexní pohled na Husáka-politika, a ukázal tak veřejnosti, že Gustáv Husák nebyl vždy tím nemocným starcem promlouvajícím k občanům na Nový rok z televizních obrazovek. Svou prací připomenul, že naše dějiny dvacátého století jsou do velké míry spojeny s Gustávem Husákem.

Autor je historik.

Měla by tu také dle mého názoru být v daleko větší míře popsána i lidská stránka Husákovy osobnosti

širší zpracování veřejnosti málo známého podílu Gustáva Husáka na proticírkevní politice vládnoucího režimu, protože Husák kromě jiných funkcí zastával i post předsedy „Slovenského úřadu pre veci cirkevne“. Nesl tak například zodpovědnost za likvidaci řeholí, klášterů i řecko-katolické církve na Slovensku. Autor však těmto okolnostem věnuje jen pár odstavců. Kromě toho, život Gustáva Husáka v letech 1948—1951 nebyl jen o buržoazním nacionalismu, ale hlavně o jeho každodenní praktické politické činnosti.

Husák versus velké dějiny

Už při psaní těchto řádků je mi však jasné, že pokud by autor chtěl detailně zpracovat každou z etap Husákova života, potřeboval by k tomu ještě několik dalších let práce. Nakonec každou z kapitol by bylo možno zpracovat jako samostatnou knihu. Sám autor přiznal, že svou knihou úplně nevyčerpal husákovské téma, což ani nebylo možné. Macháček

v knize najít víc. Pokud má tedy tato průkopnická práce nějakou slabinu, je to právě tento faktor. Osobně bych byl též kritičtější ke vzpomínkám komunistických funkcionářů, a to nejen k těm, které se vrací k padesátým letům. Rozumím však samozřejmě tomu, že jejich slova nelze v mnoha případech ověřit hodnověrnými prameny.

I když se jedná o politický životopis, měla by tu také dle mého názoru být v daleko větší míře popsána i lidská stránka Husákovy osobnosti, tedy jeho mimopolitický a osobní život (ano, i takový život Husák měl, protože ne vždy žil politikou dvacet čtyři hodin denně). Tím spíše, že autor spolupracoval s Husákovou nejbližší rodinou, která mu poskytla materiály z rodinného archivu. Veřejnost by měla poznat, jaký byl Gustáv Husák člověk, jaké měl záliby, co rád dělal ve volném čase nebo v rodinném kruhu, jakou měl povahu, jaký byl otec a podobně. Osobně bych též rozšířil obě kapitoly o Husákových

Na Hradě zapomenutý prezident

Milena Bartlová — Tomáš Černák — Eva Klíčová

Když se jeho portrét objevil ve školních třídách a na úřadech, otevíraly se toho roku obchodní domy Kotva a Máj, poprvé se vysílali *Chalupáři* a za Atlantikem byl založen Microsoft. Týž muž shlížel do tříd i v době, kdy se Ivana Christová stala první novodobou Miss Československo, Miloš Jakeš pohovořil v Červeném Hrádku a američtí imperialisté začali vysílat seriál *Simpsonovi*. Na Gustáva Husáka jako by dějiny zapomněly. V posledních letech jej však objevuje nejmladší generace historiků, například Michal Macháček ve své monografii *Gustáv Husák*.

Začněme u kritiky, lze s ní souhlasit?

MB: Ano, měla jsem při čtení stejný pocit jako Tomáš Černák — že tam chybí manželky, že bych chtěla vědět víc o Husákově osobním životě a také že podrobnější zpracování by zasloužilo válečné období, což souvisí s tím, že jsem před nedávnem přečetla knihu Tomáše Černáka a Michala Mocka *Husák v odboji a SNP 1938—1945* a velmi se mi líbila. Souhlasím zároveň i s tím, že kdyby tam mělo být vše, co zde postrádáme, byla by ta kniha mnohem rozsáhlejší a trvalo by déle ji napsat (a že se na ni velmi čekalo!). Navíc by hrozilo, že se autor stane „Zdeňkem Nejedlým“.

TČ: Souhlasím. Obsáhnout v jedné knize všechny problémy a otázky je nemožné. Husák je velmi složitá postava našich dějin, o čemž svědčí i fakt, že kolega Macháček na této knize pracoval deset let.

Přiznám se, že Husák pro mne byl vždycky hlavně záhadou, a tak jsem byla zvědavá, jestli ho díky Michalu Macháčkovi lidsky aspoň trochu pochopím. To se snad stalo. Jak to vidíte vy? Změnili jste pohled na Husáka? Nebo je pro vás Husák tou stejnou postavou jako před touto knihou?

TČ: Myslím si — a tvrdím to už dlouho —, že Gustáv Husák by měl být zhodnocen i psychologem. Až na základě takové studie bychom možná lépe pochopili jeho uvažování a osobnost. Vzhledem k tomu, že se Gustávem Husákem zaobírám již několik let, jsem však žádné velké překvapení při čtení knihy neprožil. Později jsem si začal klást další a další otázky, především v souvislosti se závěrem jeho kariéry, kdy se zuby nehty držel svých funkcí. Vzhledem k jeho tehdejšímu věku a zdravotnímu stavu je to pro mě nepochopitelné.

MB: Jak už jsem napsala v závěru své recenze na *A2larm.cz*, pro mne to byla zásadní proměna pohledu na Husáka. Dříve byl pro mne ztělesněním zla, dneska už ne. Čtu poměrně dost memoárů lidí z levicového a komunistického hnutí a v kontextu těch slovenských osudů (Žo Langerová, Hela Volanská) mi Husákův příběh zapadl

do nějakého obrazu. To všechno ale není až tak „psychologická“ otázka. Osobně jsem k historickému poznání skutečné psychologické subjektivity dost skeptická. A ještě, když jsme v literárním časopise, tak to snad můžu říct, dělám si v takových případech základní horoskop, skrz něj pak tomu člověku trochu lépe rozumím. Pokud by pro vás, Tomáši, byl ten astrologicko-psychologický pohled přijatelný, tak ten důvod vidím v hypertrofovaném pocitu zodpovědnosti.

TČ: Gustáv Husák v sobě měl určitě něco jako mesiášský komplex. Myslím si, že sám sobě vsugeroval, že právě on je povolán, aby vedl tuto zemi, aby ji vyvedl z toho stavu, který nastal po 21. srpnu 1968. Určitě to souvisí s jeho až extrémním sebevědomím, kterým se ostatně vyznačoval už od dětství.

MB: Souhlasím, jen mi připadá, že jak „mesiášství“, tak „extrémní sebevědomí“ jsou dost negativní formulace, ten (hypertrofovaný) pocit zodpovědnosti se mi zdá trochu empatičtější.

Mileno, prozrad' ještě něco ze svého, tedy Husákova horoskopu?

MB: Byla tam neuvěřitelná pracovitost, materiální skromnost a velký osobní chlad, psychologicky vysvětlitelný absencí matky, a pak také tvrdohlavost.

Dlouho jsem nechápala, jak může někdo, kdo si odsedí dlouhý a těžký kriminál, kam jej pošlou vlastní soudruzi, po propuštění de facto naskočit do stejného vlaku jakoby nic. Kromě hypertrofované zodpovědnosti a mesiášského komplexu by se také dalo uvažovat o schopnosti vidět denní rozhodování na abstraktní úrovni. Pro Husáka tak byla podstatná ideologie, ti straníci, to sociální, co se kolem té ideologie odehrávalo, už se jej jako by netýkalo. Souhlasili byste s tím?

MB: Ano, myslím, že to bylo to, co mu umožňovalo se ve vězení nikdy nepřiznat. Slánský a jiní se „přiznali“, protože „strana přece ví, co dělá“. Kdežto Husák neměl absolutní důvěru ve stranu, ale v ten ideál.

TČ: Pro Husáka byla vždy prvořadá stranická disciplína, jíž se v podstatě vzepřel jen jednou: ve vězení. Tehdy přestal své vyšetřovatele považovat za představitele strany. Naopak se stali někým, kdo se do strany vetřel, aby jí škodil a zlikvidoval poctivé komunisty. I ve vězení vystupoval Husák jako komunist, což se například ukázalo při maďarských událostech roku 1956. A pokud jej chceme pochopit v sedmdesátých letech, musíme poznat jeho příběh do roku 1951, tedy před jeho zatčením. Tehdy neměl problém brutálními metodami likvidovat církve ani své politické oponenty.

MB: Z toho je zřejmé, jak je ta kniha důležitá právě proto, že ukazuje celý příběh. V čem se liší Husák od všech těch, kdo „se přiznali“? Jen ve víře ve stranu? V sebevědomí?

TČ: Pro Husáka by přiznání představovalo zradu strany i ideálů. Navíc si byl vědom toho, že kdyby se ke všemu přiznal, znamenalo by to s největší pravděpodobností jeho smrt. K tomu připočteme jeho enormně odolnou psychiku.

Mohla v té nezlomnosti a vztahu ke straně něco predestinovat Husákova katolická výchova? Jeho příběh je příběhem mučedníka za pravdu, za pravdu ideovou, abstraktní, nikoli institucionální. Kromě zmíněných vlastností byl Husák také, vzdor své intelektuální vyhraněnosti, vychován v pokoře a poslušnosti. Nebo je paralela dvou mocných společenství — strany a církve — laciná? Nakonec Husák z církve nikdy nevystoupil.

TČ: Pojmenovala jste to celkem přesně. Husák byl vychován jako katolík, pocházel ze silně věřící rodiny. A v katolickém prostředí byla disciplína a poslušnost samozřejmostí. Husák si toto nastavení překlopil i do života v komunistickém společenství. Vždy vyžadoval od svého okolí respekt, pokud ne rovnou absolutní poslušnost. Za správný považoval pouze svůj názor a pouze jeho řešení bylo nejlepší. Jednou dokonce řekl, že je „kněz komunismu“. Podle toho se také choval.

Škoda — a tady opět souhlasím — že v Macháčkově knize není podrobněji pojednán osobní život. Myslela bych si třeba, že takový fanatik může žít jen s někým, kdo jej submisivně uctívá, ale obě jeho manželky byly intelektuálky, což vždy znamená riziko, že nebudou bezvýhradně ctít názor manžela. TČ: Pro Husáka byla politika vším, ale zároveň měl i svůj mimopolitický, osobní život. Nebyl to žádný suchar, měl koníčky, dokázal posedět, společensky se pobavit. Přitahovaly ho ženy intelektuálky, ale navzdory tomu nebyl žádným bojovníkem za ženská práva. Spíše naopak. Otázkou je, zda dokázal dlouhodobě žít v rodině a v manželství.

Další pro mne v knize silné téma jsou slovenské poměry ať válečné, nebo předválečné, z nichž KSS vyšla. Stranické kořeny byly zcela odlišné. S tím souvisí i Husáková federalizační mise. Jak vnímáte ten na jednu stranu hrdý nacionálně uvědomělý postoj, který se brání pragocentrismu společného státu, a na druhou stranu tu až patologickou mentální závislost na Moskvě? TČ: Gustáv Husák si na tématu federace postavil svůj návrat do vysoké politiky v šedesátých letech. Jednak byl už od mládí přesvědčený, že Československo musí být federativním státem, zároveň ale věděl, že ta otázka na Slovensku velmi rezonuje. Co se týče Moskvy, i Gottwald Sovětský svaz velmi obdivoval a zároveň se ho bál. Husáková generace byla vychovaná k poslušnosti k Sovětskému svazu, nedávali najevo žádné pochybnosti, Husák až do konce života zcela respektoval to, co řekla Moskva. Přitom se jí ale bál...

MB: Jednou z důležitých kvalit této knihy je, že Macháček skutečně rozumí slovenskému kontextu, tomu, jak bylo všechno už za první republiky, ale i po válce hodně vychýlené ve prospěch české strany. Už skoro dvacet let sleduji Slovensko zblízka, čtu knihy a tak dále, ale trvalo mi velmi dlouho, než jsem to pochopila. Tady v Česku jsem ale prakticky nenašla nikoho

Jednou z důležitých kvalit této knihy je, že Macháček skutečně rozumí slovenskému kontextu, tomu, jak bylo všechno už za první republiky, ale i po válce strašně vychýlené ve prospěch české strany

Milena Bartlová
historička umění

dalšího, kdo by mi rozuměl, například v tom, že slovenská kultura byla vždy svébytná a tak dále.

TČ: Fakt je, že na druhém břehu Moravy málokdo chápe slovenskou realitu, myšlení a dějiny. A to včetně intelektuálů. Ale ani my Slováci jsme ne vždy dovedli pochopit český pohled.

Jeho reálný vliv na politiku se rok od roku zmenšoval, až nakonec zůstal úplně osamělý

Tomáš Černák
historik

Lze vnímat Husákovu oddanost Moskvě zároveň jako účelovou? Jako pomoc při tlaku na federalizaci? Nebo je Sovětský svaz stále ještě součástí nějaké vize, země, kde se odehrává budoucnost a uvažuje se o ní ve vyšším řádu než národním či státním? MB: Může to připomínat situaci třetí republiky (1945—1948), kdy se Beneš přimkne k Sovětskému svazu proto, že se tím zabezpečují zisky z vysídlení Němců, a to za souhlasu naprosté většiny společnosti. Neměl Husák v Moskvě pojistku federace? Vize už ale z Moskvy v sedmdesátých a osmdesátých letech nepřicházely.

TČ: Pokud se budeme bavit o vývoji po roce 1968, tak je třeba říci, že Husák za sebou neměl žádné stranické zázemí, byl obklopen lidmi typu Biřák, Indra a spol. Moskvu musel respektovat, ale podle mne to nemělo souvislost s federalizací, ale s jeho osobní slabou mocenskou pozicí. Nic nebylo tak primární jako nutnost udržet se ve funkci. Nakonec federalizace byla na začátku sedmdesátých let velmi okleštěná, mocenské páky vedly přes federální orgány, nemluvě o tom,

Pro Husáka tak byla podstatná ideologie, ti straníci, to sociální, co se kolem té ideologie odehrávalo, už se jej jako by netýkalo

Eva Klíčová
redaktorka *Hosta*

že KSČ se řídila centralistickým principem.

MB: Na druhou stranu kultura a školství byly samostatné, čímž se během dvaceti let normalizace připravila slovenská samostatnost.

Ano, Mečiar nebyl tím, kdo stvořil „pomlčkovou“ válku, jen ji resuscitoval. Možná se ještě vraťme na začátek debaty, a tedy k Husákovu zdravotnímu stavu na konci jeho volebního období: byl aspoň trochu zárukou konzervativní politiky proti dominovému efektu nepředvídatelných hrátek s perestrojkou? Nebo jen osamělým nemocným vůdcem, který ztratil reálný vliv?

MB: Z Macháčkovy knihy mám dojem, že byl tím osamělým, depresivním mužem — ono mučení zanechává i jiné následky než vyražené zuby.

Pro mou generaci tam zůstávají stále projekce vlastního strachu, které jsou tak účinné, že jsme je úspěšně předali mladším. Prostě tato kniha představuje svým způsobem začátek racionálního vnímání Husáka a díky za něj.

TČ: Macháčková kniha nepřináší jen odpovědi, ale zároveň řadu dalších otázek, které, doufám, budou předmětem dalšího výzkumu. Každopádně Husák byl v osmdesátých letech starým, nemocným mužem, k čemuž přispěla nejen jeho izolace na Hradě, ale i smrt druhé manželky v roce 1977. Jeho reálný vliv na politiku se rok od roku zmenšoval, až nakonec zůstal úplně osamělý.

Už tu bylo několikrát zmíněno, že normalizační část Macháčkovy knihy patří k těm méně podrobně zpracovaným. Jaromír Slomek to ve své recenzi v podstatě interpretuje jako vytěšňování opozičního diskursu a vypočítává, co všechno z tohoto období zůstalo pomínuto: Havlův dopis Husákovi, papež Jan Pavel II., Ronald Reagan, Jaroslav Seifert... zato „se hodně dočteme o Biľakovi“. Četli jste to podobně?

MB: Matěj Stropnický ve své recenzi v *Salonu Práva* dokonce použil dost tvrdé slovo, tedy že Macháček je „apologetou“, protože prý podlehl tomu, jak vidí Husáka jeho vlastní rodina. To obojí považuji za nepochopení žánru historické biografie. Historik pracuje s určitými prameny, a není-li podvodník nebo hlupák, což Macháček opravdu není, tak podává pohled na své téma skrze tyto prameny, kriticky zhodnocené. Podezřívát právě tohoto autora z politického nadřezování nebo zamlčování není na místě. Autor sám v knize uvádí, že zatím neměl určitý soubor pramenů prostudovaný nebo k dispozici. Ale také to souvisí s metodologií historické biografické práce: jaký má být ve výsledném textu podíl „jednotlivce“ a „doby, okolí, systému“? Jedná člověk autonomně na pozadí doby, nebo je tou dobou dovnitř utvářen a sám ji proměňuje? Tyhle otázky Macháček neřešil a myslím, že právě důsledkem této metodologické přímočarosti jsou pak všechny ty výtky a výhrady.

Ale Slomek stejně jako Stropnický chtějí od historické knihy něco, co dát nemůže.

TČ: Osobně si myslím, že vzhledem k možnostem, jaké Macháček měl, dokázal udělat v danou chvíli maximum. Druhá věc je, že si mohl pokládat jiné otázky a nejit přímo po biografické linii.

Co nám nejvíce chybí k pochopení českých dějin dvacátého století? Jaká další monografie? Kde je třeba naléhavě zaplnit slepá místa?

MB: Zůstala bych u druhé poloviny dvacátého století, ta první je na tom už líp... naléhavé je, jak přesně říkáš, poznat další detaily jak Husáka osobně, tak všechno to „okolo“. Potřebujeme stejně důkladné a pramenně podložené práce o dalších výrazných politicích: na Slovensku snad letos vyjde pořádná dubčekovská monografie, zaslechla jsem něco o Lenártově monografii... ale jen těch hlavních jmen je nejmíň dvacet. A pak je potřeba udělat všechny ty práce, které neudělal Ústav pro studium totalitních režimů: o jazyku moci a o mocenském systému. A další o zahraniční politice. A tak dále a tak dále. Pak se na nich bude moci vystavět žurnalistická „nadvstavba“. Zatím jsou k dispozici tu a tam odborné studie a tu a tam bakalářky a diplomky. Jde to šíleně pomalu.

TČ: Souhlasím, kvalitní monografie, jako je ta Macháčková, potřebujeme jako sůl. V Česku i na Slovensku. Jednoduše potřebujeme zalidnit dějiny, protože dějiny vytvářejí lidi, musíme pochopit, proč jednali, jak jednali. Pokud budu mluvit za Slovensko, citelně nám chybí, podotýkám, vědecké kvalitní monografie Hlinky, Tisa, Dubčeka a dalších. Pokud vím, o Dubčekovi se opravdu chystá kolektivní monografie, o Lenártovi vznikly dvě disertace, kolega Jašek vydal nedávno práci o Biľakovi. Ale to je stále málo. ●

Katka Kirkosová

David Zábranský *Za Alpami*

David Zábranský
Za Alpami
Větrné mlýny, Brno 2017

Za Alpami, nová kniha Davida Zábranského, sdružuje a předvádí dvě formy současného evropského rasismu: starousedlického, respektive mamkovského/fotrovského, a hipsterského/sluničkářského. Označení rasismus zdá se přepjaté; jestliže však bylo v posledních letech v českém mediálním a veřejném diskursu takto revokováno, opakují jej i zde. Rasismus neboli nesnášenlivost nejen rasová, ale i sociální nebo obecněji — kulturně demografická, třeba jako elitářské opovrhování lidmi, kteří mají strach z uprchlíků. Dvě formy rasismu (mediální zkratka) jsou v Zábranského próze dvěma odlišnými a dříve víceméně separovanými světy. Názorně, byť jistě někde v rozporu s realitou, je zde předváděno, jak jsou mamky/fotrové, respektive sluničkáři zvyklí rozdělovat svůj čas mezi rodinu, práci, přátele, zábavu.

Zábranský pracuje hned v několika variantách s prvním z uvedených rasismů a snaží se ho rekonstruovat v čase — především skrze příběhy Kateřiny a Mathiase,

české emigrantky ze sedmdesátých let a jejího syna narozeného již v Německé spolkové republice. Autor popisuje a modeluje jejich každodenní rutiny, konflikty i potěšení, představuje si, jak jejich životní styl prosakuje do jejich sebepojetí, do vztahu k druhým lidem, popisuje, v čem klopýtají, v čem jsou suverénní, jak to řeší, jak si to vysvětlují. A vše skoro podrobně zapisuje.

Z Československa do Německa

Kateřina je ve chvíli, kdy ji autor představuje, mladou zamilovanou dívkou, žijící v nesvobodném Československu. Je spokojená, její milý, Jan, si však připadá omezen — možná ne přímo politikou, rozhodně však jejími dopady: ekonomickým úpadkem a všudypřítomným špiclováním a zlomenou morálkou lidí. Cestou z dovolené se tedy rozhodnou změnit směr a zažádat si o politický azyl v Německu. Jan je cílevědomý:

Počítal s tím, že Offenbach skutečně bude jen přestupní stanice. [Ovšem] Kateřina věc vnímala trochu odlišně. [...] Kateřina by se svým milým dokázala být šťastná tam i tady, ale rozuměla tomu, že Jan má svůj sen. [...] Byla z té myšlenky dokonce nadšená, kvůli Janovi, aby mu udělala radost. To byl pravý důvod; byla nadšená, aby ho potěšila, její potěcha ale

neměla nic společného s pomocí či ulehčením, nemělo jít o berličku, kterou Janovi nabízí, či o nějakou formu milosrdné lži; Kateřina byla přesvědčená o tom, že Jan je silný člověk, který žádné takové opory nepotřebuje.

Bohužel z přestupní stanice se stává stanice trvalejší, a cílevědomý Jan tak pátrá po jiných způsobech uspokojení svých snů. Nalézá porno a nevěru — jeho libido se tak vybíjí přímo: zástupné ušlechtilější zájmy „z neinstinktivních řečíšť“, tedy společnosti, kultury a politiky, nejsou potřeba. Takže Offenbach není zase tak špatný a dá se tam žít třeba i dvacet let. Kateřinu přeměrování Janových erotických tužeb mimo sebe samu vede k rozchodu.

Kateřina ztrácí vztah, mimo jiné hlavní důvod svého odchodu do Německa. Rozhodne se vrátit zpět do Československa. Než se tak stihne stát, potká bloudícího turistu Clemense. Je sice o dost starší než Kateřina, ale o to vědomostmi, a především majetkem bohatší. Po čase se vezmou, Kateřina mu porodí syna Mathiase, do Československa, tedy už České republiky, si zajedou jednou — s otřesnými důsledky — a z Kateřiny se stává Katharina. Projde fázemi usměvavé a ochotné milenky, mladé a žádoucí manželky, pečlivé a povolné ženy v domácnosti, emancipující se

tenistky, lifestyleové kousavé komentářky a samostatné (osamělé?) a provokující esejistky. Se synem Mathiasem si téměř v žádné z těchto svých životních etap nerozumí, až v dospělosti spolu — především díky jeho manželce — ze slušnosti komunikují.

Mathiasův příběh je strukturně podobný, byť jeho osobnostní sebeuvědomění přichází v jeho životě zhruba o dvacet let dřív, s odchodem na vysokou školu. A spouštěčem je tu namísto tenisu techno. Mathiasovy charakterové proměny odrážejí zhruba toto: cestuje, mění milenky, fetuje, stane se zodpovědným lékařem, poté

Zábranský modeluje Katharininy a Mathiasovy komentáře v souvislosti se socioekonomickým statutem, který jim přisoudil. Reflektuje přitom i pravděpodobná očekávání druhých lidí, s nimiž jsou právě kvůli tomuto statusu konfrontováni, otevřeně či mlčenlivě.

Co je podstatné, autor se nesnaží pouze reprodukovat vlastní představu, kterou o lidech jako fiktivní Kateřina a Mathias má, ale jít za hranice toho, co mu jeho vlastní perspektiva umožňuje bez sebezraňujících kontradikcí běžně vnímat. Finta přesouvat nemilé (primitivní?, nekorektní?)

pomýlení dost podobně. Zkoušejte. Pokud si třeba myslíte, že Kateřina se svou mladickou povolností a pozdním opovržením migranty je jen hysterická ženská za zenitem, revidujte. Pokud máte dojem, že je dobrosrdečná ochránitelka rodiny blízké i širší (Evropané), revidujte. Pokud se domníváte, že je povýšená, ale jasnozřivá zlatokopka, revidujte. Může být tím vším, nemusí být ničím. Přemýšlejte proč.

Zábranského převrácení vztahu mezi „elitami“ a „obyčejnými lidmi“, zde mezi sluníčkáři a mamkami/fotry, předpokládám nemá být chápáno bezvýhradně doslovně. Stejně jako obhajoba jednoho konkrétního způsobu života, naznačená v románu tím, kolik prostoru je mu věnováno, si snad nemá nárokovat univerzální platnost. Literatura není / nemá být jen opis reálného a realizovatelného, ale doména myslitelného. Toto myslitelné je ideálně s reálným i realizovatelným přímo propojeno, ale nevyčerpává se jím. Zdejší propojení postmodernismu a realismu tedy chápu jako myšlení jiného, které není irelevantní vůči žitým zkušenostem. Takto rozumím i Zábranského vyjádření pro listopadový *H7O*, kde mimo jiné říká:

Z tohoto úhlu pohledu je pak velkým neštěstím, že u bran kulturních stánků stojí často jen jedním způsobem myslící lidé, oni budovatelé, sebedeklarovaní liberálové a demokrati. Budeme mít čisté a za dobrou věc bojující umění, ale venku na ulici se budeme brodit v politickém hnusu.

Jednostrannost je problém, jakkoli skvělé hodnoty hlásá. Mnohost perspektiv a implicitní intertextualita nejsou postmoderní výmysly. Je to aspekt žité reality, který pro nedostatek času/energie zpravidla přehlízíme. Protože Menschliches, Allzumenschliches.

Takže proto je dobré číst Zábranského. Je to přímý apel ke zvažování toho, co by vás normálně nenapadlo. Ať interpretujete jakkoli, je to ohromná mentální vzpruha.

Autorka je literární kritička.

Jednostrannost je problém, jakkoli skvělé hodnoty hlásá

ledabylým otcem i bezskrupulózním zprostředkovatelem pofidérní agentury, která do Německa „dováží“ zdravotnický personál ze zemí bývalého východního bloku.

Postmoderně realisticky

Zábranský v románu pracuje s er-formou i ich-formou; události, jimiž Katharina a Mathias procházejí, nejen popisuje v plánu vyprávěče, ale nechává je ještě komentovat a vysvětlovat samotnými postavami. Jejich výklady již jednou odvyprávěné neprohlubují, jen rozšiřují. Fungují jako doplnění horizontální, ne vertikální. Dál shromažďují (věci, fakta), neprověřují je, nepochybuji o jejich smyslu, nedomyšlejí jejich volbu a uspořádání. Touto formálně-obsahovou operací se ustavuje text, který byt postmoderními hrami poučený (intertextualita, znásobování perspektiv, žánrová hybridita a jiné) je dobře čitelný, přehledný, smysluplný i bez nich.

Protože literární postavy samy nemyslí, i linii komentářů Kathariny a Mathiase pochopitelně utváří spisovatel. Tím se od postmodernismu dostávám k realismu, což je zde druhá interpretačně užitečná příhrádka, dobře kompatibilní s tou první.

názory, vlastnosti a činnosti na vždy přítomnou, jen jinak vyplňovanou figurou toho druhého je asi principiálně sebezáchovná (!) — Katharina to dělá, Mathias také, dokonce i Jan, který se po čase svého sexuálního oblouznění rozhodne angažovat se pro ekologii a lidskoprávní témata. I Zábranský to dělá — viz to, že se z výše polarizovaných skupin mamky/fotrové versus sluníčkáři druhým jmenovaným vysmívá, zatímco vnitřní logiku jednání těch prvních se snaží obsáhle obhajovat a racionalizovat.

Za Alpami lze číst jako výzvu, třeba takto: zkuste pochopit i ty, co přehlížíte a *de facto* svým nezájmem prohlubují cizí neštěstí, ne-li utrpení. Zkuste je poslouchat, ne s nimi nutně a hned sympatizovat — možná tím porozumíte jim i něčemu o sobě. Zkuste rozšířit svou akceptovatelnou představu lidskosti tím, že do ní krom sebeobrazu začleníte i to, co považujete za odpudivé — naučíte se opakovaně ospravedlňovat, co a proč přijmout odmítáte a na čem a proč trváte. Pokud „evidentně pomýlené“ předem vyřadíte s tím, že jejich hloupost/bezpátečnost je deviací, jste zřejmě

Jiří Trávníček

Marek Švehla
Magor a jeho doba
 Torst, Praha 2017

Magor, doba, detaily... a ještě nějaké detaily

underground, ani Bůh či víra, ba ani nezávislost, nýbrž — *alkohol*. Ten, v kombinaci s maniodepresivními stavy, byl klíčovým hybatelem Jirousova života, generátorem Magorova sebeničení, démonem ve smyslu vpravdě londonovském. Byl by Magor bez alkoholu jiný? Ne, tato otázka nemá smysl, neboť mezi Magorem a alkoholem panovala silná personální unie.

Detaily doby a života

Švehla vede svůj výklad způsobem nezáludné životopisné linearity: sledujeme Magorovo humpolecké zázemí, gymnaziální a vysokoškolská studia (už v Praze), aktivity kolem Plastiků, vězení, dobu po roce 1989, čas, kdy se Magor už tak trochu ztrácel. Vesměs ho však bylo všude plné hřiště. Byl výbušnou povahou se stálými sklony k předvádění a často i ke změnám nálad; rozený umělecký lídr, autorita, již se ostatní podržovali. Tyto i jiné fasety v něm Švehla pojmenovává. Všude tam, kde narazí na nějaké důležité místo, si Marek Švehla dovolí jakési „mezipřistání“ a velmi podrobně se mu věnuje. Dokonce tak podrobně, že vznikají jakési vnitřní biografie (v případě Jiřího Padrt, první ženy Věry, Milana Knížáka, Paula Wilsona či Egona Bondyho). Zde tak trochu nevíme: v každém z případů jsou tyto vložené portréty načasovány přesně, ale zdá se

mi, že se v nich ztrácí pohled na celek, tedy že se jaksi skladebně vymykají kontrole. Vůbec Švehlova kniha staví problém, jak najít účinnou hranici mezi potřebnou kontextualizací a samoúčelným vršením detailů.

Marek Švehla jde u Jirouse — sám to ostatně v úvodu proklamuje — za hlasem svého srdce. A tím je hlavně underground a vše kolem skupiny Plastic People of the Universe. Jeho kniha je do značné míry i historií českého undergroundu z časů normalizace. Mírou podrobností a zaujetí pro téma jde o ponor pozoruhodný, ba fascinující. Švehla podrobně rozplétá vnitřní vztahy mezi členy skupiny, až kronikářsky zevrubně mapuje jednotlivá vystoupení. Zajímá ho lidský rozměr toho všeho, ano, občas se autor nebojí si i trochu zapsychologizovat. Tím vším je osoba Magora rozbita jako sošná celistvost a je podrobována pohledu optikou daného času a té či oné situace. Oceňme, že Marek Švehla neobětuje Magora nějaké tezi či jednomu silnému přesvědčení, k němuž pak cíleně dohledává důkazy. Svým *Magorem* nepolemizuje s někým či něčím, spíše rozkrývá, přičiňuje fakta, ta se snaží spojovat, a to spíše zdola.

Plasticky jsou zachyceny okolnosti sbližování dvou protirežimních okruhů — havlovského a undergroundovského. Jirous na počátku s „havlisty“ nechtěl mít nic

Ta kniha byla událostí, ještě než byla napsána (čili tak trochu i Knihou roku v anketě *Lidových novin* ještě před vyhlášením). Taková látka! Magor, jak se Ivanu Martinu Jirousovi (1944—2011) přezdívalo, byl osobností kultovní a za svého života až mytickou. Byl z našeho světa, ale zároveň tak trochu už odjinud. Jako by ten náš svět obžalovával ze středostavovské prostřednosti, zbabělosti, povadlého kompromisnictví. Zkrátka: životní i umělecký radikál, který se s tím nemazal. Totální rocker. Je těžké se této legendě nepoddát, tedy nepřistoupit na poněkud herojsko-mytologizační optiku, kterou si pro sebe tak trochu nárokuje. Řekněme to hned na úvod — a sice že Marku Švehlovi se právě toto podařilo, své postavy se nezalekl.

Výborně napsaná — až s prozaickou plastičností — je úvodní kapitola, v níž autor sleduje Jirousovy poslední měsíce — koloběh nemoci, alkoholu a snah s tím něco dělat. Nachází zde i klíčové slovo či jakýsi vstupní akord celé knihy. Není jím

společného; vadilo mu, že svůj odpor proti režimu příliš politizují. On chtěl dělat absolutně nezávisle svobodnou kulturu. A nakonec se underground stal rozbuškou i pro Chartu 77. Havel vůbec vychází v Švehlově pojetí jako velmi kladná postava — ochotný, naslouchající, otevřený k pomoci, navíc schopný i organizačně dávat lidem dohromady. Jeho protipólem je v knize jednoznačně Egon Bondy — velký práškač, zbabělec, který házel na druhé při výsledcích vinu, nadto i egomanský hysterik... ale současně podmanivý guru.

Žánr a celek

Osobně mám trochu problém se žánrem. Není to (a ani nechce být) odborná monografie vědeckého rázu, dobrá, bereme, ale současně to není ani monografie anglosaského stříhu ve struktuře doba—život—dílo—vliv. Na to, aby takovou byla, je Švehla příliš rozbíhavý, zamilovaný do detailů, často i velmi podružných. Jako by chvílemi psal memoáry — paměti o něčem, co neprožil. Psát však autor — všechna čest — umí, leč spíše v líčení detailů. Kniha postrádá autorský nadhled, možná i přísnější redakci, třebaže co do redaktorů se jí dostalo obsazení přímo hvězdného (Jan Šulc, Jan Zelenka, Marie Zábránová). V psaní se uvažuje spíše optikou částí, maximálně kapitol (ale i ty jsou často fragmentarizované). Na to, aby to byla mono-biografická kniha, Švehlovu *Magorovi* něco chybí. Možná i zkušenost s většími žánry nebo silnější tradice biografického psaní. České prostředí mu v tomto moc velkou oporu neskýtá.

Svízel více než technická: v knize nejsou citáty uváděny se zdroji. Dobrá, když někdo nechce vkládat poznámky pod čarou (což může čtenáře odrazovat: odbornická vědeckost), lze to učinit jinak. Často se zde objevuje formulace „říká XY“, ale kdy a kde to říká? Zejména ono „kdy“ je důležité; není přece jedno, zda to řekl či napsal v době, o níž se píše, nebo až v době psaní knihy. Uvádět zdroje je nejenom znak intelektuální poctivosti, ale tkví v tom i kus poznávací hodnoty pro čtenáře. Styl poznámek na konci knihy je také ne úplně pochopitelný — někde se pouze něco vysvětluje, někde se to dopovídá, jinde si autor dopřává další autonomní výklad, přičemž se občas ptáme, zda to nemělo být v textu, na úkor mnoha daleko podružnějších věcí.

Detaily — ano, Švehla je do nich zamilován, snad až pozitivisticky. Zcela rozumím jeho autorské fascinaci: je přece škoda vyhodit to a to, když už jsem to shromáždil. Nevím, proč máme vědět, jak se jmenovala normalizační subalterní úřednice v Ledči nad Sázavou či že balkon měl výhled do dvora. Jako by autor místy nevěděl, co vlastně píše — kroniku?, biografický román?, román?, obrazy ze života undergroundu?

Religiozita, spiritualita...

V podstatě za útek považuji to, jak autor naložil s Jirousovou religiozitou. V jednom místě je v textu jen tak přilepena. Je vidět, že tato část Jirousovy osobnosti ke Švehlovi nemluví. A přitom jde o jeden z nejpodstatnějších klíčů k fenoménu Magor. A vůbec k tomu, jak víra v našem čase

může fungovat. U Jirouse najdeme jak polohy mariánsky usebraného slavitele, pokorného hříšníka, někdy až kartinkově naivního prostáčka, ale také — po roce 1989 — rozpaččeného blasfemika, který Boha provokuje až na samu hranici jeho negace. Ne tak docela si autor poradil i s jeho básnickou tvorbou. Nepomíjí ji, ale vykladačsky si s ní příliš nerozumí. Daleko bezpečněji se mu pobývá, když se může zabývat jednoznačně programními statěmi či texty kritickými — je to holt jasnější než tekuté písky básnických obrazů.

Přesto je hodně důvodů brát Švehlovu knihu s respektem. Místy snad až s obdivem k autorovu zaujetí, pili, práci, již podnikl. Hodno pozor je, jak dokázal ukázat Magorovy vzmachy a pády, jeho charismata i nesnesitelnou protivnost; nezapomínejme ani na jeho velmi volně pojímané partnerství. Lidé to s ním měli těžké, ale on sám se sebou také. Švehla svého *Magora* napsal se smyslem pro proměnlivost a nejednoznačnost osoby portrétovaného. Vidí ho jako velkou figuru českého undergroundu, tedy jako toho, kdo dokázal tvořit programy a přesvědčovat o svých vizích jiné lidi. Současně ho vidí jako člověka v mnohém křehkého, labilního.

V poslední sérii obrazových příloh je fotka Jirouse s knihou, Magor má dlouhé bílé vlasy a cosi čte z knihy. Kůže v obličejí povislá, oči bez lesku. Starý unavený indiánský náčelník na penzi — Klekí-petra českého undergroundu.

Autor je čtenářolog.

Aktuální čísla

Zakořeněno v mýtech (moderní adaptace staroseverských mýtů)
Kabinet múz doktora Schulze
Tropy v tropech (soudobá africká poezie)

Chystáme

Železnice
Bývalé nizozemské kolonie
Kamerun

Více na www.svetovka.cz

PLAV

MĚSÍČNÍK PRO SVĚTOVOU LITERATURU

Každý pátek třináctého do naha!

Pavel Janoušek

Generační zpověď Husákova dítěte
aneb takoví oni — prý — byli

Jan Cempírek
Nejšťastnější generace
Novela bohemika,
Praha 2017

Ironický titul knihy a rok narození jejího autora (1970) naznačují, že půjde o román, jenž rekapituluje slasti a trampoty té generace, kterou reklama doprovázející uvedení knihy na trh klasifikovala logem „Husákovy děti“. Protagonisty tohoto pokusu o generační anamnézu přitom Jan Cempírek učinil dvojici milenců a partnerů, kteří mají k sobě po desítky let více než blízko, nicméně nikdy nenavážou standardní milostný a partnerský vztah. Jejich vzájemné poznávání, dráždění a střetávání, jakož i sebepoznávání, dospívání, dozrávání a posléze také

přibližování se stáří ovšem probíhá v dějinných kulisách proměn české společnosti od sklonku takzvané normalizace, od 11. září 1985, až do přítomnosti, přesněji do 13. května 2011.

Na počátku příběhu je vize mladičkého Tomáše (Deana), že bude přijat na FAMU, pokud během středoškolských studií nafotí časosběrnou sérii aktů krásné Beaty (Betty). Jeho snaha cudnou spolužačku přesvědčit, aby mu pravidelně — tedy každý pátek třináctého — stála nahá modelem, je kupodivu úspěšná. Beata dokonce trvá na tom, že při focení musí být nahý i on, leč na sex mezi nimi ještě dlouho nedojde, neboť ona sice ráda provokuje, nicméně Tomáše má především za kamaráda, ba skoro bratra, jemuž se tak báječně svěruje se všelijakými milostnými patáliemi.

Jejich zvyk scházet se — alespoň pokud to jde — v pátek třináctého k nahému fotografování pokračuje i poté, co se Tomáš z kádrových důvodů na vysněnou školu nedostane. Autor totiž využívá narativní princip přerývaného zpřítomňování osudů postav během jejich pravidelných schůzek a dalších kontaktů, který je znám přinejmenším od komedie Bernarda Sladea *Příští rok ve stejnou dobu* (1975, zfilmováno 1978). Díky němu se tak Tomášovi (a čtenáři) postupně dostává podrobných zpráv o tom, co a kde Beata vyváděla v následných desetiletích, během nichž se naplno oddávala svodům života.

Ve zkratce: Beata se vášnivě zúčastnila sametové revoluce, během níž navázala osudový vztah s odpudivým ženáčem Maxem, přesto ale pro zábavu spala s každým, kdo měl kondom. Uspěla v televizi jako populární seriálová herečka, potratila Maxovo dítě a nechala se jím vylákat do Spojených států, aby tam pracovala u tyče. Utekla od něj, vystřídala několik milenců různých národností a profesí a po 11. září došla k závěru, že Amerika a svět už nejsou to, co bývaly, takže zamířila zpět do Čech (a k Maxovi). Tu ale zjistila, že euforie devadesátek skončila a ve stávající blbě náladě o ni nikdo nestojí, že je neplodná a tak nějak zbytečná. Její pokus o sebevraždu skokem pod auto ji doživotně upoutal na vozík — a jako zázrakem pochopila, že lze žít i bez Maxe. Zvláště když

objevila svůj dosud skrytý výtvarný talent a stala se (úspěšnou) kreslířkou komiksů.

Naproti tomu Tomášovy osudy jsou o mnoho fádnější a čtenář se o něm příliš nedoví, snad jen to, že ze sametového revolucionáře vyspěl ve víceméně spořádaného, čti nudného, obyvatele, přičemž autor necítil ani potřebu ujasnit, zda je geologem, nebo snad spolujeditelem jakési blíže neurčené firmy. A stejně málo pozornosti Cempírek věnoval také Tomášovu osobnímu životu. Oženil jej sice s nudně lifestyleovou manželkou a přidělil mu i dítě, ale obě tyto postavy působí jen jako rekvizity, neboť autor Tomáše vnímá především jako spoluúčastníka Beatiných příběhů a hlavní vypravěčskou pozornost věnuje jejich vzájemným naplněným a nenaplněným hrátkám. Ovšem ve víře, že se mu takto podaří postihnout cestu, po níž prošla Beatina a Tomášova generace a celá česká společnost. A protože si vstřícný čtenář může navíc i domyslet efektní happy end, totiž to, že se zmrzačená žena a rozvádějící se muž možná nakonec přece jenom dají dohromady, mohlo by se zdát, že Cempírkův román je báječně vymyšlen.

„Drobný problém“ je jen v tom, že výsledný autorův text je nuda a jeho schopnost pronikat pod povrch jevového — ať již při kresbě postav, lidské psychologie, či při hodnocení společenských jevů — není velká. Umí sice skládat slova, věty, příběhy, tu a tam i formulovat zajímavou myšlenku, nicméně jeho výpověď jako celek zůstává na úrovni mělké banality, která se tváří jako mnohem hlubší, než ve skutečnosti je.

Další koláž z dvacátého století

Radomil Novák

Malé i velké evropské dějiny
v románové kostce

Markéta Hejkalová
Měj mě rád/a
Hejkal, s. r. o.,
Havlíčkův Brod 2017

Návraty do dvacátého století se zdají být vydatnou literární žilou. Nic proti tomu, vždyť je to doba naplněná tolika „velkolepými“ událostmi s tragickými pointami, že vypravěč nemusí ani moc fabulovat. Nicméně jistá nebezpečí, spočívající v rozsáhlosti materiálu a způsobu podání, tady přece jenom jsou.

Hejkalová svůj román obdařila množstvím postav v generačním vývoji. Snad proto zvolila relativně dynamickou kompozici založenou na sledu kratičkých kapitol. Tyto kapitoly jsou chronologicky pojmenovávány dny v týdnu a letopočtem, který mírným tempem poskakuje dopředu v rozmezí od roku 1902 až do téměř aktuální současnosti roku 2017. Touto kompoziční optikou je zřejmě naznačována všednost a banálnost situací, které se však proměnami letopočtů významněji a pointují. Každá kapitola přináší víceméně uzavřenou situaci, má svůj malý konflikt, posunuje příběh po časové ose a někdy také otevírá otázky, čímž navnaduje čtenáře k pokračování v četbě. To se začíná dařit zhruba po sto stranách textu.

Kapitoly nejsou spojovány technikou filmového střihu, která by zvýšila napětí a tempo, ale jsou spíše soustředěně sledovány z odvyprávěných situací do jednotlivých příběhových linií. Jejich odkrývání je naloženo na bedra čtenáře. Ten musí být při

čtení velmi pozorný, aby mu neunikala jména postav, jejich přináležitost k jistému příběhu a také propletenost s jinými příběhy a osudy v prostoru a čase. Mohl by tak přijít o pointu celého románu, i když autorka mu v některých závěrečných kapitolkách pomáhá, protože nenápadně shrnuje a reflektuje osnovné proměny, konflikty a jejich řešení, mnohdy paradoxní, jak už to dějiny umí.

Ve srovnání s podobně časově rozprostřenou rodinnou ságou dvacátého století *Chceš-li rozesmát pána boha* Michaela Třeštíka (Gasset, 2013) se Hejkalová nesoustředí pouze na prostor proměňujícího se Československa (začíná ještě v monarchii), ale jde dále Evropou, zejména do bývalé Jugoslávie a do Finska. Tento ložnáční parametr nabízející srovnání životních podmínek hrdinů v daném prostoru a čase patří v románě k tomu nosnějšímu. Potenciál tohoto záměru nabízel možná i víc. Hejkalová se také nesoustředí na jednu rodinnou historii, ale v jejím záběru se ocitá více mnohogeneračních mozaik.

Zdá se, že hybatelkami děje jsou zvláště ženy. Muži absentují, a to zvláště v klíčových situacích (na přebalu knihy najdeme výřez reprodukce obrazu Aloise Mikulky *Kde všichni ti chlapi jsou?*, který zachycuje kavárnu, v níž vysedávají pouze dámy). Východiskem příběhů je často milostná zápleтка (odsud zřejmě název románu), slepá pudová touha nebo strategický lov s monotónně se opakujícím motivem nečekaného těhotenství, který pak doživotně ovlivňuje životní cesty hrdinek. Postavy jsou reálné (Lina Heydrichová) i vymyšlené, orientace hetero i homo, politika zvrhlá i fanatická, vina se mívá s trestem, potomci vrahů se zamilovávají do potomků obětí a tak dále. Inu takový absurdní svět. Kniha se o něm snaží říci co nejvíc, o to však paradoxně sděluje méně.

O spisovatelské erudici autorky není nutné pochybovat. Její kniha je odvyprávěna ve velkém rozmáchlém gestu se zkušeností a znalostí řemesla, má poctivý záměr a silná, ale víceméně očekávaná témata. A v tom je možná důvod, proč se ke knize není nutné vracet, variuje tradiční téma konvenčně podané: všichni jsme

propojeni a vytváříme jeden příběh, svým jednáním a skutky ovlivňujeme životy jiných. Na druhou stranu to možná málo není, připomínat a opakovat je nutné.

Halucinace urbánního mikrokosmu

Petr Hrbáč

Průvodce labyrintem explozivních
vizí japonské popkultury

Anna Křivánková — Antonín
Tesař — Karel Veselý
Planeta Nippon
Crew, Praha 2017

Nakladatelství Crew (čti „krev“) vydalo publikaci *Planeta Nippon* přibližující encyklopedicky široký záběr na současnou japonskou vizuální kulturu. Zabývá se přehledně komiksy „manga“ (漫画), filmy „anime“ a japonskými videohrami, nechybí však ani esejisticky stržená úvahy o poválečné japonské společnosti. Obsáhlý text je rozčleněn do jedenácti kapitol a doplněn jak četnými černobílými ilustracemi, tak barevnou přílohou. Čtenář nepolíbený uvedenými žánry může při pročítání a prohlížení knihy dost

dobře utrpět menší či větší kulturní šok, protože od dob, kdy Kacušika Hokusai (1760—1849) poprvé fenomén manga (byl to jakýsi jeho skicář postavíček znázorňujících řemeslníky, dělníky, světce, samuraje a podobně) „zpopularizoval“, uplynulo mnoho vody. Japonská společnost, dnes soustředěná do urbánního mikrokosmu, halucinuje v produkcích autorů výše uvedených vizuálních disciplín překotnou evoluci nabízející jak strážidelné, tak humorné výjevy, velkorysé vize i kýčovitě scéný. Vystupují v nich hybridy člověka a stroje, člověka a démona, člověka a zvířete. Nežrídka jde o ponuré antiutopické vize. Mangy mají oddané konzumenty a fanoušky zvané otaku (おたく), což je trochu vulgární výraz, mnozí Japonci spíše volí přijatelnější (sic!) označení maniakku (マニアック). Nejproslulejším nákupním centrem těchto komiksů je tokijská Akihabara, v Kjótu zase mají pro změnu Muzeum mangy. Pokud se však ocitnete v „okresním městě“ na venkově, můžete počítat s tím, že v místních „sámoškách“ (konbini) na pult s komiksy natrefíte rovněž. Z novodobých otců zakladatelů mangy nelze nezpomenout absolventa lékařské univerzity v Ósace, Tezuka Osamu (1928—1989). Jeho robotický chlapec „Mocný Atom“ (později v anime modifikovaný jako Astro boy) je sice mnohem známější nežli jiný, značně pozoruhodnější Tezukaův kreslený hrdina „námezdny chirurg“ řečený Black Jack. Ten kromě předvádění nadlidských chirurgických schopností stvoří například z nádoru (typu teratom) malou holčičku Pinoko, která mu dělá společnost ve staromládeneckém životě a přes svůj „věk“ mimo jiné výborně vaří a ovšem také asistuje při operacích. Stačí? Kdepak. Třeba masožraví a kanibalští ghoulové využívají během svých predátorských aktivit specificky vyvinutý orgán zvaný kagune (赫子), připomínající jakýsi obrovský rudý lapavý ocas... Tyto kreace ovšem už Tezuka Osamu na svědomí nemá,

zde se dostali ke slovu jeho podstatně mladší následovníci. Tvůrci mangy mají tvrdý chlebiček, konkurence je nemilosrdná a hrozí zde i karoši (smrt z přepracování), ale vděčnost a nenasytnost milionů fanoušků mangy či anime (dnes fans zdaleka nejen japonských) je tu rozhodujícím impulsem — a koneckonců jde také o byznys. Cílové skupiny jsou různé, lze se potkat s fenoménem „moe“ (niterný cit otaku k fiktivní hrdince), existují i manga s mužskou homosexuální tematikou (například „jaoi“ či pedofilní „šotakon“). V deváté kapitole knihy se například rozebírá kult „kawaii“ (roztomilý, něžný), produkuje mimo jiné třesuté kýčovitě (z evropského pohledu) dívky (skutečné, nekreslené), které se natrásají ve volánkovitých šatečkách za patřičně nasládlé hudby a zpěvu. Do stejné kategorie posedlosti estetikou roztomilosti patří nejrůznější plyšáci přivěšení k telefonu nebo ke psímu obojku, ale také přebírající záštitu nad akcemi velkých seriálních firem. Existuje dokonce (s nejlepšími úmysly vytvořený) plyšový dvojník japonského premiéra! Nejsou to však zdaleka jen plyšáci, kult roztomilosti zahrnuje i plastové figurky, obecně se těmto maskotům říká juru-kara. Třeba staroslavné město Nara zastupuje maskot, který má podobu chlapčka s jeleními parohy (Sento-kun), nejspíš proto, že v historickém areálu Nary, kde mimo jiné stojí velkolepý chrám Tódai-dži, se volně pohybují jelinci sika, kteří přitahují pozornost návštěvníků možná více nežli historické monumenty. Antonín Tesař například kawaii kulturu vysvětluje jako projev generační rebelie proti poválečnému nastavení Japonců, v němž byla práce jediným smyslem života. Autoři knihy se tak (zákonitě) nevyhýbají ani kulturně politickým postřehům a geopolitickým poznámkám, což ambice publikace povyšuje nad úroveň pouhé encyklopedie. Anna Křivánková v páté kapitole píše:

Na přelomu tisíciletí japonští politici náhle procitli a uvědomili si, že domácí populární kultura — zejména manga, anime a J-pop — je v zahraničí stále oblíbenější, a přivádí tak do státní pokladny nezanedbatelné množství peněz.

Vláda se toho rozhodla využít a v roce 2005 vytvořila oficiální projekt zvaný Cool Japan. [...] zdali dosáhl svého cíle a zda se [...] osvědčil [...], je ovšem diskutabilní [...] skutečný dopad na postavení Japonska na světové politické scéně se prozatím blíží nule.

Nutno dodat, že statisícům fanoušků japonské pop-kultury žijícím v mnoha zemích celého světa to rozhodně nevadí. Sám k nim nepatřím, do pravověrného otaku mám daleko, a tak to i zůstane, ale knihu mohu doporučit každému zájemci o Japonsko, které už dávno nereprezentují pouze svatyně, chrámy, úctyhodná tradiční řemesla, elektronika nebo bojová umění.

Co všechno jste chtěli vědět o rase

Karolína Ryvolová

**Možnosti a meze dialogu
mezi starým Židem
a mladým neonacistou**

**Fedor Gál & Matěj
Přes ploty
přeložil Miroslav Zelinský
Větrné mlýny, Brno 2017**

Žijeme v době rozkolů. Rozdělené euro-atlantické společnosti se s pěnou u huby přou o Trumpa, brexit nebo uprchlíky a s vydatnou pomocí sociálních sítí se na svých pozicích zakopávají stále hlouběji. Fedor Gál, narozený v roce 1945 v Terezíně, a mladý národní socialista vystupující pod jménem „Matěj“ vykročili proti tomuto trendu a ve vzájemném dialogu se pokusili nahlédnout názorové pole toho druhého. Kniha *Přes ploty*, rozšířená česká mutace slovenského originálu z roku 2016, je doslovným přepisem jejich bezmála desetileté e-mailové korespondence. Je to chvályhodný, ale do značné míry bezzubý a zacyklený experiment.

O co se přou? Hlavní body debaty, které převážně nastoluje Matěj, jsou jako vystřižené z příručky mladého neonacisty: Židé si za to mohli sami, hromadné hroby na dokumentárních záběrech jsou podvrh, demokratické zřízení je neudržitelné a správi to jediné autokracie se silným vůdcem, Amerika je zlo, Cigáni jsou degenerovaný cizí element, NÁROD = KREV A PŮDA. Dílčí revizionismus, který během let zřejmě pod vlivem četby slábne, provází několik Matějových nutkavých manter, například Hitler jezdil v otevřeném kabrioletu a lid ho miloval a prezident Kiska je lichvář. Jeho partner v dialogu mu z pozice zkušeného staršího muže s pověstí neúnavného debatéra naslouchá, vysvětluje a některé Matějovy obzvláště emotivní či radikální ústřely taktně přechází (což si Matěj vykládá jako neochotu reagovat). Text je rovněž opatřen poznámkovým aparátem, takže například Matějův argument, že v době vypuknutí druhé světové války žili Židé na Slovensku maximálně sto let (a tudíž nebyli domácí), vyvrací historik Ivan Kamenec doložením soustavné židovské přítomnosti v Uhrách nejpozději ve dvanáctém století.

Konzistentní občanské postoje Fedora Gála nedávno ocenil slovenský prezident Řádem Ľudovíta Štúra; jeho pedagogická činnost, politické angažmá před sametovou revolucí i po ní, lidskoprávní dokumenty a samozřejmě celoživotní role živé paměti holokaustu jsou dobře známé. Kdo je ale Matěj?

V roce 2009, kdy Gála oslovil, mu bylo zhruba čtyřiaadvacet; pochází z Košic, je zcestovalý, jazykově vybavený, pravděpodobně ne(do)studovaný a zdá se, že má nadstandardní vztahy s podsvětím. Z jeho řádků od počátku vyzařuje inteligence, humor a upřímné tázání se; během let lidsky i argumentačně zraje. Mnohem staršímu partnerovi je důstojným protivníkem z hlediska přehledu — nejednou ho upozorňuje na zajímavý knižní nebo filmový titul — i argumentační důslednosti. Jeho postřehy o pozitivním významu nacionalismu v romském etnoemancipačním hnutí nebo o složitosti dnešní doby ve srovnání s disentem, který čelil homogennímu nepříteli v podobě komunistického zřízení, jsou bezesporu platné. Matěj však také často neposlouchá a obsahově i stylisticky se točí v kružích, čemuž bezesporu napomáhá přiznaný návyk na THC. Když se nekrotí, působí jako arogantní samožer, navíc s nedostatkem elementární soudnosti: prokládá své drsné osobní útoky na osud Gálovy rodiny za holokaustu přihlouplými smajlíky a s mužem o čtyřicet let starším se loučí slovy „čus“.

V průběhu korespondence se ti dva sblížili, potykali si, opakovaně se sešli a evidentně si vypěstovali vzájemnou náklonnost, která se hlavně ve druhé části (z roku 2016) projevuje přátelským zájmem o vzájemné zdraví a rodinnou situaci. Do selanky má ovšem tento klid zbraní daleko. Ve vypjatých chvílích se pánové vzájemně častují nevybíravým jazykem (Matěj: „grafomane“, „blahobytný dědo“; Gál: „Hlavně mě, Matěji, neserte!“). Rozhovor se pohybuje po sinusoidě charakterizované obdobími souznění a následným procitnutím do vědomí, že ten druhý ztělesňuje vše, s čím nesouhlasím, následovaného vztekem a osobními invektivami (hlavně Matěj). Postupně se každý list začíná horizontálně dělit na konfrontační horní část a smířlivou všednodenní spodní část. Po bezmála čtyřech stech stranách často repetitivního vymezování si pozic (se zcela hluchým středem, kde se pouze metatextově debatuje o vznikajícím textu) se

nezdá, že by jeden druhého o něčem přesvědčili. Názory jsou tytéž, jen o deset let vycizelovanější. Specifická forma stockholmského syndromu, který si mezi sebou vypěstovali, vzájemný dialog bohužel nerozvíjí. Ještě jedna věta, shrnutí: dobrá vůle, dobrý nápad, ale paradoxně ukazuje nemožnost domluvy. Nebo jediné za nějakých úplně jiných okolností.

Mytické Německo

Tomáš Borovský

Výpravy nejen za Rudovousem.
Německá národní mytologie
v reflexi současné historie

Herfried Münkler
Němci a jejich mýty
přeložila Jana Zoubková
Rybka Publishers,
Praha 2017

Studium mýtů se těší v posledních letech neutuchajícímu zájmu, který přináší do výzkumu nové podněty. Od velkých mýtů, které sjednocovaly celá společenství a poskytovaly jim zdroj sebeidentifikace a legitimizace, se pozornost — nesporně i vlivem známé knihy Rolanda Barthesse *Mytologie* — přesouvá k nižší úrovni

mýtotvorby, mýtům provázejícím každodenní život či politiku. Poslední téma, tedy politické mýty, obsáhle a místy podnětně zpracovává Herfried Münkler na rozličných příkladech z německých dějin.

Při vyslovení sousloví německé dějiny se však i čtenář jen letmo obeznámený s historií jistě zarazí. O jakých německých dějinách se totiž mluví? O středověké římskoněmecké říši, nebo o výmarské republice? O Prusku jako hlavním aktéru německého sjednocení v roce 1871, nebo o dvojím Německu mezi lety 1949 až 1990? Oproti jiným evropským národům, které se mohou odkazovat k zakladatelskému mýtu, ať již z dob středověku, nebo relativně nedávných, Němci žili a žijí v souběžném působení řady různě silných mytických vyprávění. Ta se vztahují k určitým událostem, pověstem nebo konkrétním místům (Münkler zde pracuje s dalším populárním badatelským konceptem „míst paměti“) a podle potřeby a okolností zanikají, jsou ožiovány nebo transformovány do jiných podob. Je třeba tu rovnou dodat, že jednou z jejich funkcí bylo od počátku devatenáctého století vytváření sjednocující idey německé identity Němců, jednotného německého národa.

Münkler vybral necelou dvacítku mýtů, které rozdělil do pěti tematických oddílů. Začíná mýty, jež v určitých fázích dějin mohly zaujímat pozici mýtu zakládajícího německý národ, a sice o Fridrichu Barbarosovi jako obnoviteli říše a jeho návratech (přičemž Barbarossa spící v hoře Kyffhausenu a čekající na příležitost k oživení připomene českému čtenáři blanickou pověst), o Nibelunzích a doktoru Faustovi. Každý z nich postihuje určitý aspekt německé identity a Münklerovy analýzy velmi zajímavě ukazují jejich instrumentalizaci v německých dějinách od osvícenství do dob druhé světové války (kupříkladu Hitlerovy obavy z používání názvů vojenských

operací na motivy nibelungovské pověsti vzhledem k tragickému konci Nibelungů). Zatímco tyto mýty měly povahu pozitivně zakládající, druhá část přináší mýty ustavující německý formou negativního vymezení, a sice vůči Římu. Ať se již jednalo o války Germánů s Římany, nebo konflikty s papežstvím, v nichž zaujímá přední místo Martin Luther a lutherský směr reformace, identita Němců se zde vytvářela v odmítnutí jiného hodnotového a politického systému.

Rozbory v prvních dvou oddílech patří k nejpodnětnějším částem knihy. Münkler zde těží ze svých odborných zkušeností a čtenářsky přístupně a přitom zasvěceně ukazuje zrod mytických vyprávění a jejich proměny v německém myšlení a kultuře. V textu se vyváženě prolíná vylíčení historických okolností s analýzou mýtu, jeho funkce a působení. Tuto úroveň zachovávají ještě texty třetí části, které se věnují mýtům spjatým s Pruskem, byť v závěrečném textu o atentátu na Hitlera již začíná převažovat popis událostí nad analýzou. Čtvrtý oddíl knihy vychází z výše zmíněného konceptu míst paměti a soustředí se na významná místa německých dějin s mýtotvorným potenciálem — Wartburg, Výmar a Jena, Norimberk a Drážďany a nakonec oblast Porýní s jejími hradby. Zde si pozornost zaslouží především pasáže věnované Výmaru (a potažmo Jeně), které na přelomu osmnáctého a devatenáctého století představovaly ohnisko německého osvícenského myšlení a na nichž se vytvářel mýtus německé vzdělanosti (v kontrastu s osvícenstvím francouzským).

Tři statí v závěrečné části se zabývají situací po druhé světové válce a rozdílnými mýty, kolem nichž se vytvářela identita dvou německých republik — anti-fašistického odboje na straně jedné a hospodářského zázraku na straně druhé —, a nakonec současnosti a reakcí německého bulvárního tisku na volbu kardinála Ratzingera papežem. Postup k mytickým naracím omezeným teritoriálně či časově se v posledních dvou oddílech knihy promítl i do způsobu výkladu, který

až na výjimky ztrácí tempo prvních dvou (tří) částí a nese se v duchu výkladu historických okolností prokládaných autorovými dílčími postřehy. Inspirativnosti knihy to nicméně příliš neubírá. Její význam hodnotí v zasvěceném doslovu Roman Kanda, který záslužně připomíná i české paralely k Münklerově práci (V. Macura, J. Rak). Škoda jen nedbalé redakce knihy, ve které zůstaly různé překlepy či formální nesrovnalosti v závěrečném obsáhlém soupise literatury.

Poezie jako sociální gesto

Andrea Popelová

Petr Hruška
vypravuje o Adamovi

Petr Hruška
Nevlastní
Argo, Praha 2017

Postava Adama se v tvorbě Petra Hrušky poprvé vyskytl ve sbírce *Obývací nepokoje* v roce 1995 a pak se objevovala znovu a znovu. Sám autor vysvětluje, že „si čas od času řekl o přítomnost v textu silou nějakého

nečekaného významu“. Pokus shromáždit tyto básně do jedné knihy, doplnit je o básně z rukopisů a podívat se, jak budou společně fungovat, je tedy celkem logický. A zdá se, že fungují: ze situací, momentek či mikropříběhů zachycujících nevlastní problémové dítě Adama od dětství do dospělosti vznikl ucelený příběh.

Ačkoli básně jsou z různých období, Hruškův způsob zobrazování světa se zásadně neproměňuje. Charakterizuje ho spojení objektivit a opatrného přibližování se s citlivou intimitou i umění několika přesně volenými slovy vykreslit velmi konkrétní detail a spojit ho s pocitem. Hutný, nebásnický jazyk, v němž se z téměř neobratně poskládaných vět či syntaktického zadržování („problémy s různou docházkou má / se slohem / ten Adam“) náhle a překvapivě vynoří metafora, koresponduje s klíčovým tématem sbírky i Hruškovy poezie vůbec: mlčení, nekomunikace, nemožnost porozumění. Je příznakové, že v žádné básni nenajdeme dialog.

Jméno hlavního hrdiny si poprvé přečteme v názvu třetí básně, která je aluzí na Kainarovu „Stříhali dohola malého chlapečka“. Tím, co v básni „Adam“ vrhá malého chlapce jako bezmocnou věc („malý chlapeček / ležel v koutě / jako pohozený ulovený plyšový mrtvý / bobřík odvahy —“) do světa dospělých, není první stříhání vlasů ve studené oficíně, ale rozvod rodičů. Hruška vykresluje tíživou atmosféru, staví před nás konkrétní smyslové obrazy („ve vyklizeném obývacím pokoji / skřípou vyschlé fixy“), ale podobně jako u Kainara je text natolik obecný, že ho nelze chápat (jenom) jako reflexi soukromých vztahů. Petr Hruška otvírá téma rozvodových traumat, dětí s vývojovými poruchami či mentálně postižených lidí žijících na okraji společnosti. Téma velmi aktuální, které je však těžké umělecky uchopit bez laciného sentimentu, patosu či mentorování. Petru Hruškovi se to myslím beze zbytku podařilo.

První část sbírky („Nedokončená ruka“) je vzhledem do dětského světa. Dítě je zde velmi hmotně, výrazně, objemně přítomno („jak úplně jsou

položeny / na peřině ruce / nemocného dítěte“), ale ani v jedné básni nenajdeme bezvýhradnou radost obvykle spojovanou s dětstvím. Spíše vnímáme opravdovost jeho úzkosti („Skutečná tma je v dětské ložnici. Hluboká / čern.“), obavy skryté v dětských kresbách, důsledky traumat („Postává při ostatních / celý podělný / jak úlek nebo hrozba.“).

Dospělý není v Hruškově pohledu spiklencem dětských her, spíš pozorovatelem či tím, kdo je zasahován („byl jsem při tom / strašlivě jsem při tom byl“). Vedle lásky vidíme jeho bezradnost a ztroskotávání pokusů o komunikaci. Dítě vnáší do života dospělých určitá omezení („Je to všehovšudy desetiminutový / noční film / o jakési nádherné vile / a přece někdo malý zrovna zavolá / že chce přinést čaj —“), neklid („drobounce / tiše kramaří v naší jistotě“) i potřebu skrývat vlastní nejistotu („Jejich nervózní naděje / záchranné nafukovací úsměvy“), uvědomují si, že je možné pociťovat nedostatek vděčnosti jako křivdu („Adam si nepamatuje moře [...] krucihergot a tak se tam smál“). Děti také úspěšně „ujíždějí touze dospělých / nadělat z nich / smysl života“.

V druhé části sbírky („Hadry a drát“) je Adam jednoznačnější, jeho postava má ostřejší kontury, dozvídáme se víc o jeho životě: pobyt v léčebně, neúspěšný pokus o vyučení, příležitostná práce, bezdomovectví, nevydařené vztahy, míjení se s vnějším světem, který je většinou buď netečný, nebo nepřátelský.

Vypravěč je zde opravdu jen vypravěčem; i když v některých básních Adama oslovuje, není tak bezprostředně zasahován jeho existencí, nehodnotí ji. A možná právě proto nakonec nachází k Adamovi cestu: skrze soucit, ale i proto, že vidí jeho touhu po opravdovém životě, které se ostatní vysmívají („Tak co to tu teď meleš o ženské zimě / a nové hromadě / krásného bílého dřeva...“), jeho naivní zodpovědnost, urputnou snahu porozumět vlastní existenci, jeho lidskost („tmavá velikost / toho kdo se po někom / ještě ptá“). Adam je obětí, ale i hledačem a nakonec, v poslední básni, i vypravěčem svého vlastního osudu.

Dům jako domov — dům jako dětství

★★★★

Pavel Kotrla

Sbírka putující do prostor,
kam se nelze vrátit
než ve vzpomínce

Dagmar Urbánková
Dům
Revolver Revue, Praha 2017

Nejen výtvarnice Dagmar Urbánková (nar. 1972) je autorkou rozkročenou mezi žánry. Její tvorba zahrnuje jak knihu pohádek, sedm knih pro děti, tak i tři básnické sbírky. Tu nejnovější, *Dům* (2017), vydalo nakladatelství Revolver Revue. Zaujetí prostorem domu u autorky není nijak nové, zmiňme třeba dětskou knihu *Byl jeden dům* (Baobab, 2004, 2016), úspěšně vydanou i v několika překladech.

Na stránkách sbírky před námi tentokrát ožívá důvěrně známý svět dětství, vzpomínek na venkov a dům. Zašlé obrazy jsou vytrhávány z minulosti, jsme obklopeni obyčejnými věcmi, ději a událostmi, opravdovými ve své jednoduché přirozenosti. Vše se pak odehrává převážně v prostoru ohraničeném domem nebo jeho nejbližším okolím. Sevřené a kompaktní

téma návratu do dětství a domu drobným básním v próze, které sbírku tvoří, svědčí.

Pokud znáte ten pocit, že se jako dítě díváte na film pro pamětníky, a pak si náhle uvědomíte, že jste se těmi pamětníky už stali, tak vám sbírka bude možná blízká. Nedávný svět vesnice je zachycen plasticky, včetně rituálů, jako je trhání kopřiv, krmení kuřat, drcení kostí, zabíjaček, stříhání ovcí a tak dále. Chodí se naboso, z rybníka se tahají různé věci. Co již v současnosti příliš není běžné, je zachycení světa vícegenerační rodiny. Ale zároveň je to venkov přece jen poznamenaný proměnou vztahů (odcizené pozemky, JZD, snížená schopnost rozlišení mého a tvého). I v tomto světě problesknou strachy, neznámé, neporozumění, jako například text o vpádu cizince do soukromého domu a prostoru domácnosti (s. 20).

Některé obrazy zmizely nebo se postupně vytrácejí a svědčí nejen o stále probíhajících proměnách a proměňujícím se světě, ale i uplývajícímu času, v němž se i děti pozvolna stávají pamětníky (s. 73): „Zahrady se mění a já už jakoby odsud odcházím. Ze štávnatého dětství.“ V přirozeném kontrastu k sobě tak stojí verše ze strany 11: „Náš dům je velký; / někdy celý den nikoho nepotkám.“ a ze strany 74: „Náš dům je velký; někdy celý den nikoho nepotká.“ Období, kdy se (všechny) domy zdály velké, končí. A s domem je nutné se i rozloučit. Je prodán, prázdná vesnice opuštěna.

Vždy je však možné se k němu vrátit ve vzpomínkách. Ale že od zachycených událostí nějaký čas uběhl, dosvědčuje i jazyk. Tu a tam se vloudí tvar slova (zalíváme — s. 15, nepolívali — s. 69), který přece jen usvědčuje z geografické vzdálenosti a z toho, že kniha byla připravována už v jiném prostředí, než kam je zasazena.

Jednotlivé básně, které by samy o sobě až zas tak působivé nebyly, neboť v některých případech se jedná spíš jen o samostatně stojící obrazy,

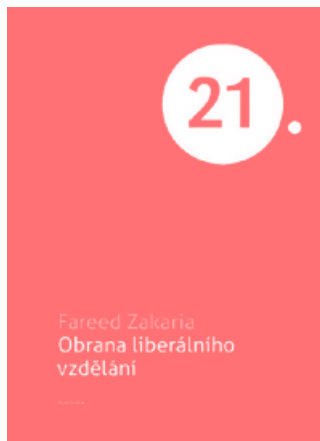
možná i trochu popisné, se postupně skládají do většího funkčního a poetického celku. S atmosférou, která může na některé čtenáře pravděpodobně působit až starosvětsky. Rozhodně nejsme svědky experimentu. A proč také. V důsledku je před námi poezie střídá ve výrazu a v dobrém slova smyslu tradiční. Možná plně postačuje svědectví závěrečných veršů: „Neopouštím ale minulost / a vzpomínky ještě víc přimykám k sobě.“ Neztratit vědomí kořenů, sám sebe. Mnohdy to postačuje, stejně je tomu v případě této sbírky.

Liberál v kotci produktivity

Zdeněk Staszek

Úvahy globální celebrity
limituje fakt, že je sama
úspěchem systému

Fareed Zakaria
Obrana liberálního vzdělání
přeložil Jaroslav Veis
Academia, Praha 2017

Kdyby se sestavoval žebříček největších hitů tuzemské a možná i globální debaty o školství, prvních několik příček by obsadily variace lkaní na přehršel antropologů

a sociologů, absenci technického vzdělání, volání po nových a plných učilištích a celkově by zde vítězilo odmítnutí jakéhokoli ideálu vzdělání, z něhož netrčí kladný koeficient konkurenceschopnosti. Zatímco ale v Česku zůstává u mokravého snění plešaticích inženýrů z kdysi slovutných státních podniků, v zámoří žene vzdělávací systém směrem k pracovnímu trhu sama kapitalistická mašina. Konkrétně školné a obrovská finanční zátěž studentů i celých rodin, kterou s sebou univerzitní studium ve Spojených státech amerických nese, staví mladé lidi a jejich rodiče při vypisování vysokoškolských přihlášek před nelehkou volbu: který obor je natolik perspektivní, aby později splatil studijní dluh?

Toto dilema a jeho předvídatelné následky jsou výchozím bodem útlé knihy — ve skutečnosti na žádost editorů prestižního nakladatelství W. W. Norton rozpracovaný promoční projev z roku 2014 — amerického politologa, komentátora a intelektuální celebrity Fareeda Zakarii *Obrana liberálního vzdělání*. Vzhledem k extrémnímu zdražování vzdělání v posledních letech, kdy přestává být samozřejmě dostupné pro střední třídu, finančním krizím a celkovému stavu pracovního trhu a ekonomiky zároveň roste popularita úzce profilovaných technických a zejména ekonomických nebo na marketing zaměřených studijních programů — na úkor humanitních oborů a celkově liberálního vzdělání (*liberal arts*). Ve Spojených státech je univerzitní vzdělání více a jinak organizované než v evropském, boloňském systému: určujícím rozdílem je volba hlavního a vedlejšího oboru při studiu humanitních a přírodních věd, přičemž je student samotným systémem tlačěn k tomu, aby se přihlašoval na předměty či semináře napříč univerzitní nabídkou. Proto si student práv často nezřídka zapisuje antickou literaturu, kulturní dějiny Francie nebo sociologii migračních vln.

Jak napovídá už název knihy, pro Zakarii je tento liberální prostor intelektuálních prostocviků jedním z důležitých, ne-li základních prvků moderní demokratické společnosti. Mladí lidé se zde učí kritickému

myšlení, rozšiřují si perspektivy nečekanými směry, poprvé zažívají osvobozující i zavazující intelektuální volnost a podobně. Tím vším se z nich stává elita liberálních demokracií, elita daná nikoli rodem nebo majetkem, nýbrž osvícensky osvobozená ze jha tradice i vlastnictví.

Zakaria si cení liberálního vzdělání, jak co se týče výhod pro studenty, tak výhod pro společnost. V případě přínosu studujícím se víceméně shoduje s komentátory současných podob vzdělání ze všech stran: čelem k fenoménům *gig economy*, automatizaci a robotizaci práce nebo kapitalismu platform se schopnost lehce přecházet mezi kontexty, rychle se orientovat v nových informacích a všeobecně široký rozhled stávají pomalu základní podmínkou přežití.

O Zakariově postoji k významu svobodného univerzitního prostředí hodně vypovídá poslední kapitola „Obrana dnešní mládeže“. Na jedné straně rozhájí stereotypy z žánru „ti dnešní mladí“: budováním osobní značky a narcismem je minimálně od šedesátých let posedlá celá západní kultura, nové komunikační technologie akorát zařadily další rychlost

a nová generace je prostě umí používat nejpřirozeněji; na děti a mládež je dnes kladen už od prvních tříd takový tlak na (měřitelný) výkon, že se nelze divit zástupům politicky vůbec neorientovaných, ale brutálně efektivních a manažersky schopných studentů na dnešních univerzitách. Na straně druhé Zakaria tvrdí, že žijeme ve světě, „v němž probíhá méně tolik podstatných ideologických debat s velkými důsledky“ než třeba v šedesátých nebo osmdesátých letech, a „mladí lidé příliš ideologičtí nejsou“, jelikož si uvědomují, že „jejich život je více spjat s hospodářskými a technologickými silami než ideologií“. Pro Zakaria je potom přirozené, že se studenti věnují spíš charitě a dobrovolnictví než politickému aktivismu a že vlastně není důvod, aby se nějak vměšovali do chodu světa. Největším problémem prý je, že v dnešním jazyce nemají jak přirozeně mluvit o cnotech typu čestnosti a šlechtnosti.

Fareed Zakaria tak svým způsobem legitimizuje stávající neoliberální režim — projekt liberálního vzdělání nemá produkovat jeho vyzyvatele, nýbrž přitakávače a naplnitele. Onu obranu liberálního vzdělání

v Zakariově pojetí lze chápat ne jako ochranu univerzitního prostředí coby sféry pozitivní deviace a skutečně svobodného intelektuálního prostoru vně ekonomického soukolí, ale naopak jako jeho neoddělitelnou součást. Liberální vzdělání nestojí proti efektivitě, technologizaci a byrokratizaci života, ale je *pro* ně. Svědčí o tom jak Zakariovo zapálení pro globální e-learning, kdy bude moci každý na planetě absolvovat nějaký kurz například ze Stanfordu — informace efektivně prosakují globálním předivem a dělají z planety lepší místo pro život, stejně jako měly v osmdesátých letech světem prokapávat finance Reaganových ekonomických reforem —, tak *de facto* konzervativní přístup k samotné podobě univerzitního vzdělání: nic moc by kromě zřízení online výběhu neměnil.

Zakaria tak ve výsledku neohledává možnosti vzdělání v podmínkách „čtvrté průmyslové revoluce“, ani nekritizuje systém, který liberální vzdělání uvádí do krize. Naopak se snaží ideu univerzitního vzdělání do globálního technologického soukolí současného kapitalismu začlenit. ●

Jazyková glosa

Česky jinak

Zdenka Rusínová

Únor nikdy nebyl moc příjemný měsíc, a to z příčin meteorologických i společenských. Zima trvá už dlouho, a tak počasí moří zvířata i lidi. Ti pak vymýšlejí různé únorové události a je to ještě horší. Ale knihy, divadla, delší dny

a oblevy (tání ledu, jeho nošení je význam spojovaný s únorem) vracejí náladu i naději. Docela dobrou prevencí proti depresím i demenci je používání slov známých jen v určitém tvaru. Je to oživování forem existujících jen potenciálně, například známe spojení *děti ani nedutaly*, ale my zkusíme *dutat*, a ty si také *dutni* a ještě můžeš *přidutávat* někomu jinému. Také se hodí sloveso *zet*: *místnost zela prázdnotou*. Zeje třeba jícen sopky, propast, rána, něco široce otevřeného. Zejí či budou na nás *zet* něčí ústa, huby, držky, tlamy (majitele či jiného činitele doplňte sami). Když bédujeme nad ztrátami zásob, lze si postěžovat: *Nezbylo tam už ani zbla*. Sedlák by věděl, že jsme vymetli

mlat a nezbylo tam ani *stéblo*, od něhož *zblo* pochází. Dostalo i abstraktní význam: *Nerozuměl jsem tomu ani zbla*. K oživení by došlo, kdybychom si chválili, že nám zbyla ještě nějaká *zbla*, a co teprve když někomu i více *zbe!* A druzí by nám záviděli, kolika *zbyly* oplýváme. Také býváme podezíráni, že *máme něco za lubem*. Stačí říci: *Kde? Nemám žádný lub*. Znalý soupeř by opáčil: *Nedávno jsi jich měl několik, co s těma lubama děláš?* (Lub byl dřevěný rám kolem mlecího kamene, za nímž vždy mlynáři zbylo něco mouky nebo obilí.) Počítačový korektor to všechno sice nebere, ale ještě máme svůj rozum, ne?

Autorka je lingvistka.

V cizím sklepe ustřižený cop

Kristýna Znamenáčková

Foto archiv autorky

Kristýna Znamenáčková (nar. 1988) vystudovala obecnou jazykovědu, španělský jazyk a hru na klavír. Pracuje jako korepetitorka na konzervatoři v Brně a věnuje se doktorskému studiu na Hudební fakultě Janáčkovy akademie múzických umění v Brně se zaměřením na sólovou klavírní tvorbu Bohuslava Martinů. Soukromě vyučuje hru na klavír a španělštinu, je členkou pěveckého sboru Vernum 2013 Ensemble. S oblibou pořádá domácí koncerty u sebe doma, ráda je také interpretkou na domácích koncertech u svých přátel. Má slabost pro hudbu Arvo Pärta.

Ve volném čase chodí po lese a po horách, pije kávu, fotí mobilem oloupané omítky, účastní se šifrovacích her, miluje horolezectví. Dva roky života pokryla obsesivním zapisováním jedné věty denně. Dříve publikovala na básnických serverech a hojně se účastnila literárních soutěží. Žije s manželem a kočkami v Boskovicích, odkud pochází.

• • •

Celý den vítr rval
odevšud všechno, a už to vypadalo,
že se svět opravdu konečně končí
a že co bylo zavřené, už nikdy
nepůjde otevřít — a naopak

Navečer přece jen
v ulici Sedmnáctého listopadu
devětadvacátého října
ucítils zítřejší rohliky

na způsob příslibu, konejšení,
i když ti ještě zvířecí reflex kázal
někde se choulit, držet jak o život
všeho, cos dosud měl za pevné

Tilak

Vstáváme před pátou, zatápíš v kamnech
Prohlížím si na internetu fotky, na kterých Magda
šplhá s batohem do himálajského sedla
Není slyšet vítr ani supění, jen praskot navlhlého dřeva
Už měla sračku i zánět středního ucha
z klimatizace v letadle
Den ještě nezačal, ale jen tady

Kočka se vrací po noci z venku, mokrá a střapatá
Nadává, blátivá lehá si natruc
přesně doprostřed bílého prostěradla,
negativ úplňku

Peřina

I kluk, co se tajným fíglem dostane
zadníma dveřma do hotelu
ukradne hostům housky se šunkou
a kámošům z kapes hulení

si večer bude zadýchávat teplem
svůj vlastní vesmír pod peřinou
dokud se všechny viny neprominou

ve snu jsme si všichni vodorovni

Sushi

Zachtělo se ti na malou chvíli
být kouskem avokáda bez emocí
odstřiženým od jádra i kůry, nemít pocit
Obalen bezpečně rýží a řasou velmi tence

Regulovat míru pálivosti vlastní existence
Hebkýma rukama zamotán a vytvořen
Spočinout Nechat nabírat se s něhou
hůlkama z bambusu, z rybích kostí

Řešit svou vlastní nezralost
jen ve vztahu k možné stravitelnosti

Být pořád vůni na dva kroky od moře

Bublanina

Babiččin hlas ve snu poradil nastudovat Francka
Preludium, fugu a variace
a vyhrabat ze starých hadrů v cizím sklepě ustřižený cop

Dostávám zprávu, že sbíráš třešně
Žáda sis odřel o kmen stromu

Toužím třít cukr s olejem a čistým řezem vypeckovávat
Léto je cosi jako láska k jizvám

Jeřáb

Toto je ptačí základ.
Vložíme prst dovnitř
a prolomíme krk a ocas
Prolomíme hlavu dolů
a rozevřeme křídla

Babička

Nevím, řekla babička,
napřahujíc ruku s krabičkou,
jestli se dožiju dalších Vánoc,
tak jsem toho letos upekla trochu víc,
a zasmála se, až to uvnitř zachrastilo
jak písek v plecháčku

Vánoce

1

Vzpomínka na něco, co se v igelitu
mrskávalo po dlažbě
Na otce s kudlou, archetyp bezpečí
a na ticho, kterým jsme mu,
šátrajícím rukou v ještě horkém těle
pomáhali nezavdit čepelí o žlučník

2

Nad ránem budí mě nutková slova
Purpuru, purpuru kup
Do tmy na prázdno
klapou rty o sebe
v bezhlasém zaklínadle

3

Navečer volá máma
Naléhavým hlasem radí
uvařit brambory ještě dnes
a nechat odstát
Zítřka
by už mohlo být pozdě
dodává

Léto

Děcka z vodárenské věže skáčou do splavu, do Ostravice
Něco jako ticho, jen dokud se nevynoří zmáčený obličej
Láska vole!

Zpovzdálí tata
s řídkým culíkem nalepeným mezi lopatky
Buzeruje, ale taky by si dal říct

• • •

Cedule u nádraží
dráždí a nabízí
ústý polonahé dívky
v bublinkové lázni
prokřehlému cestujícím
Svět koupelen

Zatáhnutím za kovovou šňůrku
kdykoliv uvolnit špunt
a odpouštět

Původní povídka českého autora

Vedlejší příznaky

Vratislav Kadlec

Když Jiří Jan vylezl ze sprchy a oblékal si kalhoty, opřel se náhodou o zeď v koupelně a zjistil, že jedna dlaždička se trochu viklá. Natáhl si ještě košili a ponožky, a přestože spěchal, nedalo mu to, bylo to jako viklavý zub, dráždila ho, musel alespoň prstem zkusit, dloubnout, zjistit, jak pevně drží. Dloubnul ze strany a dlaždička vypadla, zachytil ji na poslední chvíli mezi loket a koleno a na stěně se mezi modrými čtverci dlaždiček objevil bílý čtverec holé zdi.

Jiří stál chvíli rozladěně s dlaždičkou v ruce a chystal se ji položit na kraj umyvadla, když si všiml čehosi divného, jakési vypoukliny, krabatosti — rušivé měkkosti tam, kde by měl očekávat tvrdou stěnu. Dotkl se prsty dolíku v uvolněném kousku zdi a s úlekem stáhl ruku zpět. V tom divném kousku to zacukalo, jako by se dotkl něčeho měkkého, teplého, živého, a pod odrolenou maltou vykoul kousek bledé, narůžovělé kůže.

Prvotní překvapení a následný strach vystřídal nevěřícný, lehce pobavený údiv, když se Jiří snažil přijít na to, kdo že sem tu věc narařičil a proč. Přirozeně ihned pomyslel na svou ženu, která tou dobou byla již asi hodinu v práci a která krom něj jako jediná měla do koupelny neomezený přístup. Pracovala jako zubní laborantka a patrně by měla možnost si něco takového v nemocnici opatřit. Zdaleka však nevládla tímto typem představitosti a humorem, který by snad spíše ukazoval na jejího bratra.

Že by se ti dva domluvili? přemýšlel Jiří, opatrně konečky prstů oprašoval odkryté místo, kde se pod vrstvou bílého prachu začala odkrývat pokožka, a jeho pobavený údiv pomalu přecházel v údiv naplněný děsem, protože ta věc vypadala jako kus člověka zazděného ve zdi, kus člověka, ze kterého vykukuje jen část břicha, nebo snad zad, kus nějakého holého plochého těla. Těla snad dočista zazděného a nahého, tam ve zdi.

Uvědomil si, že mezi všemi zmatenými pocity pojednou převážil stud, jako by snad sám Jiří mohl za tu věc — řekněme tomu věc —, která se tam tak nepatříčně

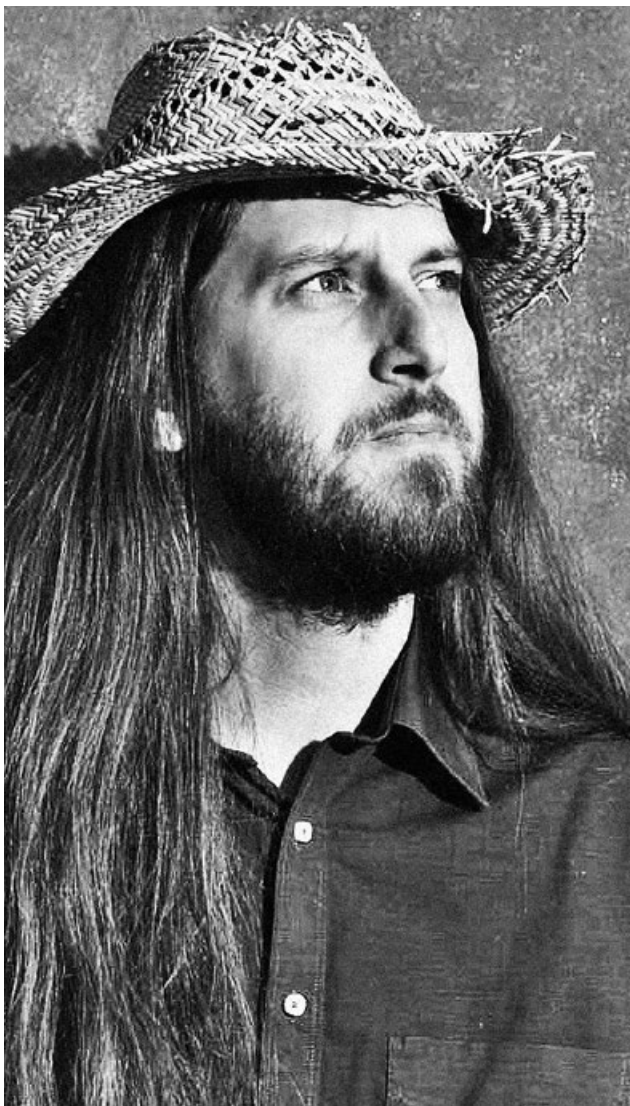
odhalovala, jako by nesl odpovědnost za to, že je tam zazděna, či přinejmenším za ono absolutně nevhodné odhalení.

Ve stejné chvíli se náhle ten pohled stal téměř nesnesitelným, Jiří vycouval z koupelny a zmateně se rozhlížel na chodbě, jako by doufal, že najde něco, čím celou tu věc vysvětlí a ukončí. V tom okamžiku si ovšem uvědomil, že musí stihnout autobus, aby se dostal včas do práce — byl zaměstnancem firmy vyrábějící dietní potraviny, která ovšem sídlila až na docela opačném konci města, a on právě dnes musel dorazit včas, protože slíbil předvést jakési materiály týkající se dodatků ke změnám rozpočtu na příští rok —, tedy vrátil se poněkud, i když roztřeseně a nervózně, do všední reality, sáhl po kabátu, potom si však znovu vzpomněl na obnaženou kůži a uvědomil si, že nemůže odejít, když se ten kus kůže stále tak nepatříčně vystavuje světlu koupelny.

Tak tedy nejprve zhasl v koupelně, hned ovšem zase rozsvítil a vrátil se k odpadlé dlaždici. Ohmatl okolí těch několika čtverečních centimetrů obnažené pokožky a zjistil, že všude kolem pokračuje solidní, tvrdá a pevná zeď, ani náznak toho, že by se tu snad v poslední době bouralo — a kdy také, vždyť to by byla spousta prachu a vůbec, kdo a proč by to dělal, přece by jeho žena nezazdila někoho do zdi, i kdyby byla ovlivněna humorem a imaginací svého bratra. Vždyť ten člověk už by musel být dávno mrtvý, kdyby to byl normální člověk, kdyby to celé bylo normální, pomyslel si Jiří a pomalu tak dospíval k přesvědčení, že celé to zavání čímsi nepřírodním ještě více, než se zprvu zdálo, o takových věcech neradno vůbec uvažovat, nebo by člověk mohl dojít konců, na které by ani nechtěl pomyslet. To se teď vůbec nehodí, pomyslel si Jiří, vzal uvolněnou dlaždici z okraje umyvadla a opatrně ji vrátil na místo, tak aby držela alespoň do té doby, než se někdo nešikovně opře o zeď.

Na firemní poradě, když měl předvést své materiály týkající se dodatků ke změnám rozpočtu na příští rok, byl Jiří duchem nepřítomen a plácal pravděpodobně naprostě

Vratislav Kadlec (nar. 1981) je překladatel a spisovatel. Vystudoval Literární akademii Josefa Škvoreckého a pracuje jako redaktor a překladatel ve svobodném povolání. Překládá především knihy pro děti a mládež, za překlad knihy Williama Sutcliffa *Cirkus zlodějů a tombola zkázy* získal Zlatou stuhu (2015). Působil také jako šéfredaktor časopisu pro překlad *Plav* a principál divadelního spolku Prvobytně pospolná společnost. Vlastní povídkovou tvorbu zatím publikoval převážně časopisecky. Žije většinou v Praze a v koupelně se nebojí.

nesmysly, což naštěstí nikdo nepostřehl, nikdo neměl žádné připomínky a všichni se těšili na oběd.

Když večer přišel domů, jeho žena už seděla v křesle a četla noviny. Jiří se snažil vypořádat, zda je na ní patrná nějaká změna, a po chvíli usoudil, že má nový účes, což také nadhodil, a snažil se, aby to vypadalo jako pochvala. Klára ovšem tento nový účes měla již pátý den, což také neopomněla zdůraznit.

Dlaždička byla na svém místě a Jiří se neodhodlal zkontrolovat, co je za ní. Z nějakého důvodu, který ani jemu samému nebyl zcela jasný, se neodvažoval o té neblahé záležitosti se svou ženou promluvit, jednak proto, že se částečně bál a částečně doufal, že to všechno se mu jen zdálo, jednak z podivně zjitřeného studu, který jej od rána neopustil, naopak sílil tím, čím více o té věci přemýšlel.

Celý večer pak mlčky sledovali televizi a v půl jedenácté odešla Klára do koupelny, aby se osprchovala. Těch dvacet minut, které uběhly, než se opět objevila v županu a zamířila do ložnice, bylo pro Jiřího ryzím utrpením. Představa těla, zavřeného v jedné místnosti s jeho nahou ženou, byla téměř nesnesitelná a kůže ukrytá za dlaždicí přitom nebyla o nic lepší než kůže volně vystavená vlhkému vzduchu koupelny, naopak, byla snad ještě horší.

Jiří sám si ten večer jen vyčistil zuby. Hlodavé nutkání odkrýt dlaždicí v něm bojovalo se strachem to udělat. Strach dočasně zvítězil a Jiří ulehl do postele, kde se dvě hodiny převaloval v marné snaze usnout. Měl zcela jasný pocit, že tělo tam v koupelně za dlaždicí nespí, snad se i vrtí jako on zde na posteli a snaží se dostat ven, a pomýšlení, že by spal, tady ve tmě v ložnici, zatímco v koupelně za dlaždicí bdí zazděné tělo, se mu svíjelo ve vnitřnostech jako neodbytné hádě.

Opatrně se naklonil ke své ženě, aby se přesvědčil, že spí, potom vstal a došel do koupelny. Rozsvítil lampičku nad umyvadlem, sundal uvolněnou dlaždicí a pohlédl na kousek holé kůže uprostřed bílého čtverce zdi. Z kuchyně si přinesl trochu sádry, rozmíchal si ji v misce s vodou, obnaženou pokožku zasádroval a znovu překryl dlaždičkou.

Do rána nicméně spal stejně jen krátce a v práci si pak vyslechl celou řadu vtipných poznámek o následcích flámu — nevím, proč, protože musel myslet na tělo, které je zazděné a zasádrované a přikryté dlaždičkou, na teplou a měkkou kůži v tvrdé zdi, na cosi, co snad žije a hýbe se u něj doma v koupelně, zatímco on sedí tady, na druhé straně města, ve firmě vyrábějící dietní potraviny.

Večer strávil netrpělivým popocházením po bytě a téměř se těšil na okamžik, kdy se jeho žena půjde sprchovat. Když vyšla v županu z koupelny, pokoušel se zachytit nějakou změnu v jejím výrazu, ale zdálo se, že se tváří netečně, zamířila rovnou do ložnice, zalezla do postele a otevřela si rozčtenou knihu. Jiří se velmi rychle osprchoval, stále se přitom otáčel na již mnohokrát zmíněnou dlaždicí, a v posteli pak nervózně čekal, až Klára zhasne a usne.

V kuchyni netrpělivě sebral nůž a roztřesenou rukou vydlabal již ztvrdlou sádku z předchozího dne. Odkrytá kůže zůstala netečná, jen jednou v ní malinko, téměř neznatelně cuklo. Jiří pomalu, opatrně zvedl nůž a potom lehce, skoro roztržitě a mimoděk přešel ostřím po bledé pokožce. Za okamžik se objevila kapka krve.

Jiří se vyděsil a instinktivně zašátral v šuplíku a vytáhl náplast s polštářkem, kterou ránu zalepil. Chvilí koukal na ošetřené zranění a potom se vyděsil ještě víc, protože si najednou uvědomil, že té zazděné věci bezděky přiznal jakýsi neoddiskutovatelný atribut lidskosti.

V panice náplast opět strhl, ale tím celou situaci jen zhoršil, protože svou reakcí nechtěný význam ještě posílil. Raději tedy ránu znovu zalepil a potom si sedl na okraj vany, koukal na zem a zřejmě nemyslel vůbec na nic, protože na takovou eventualitu nebyl schopen reagovat ani vnitřně.

Asi po dvou minutách přiložil na místo uvolněnou dlaždici a šel spát, přičemž pobral ještě tolik ducha-přítomnosti, že omyl a uklidil nůž a sádru vyhodil do koše. Tentokrát usnul poměrně brzy, ovšem spánkem nikterak klidným a hlubokým.

Ráno netrpělivě vyčkával odchodu své ženy, a když Klára odešla, sundal znovu dlaždici a téměř celých třicet minut, které zbývaly do chvíle, než by měl vyběhnout, aby byl včas v práci, seděl na okraji vany a bojoval s nutkáním odlepit náplast a podívat se, co je pod ní. Nedá se říct, že by při tom myslel na něco konkrétního, nacházel se spíše ve stavu jakési duševní bezmocnosti a jeho myšlenky zoufale přeshlapovaly na místě, aniž by se zachytily nějaké smysluplné představy.

V okamžiku, kdy si uvědomil, že už musí jít, rychle přitiskl dlaždici na místo a jako ve snu vyšel na chodbu. Udělal sotva dva kroky a uslyšel ránu — dlaždice vypadla a rozbila se o podlahu. Kůže a náplast trčely bezostyšně do prostoru.

Jiří si sedl na bobek a na chvíli ponořil obličej do dlaní. Potom překvapivě energicky vstal, ze skříně na chodbě vytáhl šroubovák a vylomil dlaždičku ze stěny v rohu koupelny pod umyvadlem. Rozmíchal si sádru, vylomenou dlaždici opatrně přiložil na odhalenou kůži a vydrolené spáry po krajích zasádroval. Dlaždici rozbitou na tři kusy naopak vložil na volné místo v rohu pod umyvadlem, uklidil sádru a umyl si ruce.

Chvilí stál, díval se na stěnu a cítil jisté uspokojení nad svým chladnokrevným výkonem. Měl snad dokonce pocit, že tímto pro něj celá záležitost končí, a na autobus skutečně běžel s pevným přesvědčením, že dlaždici již znovu neodhalí a na vše se bude snažit zapomenout.

Do nového dne vykročil bez snídaně, nemytý, neoholený, bez telefonu a bez dokladů. Domů se odpoledne nevracel hnán zvědavostí, tak jako den předtím, ale naopak odkláněn vzrůstající nechutí, hořce prodchnutou žaludečními štávy strachu.

Vystoupil dokonce o několik zastávek dříve a rozhodl se, že se projde, ačkoliv něco takového neudělal již celou řadu měsíců, vlastně od doby, co dojížděl do svého současného zaměstnání. Neměl ovšem přesnou představu, jak by měla taková procházka vypadat, a proto spíše slepě bloumal ulicemi a domů přišel po čtyřech hodinách, zmatený a hladový.

Zjevně překvapená a snad i trochu vystrašená žena mu položila několik otázek, na které zamumlal cosi neurčitěho o blbém dni a hlavě, kterou si potřeboval pročistit, a odebral se do koupelny, kde si nejprve opláchl obličej studenou vodou a potom deset minut seděl na vaně a koukal do zdi.

Nakonec vyšel znovu ven, povídal si se ženou a snažil se být milý — což se mu nedařilo o nic víc než vůbec soustředit myšlenky, až se nakonec zmohl jen na několik

uhýbavých odpovědí na Klářiny otázky. Prohlásil, že se necítí dobře, a bez večere a další návštěvy koupelny zalezl do postele.

Ačkoliv nebylo ještě ani devět hodin, záhy tvrdě usnul.

Vzbudil se s trhnutím kolem třetí ráno a jeho myšlenky se okamžitě rozběhly směrem ke koupelně, nicméně on sám ležel až do svítání v ložnici a hleděl do zvolna blednoucího stropu.

Vstal v okamžiku, kdy Kláře zazvonil budík, a odešel do kuchyně, kde se bezmyšlenkovitě a hltavě pustil do jídla — snědl večeri, kterou našel v přiklopeném talíři v ledničce.

Když vstala žena, prohlásil, že je mu již o hodně lépe, a zdálo se, že tomu i sám věří. Jednal teď s jakýmsi strojovým odhodláním, pečlivě se oholil, celý se umyl, vyčistil si zuby, učesal se, oblékl se, vybral si novou kravatu a pak si, již v obleku, sedl ke stolu v kuchyni a otevřel si noviny.

Klára, která se pomalu chystala k odchodu, si ho podezřívavě prohlédla, nicméně nechala to bez komentáře a s poznámkou, že si dnes vezme auto, odešla.

Jiří ještě pět minut slepě hleděl na stránku s inzeráty, než vstal, vzal ze stolu nůž, kterým si jeho žena předtím krájela chleba, a došel do koupelny. Nožem vypáčil dlaždičku a opatrně strhl náplast.

Na kůži byl úzký stroupek. Jiří po něm přejel nehtem a dloubl prstem do kůže kousek vedle. Byla měkká a lehce pružila proti jeho pohybu.

Posadil se na vanu a prstem zamyšleně dloubal do své vlastní dlaně. Zkoumal ten rozdíl a nakonec usoudil, že v kůži ve zdi je cosi houbovitěho, neživěho — spíše než nahé tělo teď uvnitř viděl velkou koženou kouli plnou masa, jakousi houbu vyrostlou ve zdi koupelny.

Vstal a pomalu, opatrně a zvědavě, i když ne beze strachu strhl strup nehtem. Rána začala opět trochu krváct, i když jen malinko.

Jiří vzal nůž a pomalu zasunul jeho špičku několik milimetrů do rány. Bezděky sykl, jako by snad řízl sám sebe, a stáhl ruku zpět.

Rána teď krvácela o něco víc, několik krůpějí steklo na spodní dlaždici a na podlahu. Jiří sebral z poličky papírový kapesník a ránu osušil, potom ustříhl nový kousek náplasti a místo opatrně zalepil.

Vzal dlaždici a chtěl ji přiložit zpět, ale v polovině pohybu se zarazil a přiložil k holému místu vedle náplasti ucho. Nebyl si jistý, zda slyší, že uvnitř něco tepe, ale bál se, že ano.

Když dlaždici přiložil na místo a zpevnil okraje sádrou, všiml si, že má rukáv košile od krve. Chvilí váhal a potom se řízl nožem do ukazováčku na levé ruce, prst si zalepil, uklidil v koupelně, umyl nůž a odešel z bytu.

Nasedl na autobus, ale do práce nedojel a vystoupil opět na stejné zastávce, jako když se předchozí den vracel. Hodinu se procházel po parku a zavolal do práce, že je nemocný. U stánku s rychlým občerstvením si dal kávu, poté šel velmi pomalu pěšky zpět do ulice, kde bydlel, obrátil se a šel znovu asi čtyři ulice zpátky, kde se zastavil v restauraci na oběd. Po obědě se asi pět hodin bezcílně

procházel. Domů dorazil kolem půl šesté, zhruba jako vždycky, a zbytek dne strávil jako obvykle čtením novin, večerí a sledováním televize.

Klára se zdála být v dobré náladě, vyprávěla nějakou veselou historku, která se jí stala během dne, starostlivě se zajímala o Jiřího zalepený prst — Jiří zabručel cosi o krájení chleba — a zasnila se při pomýšlení na dlouho plánovanou dovolenou, která je čekala příští měsíc. Podrážděný a duchem nepřítomný Jiří však její náladu pomalu vychýlil do zcela opačné polohy, takže se před spaním v posteli hlasitě pohádali kvůli neumytému nádobí a oba pak zůstali mlčky ležet zády k sobě a s rozsvíceným světlem — teprve po dvaceti minutách Jiří vstal a zhasl.

Když se v noci probudil, mohlo být zhruba kolem půl druhé. Vstal, došel do kuchyně a vzal velký nůž na maso. Potom došel do koupelny, odkryl dlaždici a sloupł náplast. Nehtem znovu strhl strup a do jizvy zanořil špičku nože. Zdálo se mu, že v kůži lehce cuklo.

Jiří polkl a pomalu, opatrně zarazil nůž hluboko do zdi, do rány, dovnitř. Šlo to ztuha, ale nezdálo se, že by se ostří zaseklo o nějakou pevnou překážku. Jiří těžce dýchal, ale počínal si podivně klidně, téměř systematicky. Otočil nožem v ránu a vši silou s ním zakvrdlal, jako by se pokoušel prokutat dovnitř. Nabroušené ostří pronikalo do masa a krájelo je na mokré rudé cáry plné krve, ale neodhalilo se nic, nikdo nevykřikl a nikdo nezvedl ruku na odpor. Bylo v tom cosi mechanického, čeho se sám Jiří zalekl, ale přesto zasadil ještě několik hlubokých ran. Čepel se zarazila o něco tvrdého, a když Jiří nůž vytáhl ven, z rudě rozšklebené jámy zasvitla růžově bílá kost.

Teprve teď si Jiří všiml ohromného množství krve, která prýštila z rány, rozlévala se po zdi a na podlaze a byla všude na jeho pyžamu, rukou, ve vlasech — jak si tam projel prsty.

Odložil nůž na umyvadlo a vyzvracel se do vany.

Z rány stále vytékala další krev, ale Jiří vstal, tak jak byl, šel do kuchyně a nalil si sklenici vody. Potom se vrátil do koupelny a pokusil se zacpat ránu ručníkem, který ale nedržel a s plesknutím vypadl na zem, nasáklý a rudý. Jiří slepě pohlédl na kaluž krve, odešel do ložnice a snažil se vzbudit manželku. Klára Janová však spala tvrdě, nereagovala. Jiří si v zakrváceném pyžamu lehl vedle ní a bez výrazu hleděl do stropu.

Zhruba po čtvrt hodině se probral ze strnulosti, vstal a již o něco více při smyslech, ale stále ještě s hlavou zvláště prázdnou a otupělou došel znovu do koupelny. Několik minut zaraženě hleděl na rudý, krvavý otvor ve zdi a teprve potom začal jednat.

Vytáhl odkudsi pytlík sádry a rozdělal ji v lavoru s vodou. Před krvácející ranou zaváhal a potom si přinesl štos novin, které zmuchlal a narval mezi cáry masa a kůže. Postupně, jak jej dosavadní mráčky opouštěly, stávala se jeho činnost horečnější a nervóznější. Ohlížel se přes rameno ke dveřím ložnice, za kterými spala Klára.

Místo zasádkoval a hladce uhladil špachtlí. Potom pečlivě přiložil dlaždici, zamazal spáry a hadrem otřel

okolní zakrvácené dlaždice. Vymyl lavor od sádry, vyhodil prázdný sáček, uklidil špachtli a zbylé noviny a sedl si na okraj vany.

Dlouze se zadíval na dlouhý kuchyňský nůž, který zůstal ležet na kraji umyvadla.

Pomalu a váhavě jej vzal do ruky a klidně, téměř by se dalo říci rozvážně, si do hloubky rozřízl nejprve levé a potom pravé zápěstí. Svezl se na podlahu a opřený zády o vanu fascinovaně hleděl na kaluže vlastní krve slévající se s tou cizí, nepochopitelnou a bezejmennou krví, která vytekla z těla za zdi. Když se rudá mazlavá tekutina spojila v jednu jedinou velkou kaluž rozlévající se po podlaze koupelny, nezůstal již žádný důvod domnívat se, že její část snad kdy patřila někomu jinému. Jiřího pohled se zvolna zakalil a jeho dohasínající zrak se naposledy svezl na stěnu koupelny.

Která z těch dlaždic to byla? pomyslel si Jiří a cítil v tu chvíli jakousi již jen nejasně a vrávoravě problikávající pýchu. Hotovo. Dobře to udělal...

Nevíme přesně, co se dělo v následujících hodinách, když se Klára uprostřed noci vzbudila a našla svého muže. Nevíme, zda v jejích pocitech převažoval strach, překvapení či úlek, neboť ona sama o těch okamžicích později s nikým nemluvila a Jiří neměl odvahu se jí vyptávat.

Když se vrátil z nemocnice, cítil však jasně, že se jeho žena změnila. Jaksi se vzdálila, zamlžila — když s ní hovořil, musel se pracně soustředit na slova, která pronášela, aby vůbec pochopil jejich smysl, a jen obtížně nacházel vlastní slova, aby odpověděl.

Ve skutečnosti se samozřejmě změnil on. Zamlkl, pohledem tékavě přejížděl po povrchu věcí, jako by se bál, co se skrývá uvnitř, a když mu někdo položil otázku, lekal se nesmyslně, jako by čekal, že dotyčný právě odhalil nějaké tajemství.

Klára to vydržela tři měsíce. Odešla a po pár dnech Jiřímu už v prázdném bytě nic nepřipomínalo její někdejší přítomnost.

Každé ráno nasedal do autobusu a jel přes celé město do firmy vyrábějící dietní potraviny. Večer se vracel spěšným krokem domů, do koupelny, a zastavil se až u umyvadla — dělal, jako že si myje ruce. Potom jeho pohled mimoděk sklouzl o kus vedle, na jednu z dlaždiček, a on pozvedl ruku, zaváhal, zarazil se na okamžik a pak se nesměle konečky prstů dotkl stěny.

Zamrkal, spěšně si utřel ruce do ručníku a odešel do kuchyně, hleděl do novin a přitom je nečetl, šel spát a druhý den znovu, do práce a zpět do koupelny, k umyvadlu a ke dlaždici — přešlapoval na tom kousku života a světa jako medvěd v kleci.

V noci se někdy probudil s leknutím a rukou se dotkl toho místa na zádech, kousek pod nejspodnějším žebrem. Míval někdy pocit, na rozhraní snu a zjitřeného bdění ve tmě, že se nemůže ani pohnout, vězí uvězněn v nějakém krunýři, obemknut ze všech stran. Potom, uprostřed naprosté tmy a ticha, přicházel ten okamžik, kdy ucítil nepatrný záchvěv, jak se na jeho zádech cosi odlouplo a kousek kůže mu ovanul teplý a vlhký vzduch koupelny. ●

**Angažovaný
fotograf Josef Koudelka
a tragédie blízkovýchodního
nedorozumění**

O člověku a o zemi

Pavel Dvořák

**Letos osmdesátiletý fotograf
Josef Koudelka se v jednom
ze svých posledních cyklů naléhavě
vyjadřuje k neklidné situaci
v oblasti izraelsko-palestinského
pomezí. Jako ústřední motiv svého
fotografování si vybral objekt navýsost
symbolický — Zeď, devastující
tamní krajinu i lidské osudy.**

„Jak můžou lidi udělat něco takového té nádherné krajině?“ ptá se ve filmu *Koudelka fotografuje Svatou zemi* s viditelným pohnutím významný český fotograf Josef Koudelka. Mluví o krajině na pomezí Izraele a Palestiny, kterou posledních takřka patnáct let roztíná Zeď. Fyzicky se vyjevuje různě, nejčastěji jako nekonečná řada prefabrikovaných betonových dílců, někdy jako komplikovaný soubor strážních stanovišť a přechodů, občas jako jednoduchý drátěný plot či jen roztážené klubko žiletkového drátu. V rámci oficiálního izraelského diskursu se o ní mluví jako o bezpečnostní bariéře, která má ochránit obyvatelstvo před útoky palestinských sebevražedných atentádníků. Stavba Zdi má však radikální dopady na mnoho dalších oblastí života v zasažené zóně — ekonomickou, ekologickou — a zásadně také zasahuje do každodenního života především palestinských obyvatel žijících v její blízkosti. Navíc je její stavba, dle mínění Mezinárodního soudního tribunálu a dalších mezinárodních organizací, ve své současné podobě nelegální. Zeď rozděluje Blízký východ vedví, a to jak ve fyzickém smyslu, tak především ve smyslu duchovním, názorovém a společenském. Právě toto rozdělení může být, pokud už dávno nebylo, celému prostoru osudné.

Stýkání a potýkání

Kořeny stýkání a potýkání arabského a židovského elementu v prostoru dnešního Izraele bychom mohli hledat takřka kdekoli v minulosti. Chceme-li však porozumět tomu, co otřásá touto oblastí v posledních letech, musíme se soustředit na vývoj od konce druhé světové války, či snad ještě úžeji na to, co se na Blízkém východě odehrává od roku 1967. Právě šestidenní válka z června toho roku zabarikádovala obě zneprátelené strany v pozicích, v nichž se, s drobnými změnami samozřejmě, nacházejí doposud. Ony pozice mají opět krom svého fyzického aspektu i podstatný aspekt mentální, který jak v Izraelcích, tak v Palestincích dál utvrzuje představa, že právě oni jsou těmi postiženými, být — jakkoli banálně to může znít — máslo se roztéká po hlavách na obou stranách.

Co tedy tak zásadně změnila šestidenní válka na situaci v oblasti? Izrael ji s poměrně značnou převahou vyhrál, což by však nebylo ani poprvé a koneckonců ani naposledy. To, co otřásl dosavadním *status quo*, byl přístup Izraelců ke správě dobytých území. Dosavadní praxe, tedy vyjdeme-li ze situace, která nastala po suezské krizi, byla vrátit dobytá území zpět protivníkovi. Po roce 1967 se Izrael rozhodl dobytá území ponechat pod svou okupační správou. To by však stále byl víceméně legitimní postup, který koneckonců uznávají i mezinárodní úmluvy jako Haagská či Čtvrtá ženevská konvence. Izrael však postupně začal dobytá území, tedy především Pásmo Gazy, Západní břeh Jordánu i s východní částí Jeruzaléma a Golanské výšiny, osidlovat. Nejprve zde vznikaly vojenské základny, vzápětí se však začalo rozrůstat i civilní osídlení a jeho infrastruktura. Izraelské osidlovací

a teroristické útoky (nejznámější z nich je Organizace pro osvobození Palestiny). V průběhu let jejich aktivita kolísala a svého vrcholu dosáhla během první a druhé palestinské intifády. Právě následkem druhé intifády, probíhající zhruba v letech 2000 až 2004, se Izrael rozhodl zmírnit její důsledky na své obyvatelstvo stavbou bezpečnostní bariéry, s níž započal v roce 2003. Bariéra je však jen dalším z kroků, kterými Izraelci postupně, pod záminkou zklidnění bezpečnostní situace, velmi znesnadňují možnost mírového a spravedlivého vyřešení konfliktu. Jak izraelské osidlování palestinských území, tak výstavba Zdi se totiž staly v průběhu let prakticky neodstranitelnými překážkami, které víceméně vylučují možnost v zásadě jediného, pro obě strany alespoň částečně spravedlivého a uspokojivého řešení situace — vzniku dvou samostatných státních útvarů, Izraele a Palestiny.

Právě šestidenní válka z června 1967 zabarikádovala obě zneprátelené strany v pozicích, v nichž se nacházejí doposud

pohnutky měly jak nacionalistické, tak náboženské pozadí, osady vznikaly často polozákonným či zcela nezákonným způsobem. Zásadní však je, že většinu z nich izraelský stát časem legalizoval, což je zcela v rozporu s mezinárodním právem.

V průběhu tohoto procesu se arabské obyvatelstvo dostávalo pod stále větší izraelský tlak, což bylo Palestinci pochopitelně vnímáno jako ponižující, nespravedlivé a odporující jejich právu na sebeurčení. V této atmosféře samozřejmě rostl i vliv skupin, které se rozhodly nepřihlížet izraelskému postupu s rukama v klíně a řešit svou situaci všemi dostupnými prostředky, od diplomatických jednání až po ozbrojený odpor

Sám jsem vyrůstal za zdí

Josef Koudelka se do Izraele poprvé vypravil v roce 2008. Jeho kolega, francouzský fotograf Frédéric Brenner totiž o dva roky dříve spustil kolektivní fotografický projekt nazvaný *This Place*, jehož cílem bylo prozkoumat a umělecky uchopit Izrael a Západní břeh Jordánu nejen jako reálnou, ale také jako symbolickou krajinu a metaforu. Do projektu bylo přizváno celkem dvanáct fotografů z celého světa, mezi jinými i takové osobnosti, jakými jsou Stephen Shore, Thomas Struth nebo Jeff Wall. Brenner účast nabídl i Koudelkovi, ten však hned zpočátku odmítl. Jednak proto, že se nechťl angažovat v Izraeli, a pak také z toho důvodu,

že se jednalo o kolektivní projekt a Koudelka se obával, do jakého kontextu prací ostatních fotografů by jeho vlastní fotografie byly ve finále začleněny. Po dlouhém přesvědčování se však do Izraele přece jen vypravil. Nejdříve „na zkoušku“, aby mohl své odmítnutí jen potvrdit. Po krátkém pobytu však zjistil, že k němu přece jen izraelsko-palestinská krajina promlouvá. Procestoval s průvodcem několik míst, když pak, jak sám říká, najednou objevil Zeď.

Koudelkova práce se od poloviny osmdesátých let výrazně dotýká člověka a jeho zásahů do krajiny. Jeho krajinářské práce, většinou panoramatického formátu, pátrají po tom, co člověk pro současnou krajinu znamená, co krajina znamená pro něj, jaký je jejich vzájemný vztah. Člověk jako objekt v jeho fotografiích často vůbec nebývá artikulován, a přesto je jeho přítomnost téměř vždy fyzicky citelná. Koudelkovy snímky jsou fotografiemi konfliktů, bojů mezi lidmi a přírodou, bojů, z nichž právě krajina většinou vychází jako poražený element. Poprvé se s tímto tématem výrazněji setkal v polovině osmdesátých let, kdy byl přizván k účasti na projektu francouzské vládní organizace DATAR, která si kladla za cíl fotograficky zdokumentovat krajinu francouzských měst a venkova. Ne náhodou si k fotografování vybral především krajinu severní Francie, výrazně zasaženou průmyslovou výrobou a těžbou nerostných surovin. Na tuto svou zkušenost navázal po návratu do Československa v roce 1990, kde se ve svém cyklu *Černý trojúhelník* podobným způsobem pokusil uchopit podkrušnohorskou krajinu zdevastovanou těžbou hnědého uhlí. Ani v dalších cyklech se neodklání od ztvárňování konfrontace mezi člověkem a krajinou, ať již je to v jiho-východní Evropě, Francii, Británii nebo právě na Blízkém východě.

Důvody, které Koudelku přiměly vstoupit do projektu, měly v zásadě trojí charakter. Jako první jej bezpochyby ovlivnila podoba Zdi, její estetiky, monumentálnost, výrazovost. Formální prvek hrál v Koudelkově díle vždy podstatnou roli. Její devastující vztah k okolní krajině se pak stává tematickým pojítkem

s celkem ostatních jím zkoumaných míst. Jak sám říká, zjistil, že ona krajina s ním má *něco* do činění. *Něco* prozatím nevyslovitelného a obtížně uchopitelného, ale jak sám brzy pozná, cosi velmi reálného.

Druhá pohnutka byla niternější, v rozhovorech ji často uvádí lapidární větou: „Sám jsem vyrůstal za Zdí.“ Naráží tím samozřejmě na život v socialistickém Československu a reflektuje svou mladou zkušenost jak s fyzickým omezením volného pohybu, tak i s mentálními restrikcemi, které jakákoli podobná zeď v člověku vytváří. V Koudelkově případě však musíme vzít v úvahu fakt, že velká část jeho plodného života se naopak odehrávala v prostředí téměř absolutně svobodném (tedy podle konvenčních měřítek, o zkušenosti „exilové svobody“ bychom mohli dlouze diskutovat a Koudelka se k ní koneckonců sám vyjádřil v jednom ze svých nejzávažnějších cyklů), ať co se týče autorské volnosti, svobody cestování a vlastně i vyjadřování. Proto je Koudelkova reminiscence jeho života za železnou oponou spíše tušenou a poněkud vzdálenou vzpomínkou než prvkem, který by stále živě působil na jeho tvorbu na Blízkém východě.

jak makrostrukturu problému (tedy porušování mezinárodního práva), tak i jeho mikroúroveň (lokální dopady na obyvatelstvo a jeho životní prostředí).

Zločin proti krajině

Vědom si všech možných nástrah souhlasí tedy Koudelka s účastí na projektu. Vyjednává si však takové podmínky, které mu umožňují dotáhnout práci přesně do takového konce, jaký zamýšlí. Zdá se, že jeho největší obavou bylo, aby projekt nebyl zneužit k proizraelské propagandě, v tomto se však spoléhá na slovo přítele Frédérica Brennera. Zároveň žádá ujištění, že financování projektu není zajištěno izraelským státem. V oblasti samotného fotografování si vymínuje, že bude moci fotografovat na obou stranách Zdi vše, co mu přijde zajímavé a důležité (průvodcem mu v průběhu celého putování bude izraelský fotograf a filmař Gilad Baram). A konečně je pro něj zásadní, aby mohl osobně kontrolovat všechny fáze své účasti na projektu, od počátečního fotografování přes výběr finálních snímků, popisy fotografií až po podobu knihy a své účasti na kolektivní výstavě. Ve všem se mu dostává formální záruky a Koudelka

Koudelkovým hlavním fotografickým cílem je tedy i zde zkoumat krajinu negativně zasaženou člověkem

Je možné, že třetí pohnutka se v Koudelkovi utvářela až v průběhu jeho cest po Izraeli a Palestině. V konečném důsledku je však stejně důležitou jako předchozí dvě. Posledním důvodem, proč se Josef Koudelka vydal fotografovat Zeď, byl důvod morální či obecně politický. Nerovnosti a nespravedlnost, které výstavba Zdi utváří, mají ve fotografových očích zásadní vliv jak na krajinu, tak na její obyvatele. Je vidět, že Koudelka se v průběhu práce pokouší reflektovat

oficiálně vstupuje do projektu. Činí tak ovšem až při svém čtvrtém pobytu na Blízkém východě. Je si totiž velice dobře vědom faktu, že jeho zvukné jméno, stejně jako příslušnost k agentuře Magnum, z něj činí výborný objekt k zaštitění nejružnějších aktivit, a nechce se propůjčit nebo nechat využít k čemukoli, s čím by, byť jen okrajově, nemusel souhlasit.

Koudelkovým hlavním fotografickým cílem, alespoň jak jej sám formuluje, je tedy i zde zkoumat

krajinu negativně zasaženou člověkem. O Zdi samé se vyjadřuje jako o „zločinu proti krajině“, která navíc, oproti lidem, nemá možnost se sama bránit. Koudelkuv „zločin proti krajině“ se navíc odehrává v místech, která jsou „nejsvatější pro velkou část lidstva“, v jedné z kulturně nejdůležitějších oblastí světa. To v něm jen zesiluje pocit, že právě Zeď je tím, co zásadně znemožňuje dorozumění v oblasti. Vinu zde klade, v mnoha ohledech zřejmě oprávněně, na izraelskou stranu.

Pokud jsem si něco během práce uvědomil, tak je to fakt, že Palestinci nemají žádnou šanci. [...] Nerovnováha moci ve všech oblastech je tak velká, že pouze Izraelci mají nyní možnost najít řešení konfliktu. A pokud jej nenajdou dříve, než bude pozdě, bude to tragédií pro ně, stejně jako pro Palestince.

Citlivá angažovanost je z knihy cítit ve všech ohledech. To je třeba vnímat jednoznačně pozitivně. Zároveň však, víme-li, jak se Koudelka o svém působení vyjadřuje, vzbuzuje tato angažovanost poněkud rozpaky. Být kriticky angažovaným a připustit tento fakt jak sobě samému, tak i veřejnosti je takřka jediným a bezpochyby nejlepším krokem na cestě k dosažení alespoň jisté úrovně objektivity. Každý se v otázkách, které se nás hlouběji dotýkají, stává angažovaným. Působí na nás mnoho vlivů — výchova, vzdělání, životní zkušenost. Není možné zůstat objektivním pozorovatelem světa okolo nás, právě proto, že jsme jeho pevnou součástí. Není možné udělat krok stranou, protože stranou už nic není. Koudelka si je očitě (alespoň podle toho, jak působí ve výsledku jeho kniha o Zdi) v průběhu svého blízkovýchodního putování tohoto faktu vědom. Tím, že jej tak vytrvale popírá, však začíná působit poněkud nepatřičně. Je to ovšem asi už trvalou součástí jeho způsobu práce. Koudelka jezdí fotografovat „nepřipraven“. Sám o sobě tvrdí, že na rozdíl od například Cartier-Bressona, který před každou cestou pečlivě studoval prostředí, dějiny, literaturu a zvyky

oblasti, do níž se vypravoval, on jede „nevědoucí“ a nechává na sebe situaci působit přímo, nezprostředkovaně. Přiznává ovšem zároveň, že v průběhu práce vyslechne množství svědectví a názorů. Navštěvuje a fotografuje místa, která jsou pro jeho téma klíčová, což nutně vyžaduje určitou míru předporozumění. Aby se jeho práce nezměnila jen ve formalistickou hru tvarů a tónů, potřebuje se nutně seznámit s kontextem, což není nic, co by jeho práci ubližovalo.

Stejně tak tvrdí, že jeho práce není politická. Pokud tím říká, že jeho primárním cílem není dokumentovat politické prostředí v Izraeli a Palestině ve smyslu institucí, pak bychom s ním mohli souhlasit. Tím však vymezuje politiku, jak jen to jde nejužší. Říká, že jeho kniha je o „člověku a o zemi“. Může však být na Blízkém východě političtější téma, než je právě toto? Vždyť jednou z hlavních příčin izraelsko-arabského konfliktu je přece otázka pátrající po tom, jaký status má půda, komu patří, komu byla zaslíbena, kdo s ní může nakládat. A to je otázka, která má konsekvence náboženské, etnické, sociální, ale dnes především politické. A Zeď, byť ji Koudelka chce zkoumat jako prvek, který ubližuje především krajině, je zkrátka neoddiskutovatelným politickým zásahem, ve všech významech toho slova.

Je v tom zřejmě, jak koneckonců před téměř patnácti lety upozornila Anna Fárová, kus Koudelkovy sebe prezentace, která ho ukazuje jako ničím neovlivňovaného, rozervaného umělce, ideál devatenáctého století, který prochází světem a svým aparátem jen zaznamenává to, co jeho nezatížené oko vidí. Paradoxně je tento přístup mnohem náchylnější na zneužití či chybu vnímání, než by byl přístup vědomě zasazený do jasného společenského kontextu.

Přistoupíme-li však na to, že řeči o neangažovanosti a apolitičnosti fotografova přístupu jsou jen pózou pro veřejnost, je kniha o Zdi po letech opět prací, která navrácí Koudelkově fotografii lidský rozměr. Po formálně dokonalých, ale ideově poněkud méně naléhavých knihách, se navrácí vlastně až k tradici *Černého trojúhelníku* a sestupuje koneckonců i dále

přes *Exily* až k *Invazi a Cikánům*. Nejde snad o to, že by cyklem o Zdi nutně za něco či proti něčemu bojoval, nesnaží se však už držet jen jakýchsi abstraktních myšlenkových schémat (jako třeba destrukce), odklání se, pokud je to v rámci jeho stylu vůbec možné, od poněkud formalistických kompozic a extrémní stylizace a opět svou fotografii začleňuje do světa lidí, kteří jsou v jeho práci tím nejdůležitějším prvkem, jakkoli tvrdí, že hlavním je poškozená krajina.

Anna Fárová píše v roce 1994 o snímcích z *Černého trojúhelníku*, že „odhalují lidský sklon k destrukci, která je svým způsobem fascinující“. Něco podobného bychom mohli snadno říci rovněž o fotografiích izraelské Zdi. Fárová však pokračuje a říká, že „předimenzované technologické nástroje proměnily kraj ve zpusť a vyprázdněné jeviště“. Tady se izraelsko-palestinské pohraničí od Podkrušnohoří zásadně odlišuje. V okolí Zdi totiž stále ještě pulzuje život, byť často nabývá tragických a absurdních parametrů. Josef Koudelka dobře ví, že jeho kniha izraelsko-palestinský konflikt nevyřeší, zároveň se však s velkou mírou spravedlivé angažovanosti a naléhavosti pokouší říci, že k jeho vyřešení rozhodně nepřispěje ani jím fotografovaná Zeď.

Autor je historik a kurátor, věnuje se moderním českým dějinám a uvažování o fotografii.

**Fotografie
na následujících stranách
© Josef Koudelka /
Magnum Photos.
Děkujeme za laskavé
svolení k přetisknutí.**

Fotografie © Josef Koudelka / Magnum Photos

Fotografie © Josef Koudelka / Magnum Photos

Fotografie © Josef Koudelka / Magnum Photos

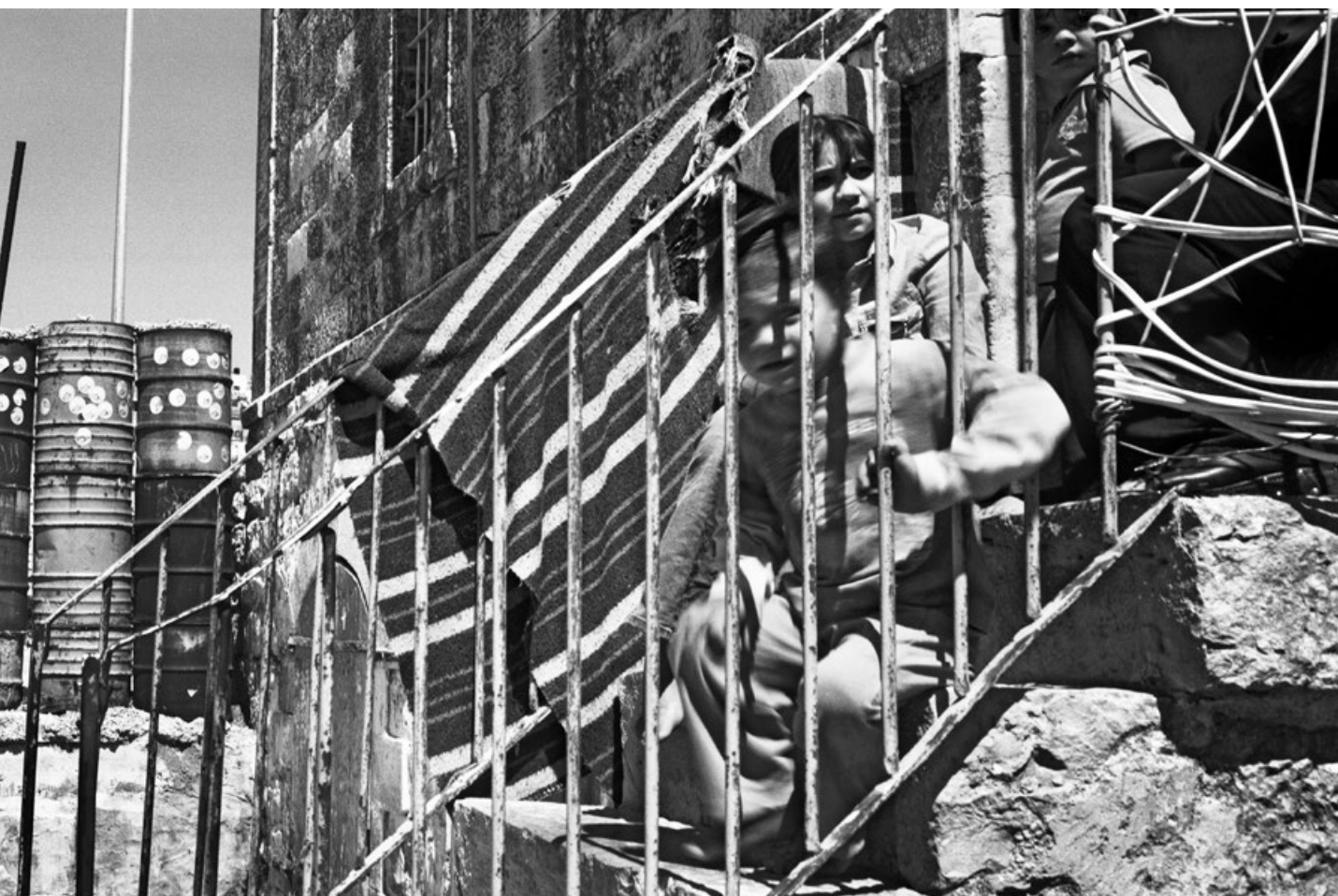

Fotografie © Josef Koudelka / Magnum Photos

Fotografie © Josef Koudelka / Magnum Photos

Fotografie © Josef Koudelka / Magnum Photos

Martin T. Pecina

8

Je neděle dvacátého osmého ledna a u nás na Břevnově pomalu končí silvestrovské oslavy. Počet ohňostrojů se snížil na dva denně, z ulic mizí lahve od bohemky i krabice od zábavní pyrotechniky, u popelnic se utěšeně kupí vánoční stromky... a pomačkaní tátové se pokorně vrací domů k rodinám, bohatší o okno jako z prvotřídního rámařství. Jeden by řekl, že běh světa se konečně obrací k normálu, jenže...! Stalo se cosi fascinujícího: poslední číslice v letopočtu se změnila ze sedmičky na osmičku a nastal magický „osmičkový rok“. Pokud nevíte, oč jde, pak vězte, že za posledních sto let se na našem území staly tři zcela nesouvisející dramatické události, jež spojuje právě letopočet zakončený číslicí osm.

Ano, v zemi, která se tak ráda opájí svým ateismem a nihilismem, dávají našim životům řád horoskopy, pověry, numerologie a věštění z kávové sedliny. Člověk aby se teď rok bál pustit rádio nebo veřejnoprávní televizi, neboť se zdá, že jejich signál už nadobro opanovala EZO TV. Na ČT24 dnes místo publicistiky pouštějí dvouhodinový pořad v nejlepší tradici legendárního Volejte věstce a (jindy příčetní) redaktoři společně se sociology a politology zcela vážně debatují o významu číslice osm pro historii Česka. Jindy věnuje numerologii péči sám Václav Moravec v nedělní debatě a obdobně i v Českém rozhlasu

nastolili redaktoři třaskavou agendu magických osmiček, doslova jen pár dní po odvysílání výživné diskuse o tom, zda je Země placatá, nebo kulatá.

A bude hůř. Připravme se na to, že dokud neskončí výročí založení našeho již dávno neexistujícího státu, budeme minimálně až do konce října útrpně sledovat podobné hovadiny na všech myslitelných kanálech. V médiích tak postupně vystoupí Jolanda s cikánskými kartami, následována Petrem Cibulkou s informačním siderickým kyvadlem, načež oslavy české státnosti zakončí buď Vlastík Plamínek, který si přinese bubínek a zakráká píseň Štěně, nebo jeho kolega-věstec Stanley Bradley opráší své legendární číslo o původu svrabu pánských genitálií.

88

V následujících měsících vyjde dvě stě třicet šest knih na téma Československo (některé z nich sám upravím) a k odkazu první republiky a TGM se postupně přihlásí všichni čelní i nečelní představitelé státu počínaje prezidentem a konče parlamentními fašisty i komunisty, takže už někdy v létě začne ono okřídlené „demokracie je diskuse“ vzbuzovat kolektivní dávení.

Snad aby dávivý reflex potlačila, profesorka Milena Bartlová s kolektivem autorů svou knihu *Co bylo Československo. Kulturní konstrukce*

státní identity vydala strategicky již v roce 2017. Pro kalkul v jejím počínání není místo a zachovává si kupodivu zdání jisté normality. Těžko lze autory podezřívát z laciné snahy přizvít se na jubileu, když píšou o lidovém umění, svobodných zednářích a spalování mrtvol v meziválečném Československu. S tím na našem trhu díru do světa zřejmě neudělají.

Předpokládám, že kritériem pro vydání titulu na VŠUP je kvalita obsahu, ne ekonomický zájem, a proto ani grafici se nemusejí klanět k zemi a podbízet vkusu sprostého lidu. Díky tomu mohl titul vyjít v podmanivé úpravě Jana Čumlivského a vyhnout se otřepaným grafickým banalitám. Ne že by snad Čumlivský zcela resignoval na vizuální prvky naší státnosti, jen jich využívá mnohem střídmeji a invenčněji než stavěním jezdeckého pomníku na obálce knihy. Nedočkáme se tedy vlajek ani lvů, kladiv ani srpů. Úprava je čistě abstraktní a k obrazovému materiálu uvnitř knižního bloku nemá v úmyslu cokoli dokreslovat a dodávat. Povědomí o československé státní identitě se dá jistě demonstrovat i jinak než zdobením svazku státními symboly: třeba znalostí zdejší typografické tradice. Proto také používá v sazbě okrouhle vypapkaného Tusarova textového písma z dvacátých let, plného rozkošných rondokubistických detailů, případně volí pro obálku tvrdě lomený písmový typ, který ze všeho

nejvíce navazuje na stařícké realisace Vojtěcha Preissiga. Dokonce i české národní barvy zmutovaly z trikolory do podoby barevného přechodu, táhnoucího se z přední na zadní stranu obálky.

Typografická úprava brože se vyznačuje neokázalostí a několika ostře kořeněnými detaily. Sazební obrazec sahá téměř až k okrajům stránek, a ignoruje tak starosvětské pojetí, jak nám ho odkázali geometři

renesance. Poznámky pod čarou se jistojistě snadno obejdou i bez čáry, která jim propůjčila název, paginaci lze klidně otočit o devadesát stupňů, na funkci to nemá vliv, a všechny obrázky je možno zarovnat k hlavě stránky, aniž by z toho chudák čtenář měl pokazené spaní. Úprava působí současně a vyhýbá se dekorativismu, ale zároveň nezastírá expresivní citění autora úpravy a neschovává se za bezkrevnou vyprázdňenost na kost ohlodaných ostatků švýcarského stylu.

Základní orientace v knize je dobrá, i když živé záhlaví nebo zápatí by ji nepochybně ještě pozvedlo. Méně šťastně je upraven zejména obsah v úvodu svazku — v tom je opravdu těžké se vyznat — a podobně i anglický sumář, v němž působí kombinace tří zcela odlišných písem poněkud disproportionálně a nelogicky. Také většina obrazového materiálu by si přece jen zasloužila pečlivější přípravu do tisku, aby nebyla na sa-
vém žlutém volumenu zalita barvou. Pak by se totiž nemohlo stát, že místo reprodukce *Sekáčů* Joži Uprky přijede z tiskárny jakýsi umatlaný šedý flek.

888

Ale to jsou jen takové drobné mouchy, které lze celkem snadno ignorovat, zabít nebo odehnat. Jako celek působí knížka svěže a moderně. Pro spoustu grafiků by se mohla stát pádným argumentem, jímž budou třískat po hlavě ty nakladatele, kteří se budou zpěčovat, že bez Masaryka, Gottwalda a tatrovky na obálce těch dvě stě třicet šest knížek o Československu dělat nelze. Já osobně bych se přimlouval za více podobných titulů, jako je kniha Mileny Bartlové, poněvadž nemám příliš rád předposranost, stahování kalhot před brodem. Když se na průměr a očekávání kašle, když autor úpravy usiluje o pádný argument, osobní otisk a vlastní příspěvek k dávno již zvětralému tématu, pak se z módní, bezobsažné a slaboduché „magické osmičky“ může stát osmička ležatá, nekonečná, trvalá.

Autor (nar. 1982) je biblioman — chorobně zrůdný bibliofil, který se neštítí ani zločinu, aby se zmocnil žádané, vzácné knihy.

Věc: Noční klid

Oddíly nočních myslivců
speciálních jednotek
městských policií
spolu s dobrovolníky
z domobrany a klubů
milovníků střelných zbraní
každou noc nasazují
životy při obraně spánku
seniorů žen dětí
a koneckonců všech řádně pracujících
zaměstnanců holdingu Česká republika

Při svých akcích střílejí sýčky výry a další sovy
porušující po 22. hodině
klíčový ústavní zákon
našeho právního systému
o rušení nočního klidu
Čest a sláva jejich práci
pro blaho a stabilitu
naší krásné a všemi milované
země

Hrstka takzvaných
nikým nevolených
ochránců zvířat
sama sebe pasující
na elitu usurpující si
právo mluvit do života ostatním
na tom nemůže nic změnit

Teď našim speciálním jednotkám přibyl nový důležitý úkol:
odchyt v noci štěkajících psů
Ještě že byl schválen zákon
povolující těmto složkám vstup na soukromé pozemky
Jen tak může být zajištěn
hladký odchyt těchto zvířat
a jejich převoz do speciálních převýchovných táborů
Jen při neúspěchu převýchovy
je teprve poté
přikročeno k utracení takového psího individua
To jest i důkazem vysoce šetrného a humánního přístupu
protože psi by jinak mohli být podobně jako sovy střílení
rovnou

A to by si měli všichni
závažnost situace nechápající
a kdoví kým a proč placení remcalové
z takzvaného neziskového sektoru
UVĚDOMIT

Krásný ztráty

Na oběd půjdeme
postranními uličkami
Vedlejší chodby
Velkých Kavek
ukryjí nás
Zraky na nás upřou
pouze dvojportréty
z Krásnejch ztrát
Až mi odepíše
Zuzana Stivínová
ukradnu jen pro ni
její obrázek s tátou
a na prázdné místo dám
rámeček s jiným párem
z ještě vedlejší chodby
Na oběd půjdeme
postranními chodbami
není se čeho bát
Každý tě vidí
nikdo si tě nevšímá

Na Bílém potoce

Trampové na Bílém potoce
Kde jsou?
Roveři Pavouk
V lese prázdnou
jen štítky mrtvých na totemu

Kolem mlýnů bosou nohou
studenou vodou
Od Spáleného mlýna
k hrobu starého Absolína
se brodí
Staří umírají
mladí se rodí

V hospodě ve Svatoslavi
výjimečně a autem
zazní Krinolína

Letná blues 2017

Spisovatel David Zábranský jde
z Bia Oko do Studia Hrdinů
Má sluchátka čepici
a myslí na Miloše Zemana
Myslí na to jak Miloš Zeman
mění lidem na Letné jejich svět
ti se s tím nedokáží vyrovnat
a vztek zatemňuje jejich úsudky

Spisovatel David Zábranský
je s Milošem Zemanem vyrovnaný

Moje mladá kolegyně Aneta N. žije také na Letné
stejně jako většina lidí které v Praze znám
Aneta N. je pečená vařená v Biu Oko
Aneta N. se před nedávnem odhlásila z Tinderu
Poslední kapkou bylo když chlapec co jí poslal fotografii
na které byl do půl těla svlečený
nepřišel na schůzku do podniku Cobra

Takže ten Tinder je na hovno

Podle zpráv lidí ke kterým se dostanou drby z Bia Oko
spisovatel David Zábranský na Tinderu je
nebo alespoň donedávna býval
Samozřejmě že to nemůže mít vliv na kvalitu
jeho literární práce
Umělce bychom měli posuzovat jen podle kvality
jeho literární práce
Za jistých okolností to může pomoci s inspirací

To je naprosto férové

Na Letné bydlí také zpěvák Vladimír Mišík
Vladimíra Mišíka si všichni váží
Poté co odmítl převzít státní vyznamenání z rukou
Miloše Zemana
si ho všichni váží ještě více
Vladimír Mišík byl na Letné dřív
než většina těch které na Letné znám nebo je tam potkávám

Vladimír Mišík oslaví 8. března 2017 sedmdesáté narozeniny

Tento den plánují stávkovat kvůli mzdám
řidiči autobusů v Ústeckém kraji
(to je dnešní zpráva)
zase bude MDŽ
(to je rozporuplný svátek)
ovšem v Biu Oko bude mít premiéru
(už je vyprodáno)
dokumentární celovečerní film

Nechte zpívat Mišíka

Bohužel jsem už dříve propásl v Biu Oko film
Já Olga Hepnarová
Rád bych se z připravovaného snímku
nebo alespoň na besedě po něm dozvěděl kde byl
Vladimír Mišík

10. července 1973 ve 13 hodin a 30 minut

Co je poezie

Tuším že na otázku
Co je poezie?
lze odpovědět jenom básní
Je dobré vědět
nebo alespoň tušit
co na to říct
Třeba na čítačky
a besedy se čtenáři
se to může hodit
Mirka Ábelová tu odpověď potřebuje
nejčastěji ze všech poetek a básníků
ale i nám ostatním
se to příležitostně může hodit
Lepší než nepřipraveně plácát
je třeba říct
že na to co je poezie
lze odpovědět jenom básní
Marně googluju Charlese Bukowského
zda takovou báseň napsal
Pokud ano
bude to přesně tak
jak to napsal
Pokud báseň na téma
Co je poezie? nenapsal
tak na to co je poezie
nelze odpovědět ani básní

Australská bohéma

František Ryčl

Literatura, to nejsou jen knížky. To je také bouřliváctví lidí, jejich myšlenek, postojů, provokací nebo vzdoru. Také spousta slov, která nikdy neulpí na žádné stránce. Největší beatníci a dekadenti dost možná nestihli ani nic moc napsat. S jedním takovým pozoruhodným osudem se seznámte: osudem z dějin výtržností, ale také chudoby a vzdoru. S osudem múzy a pozůstalosti několika textů v australské národní knihovně.

Ve své vzpomínkové knížce *The Din-kum Pommie* (1964) popisuje australský malíř a spisovatel Bernard Hesling (1905—1987), jak se krátce po svém příjezdu do Austrálie koncem dvacátých let minulého století poprvé setkal v Sydney s pozoruhodnou bytostí:

Poblíž Macquarie Street těsně před námi jakési mladé stvoření připomínající fauna, holka (kdyby neměla sukni, mohl by to být i kluk), vyrazilo po chodníku a vběhlo do silnice rovnou do cesty pomalu projíždějícímu bentleymu. „Je trochu máklá,“ řekl Tom.

To zjevně byla, protože namísto aby zaječela a zmizela pod autem, běžela podél něj, pak se nohou opřela o komplikovaný výfukový systém bentleye a svižně naskočila do otevřeného vnitřku vozu. „Viděls to?!... Ona ho zná?... Kdo to proboha je?“ ptal jsem se, zatímco ten velký auták po krátkém leknutí a zastavení zase uháněl dál do šera s hlasitým puf! puf! puf! typickým pro bentleye. „To je Bea Milesová,“ řekl Tom. „Beu zná každý.“

Tenkrát na začátku třicátých let ji možná v Sydney ještě neznal úplně každý, ale slavná už byla coby jedna z největších výtržnic v celém městě. Postrach řidičů a taxikářů především, protože tento způsob nastupování za jízdy byl pro ni naprosto běžnou záležitostí. Normálně by jí totiž zastavil jen málokdo.

Ale pojďme na to od začátku. Bea nebo také Bee, tedy Beatrice, se narodila 17. září 1902 v Ashfieldu, na předměstí Sydney, jako třetí z pěti dětí manželům Marii Louise a Williamu Johnovi Milesovým. Její otec byl zámožný obchodník, známý svou výbušností a paličatostí, kterážto

vlastnosti po něm zjevně ve značné míře podědila i jeho dcera. Což se ovšem tatínkovi moc nelíbilo, protože Bea se už od dětských let vyznačovala nejen bystrou inteligencí, ale i vyhraněnými názory a sklony k provokatérství. Už ve dvanácti letech, na začátku první světové války, vytáčela svého otce i učitele tím, že na klopě nosila placku s proklamativním odmítáním povolávání do armády. Po střední škole začala na sydneyjské univerzitě studovat nejprve medicínu, později kunsthistorii, ale i tento obor záhy opustila se zdůvodněním, že neví, proč se má učit o spoustě nějakých praštěných malířů, když nemají nic společného s Austrálií. K tomu ještě byla častou návštěvnicí večírků sydneyjské umělecké bohémy a velkou stoupenkyní volné lásky. Když pak navíc ještě onemocněla encefalitidou, řekl si pan otec, že už toho bylo dost a že jeho dceruška uzrála pro blázinec v Gladesvillu, a roku 1923 ji tam nechal zavřít. Udrželi ji tam jen dva roky.

Ani když ji pak propustili, své způsoby nezměnila. Dopouštěla se výtržností na veřejných místech a s nebyvalou otevřeností kritizovala

společensky i politicky vysoce postavené osobnosti. Byla opravdu neřízenou střelou, schopnou smést z cesty naprosto kohokoli, včetně i těch, kdo jí byli blízcí. O tom se nakonec přesvědčil i její dlouholetý partner Brian Harper, jehož opustila v roce 1940, když jí bylo třicet osm let. Bea totiž neunesla, že se s ní chtěl oženit: pohrdala ženáci.

Haló, taxi!

Po celá čtyřicátá a padesátá léta už neměla stálou adresu a prakticky žila na ulici. Nápadná byla na první pohled: na čele celuloidový zelený štítek proti sluníčku, na těle plandavý odrbaný vojenský plášť, na nohou kecky. A v koutku úst nezbytnou cigaretu. Brzy se stala v Sydney miláčkem bulvárního tisku, ale především postrachem taxikářů. Jezdila ráda a často, ale zásadně za služby neplatila. Její nejdelší nezaplacená cesta z roku 1955 trvala devatenáct dní, ze Sydney až do Perthu (to jsou čtyři tisíce kilometrů, cena jízdy šest set liber), kam se vypravila studovat divoké květiny, což byla její velká záliba.

Údajně i později, když už ji mnozí taxikáři znali a nechtěli ji brát do vozu, k nim do vozu pronikala za jízdy, buď plavným skokem lvíce do vozu otevřeného, nebo údajně několikrát dokonce i vytržením zadních dveří z pantů. Vzhledem k její tělesné konstituci a značné síle (byla též

zdatná plavkyně) to nelze považovat za nemožné. Další z jejich oblíbených činností byly projížďky na kole či někdy na motorce pouze v noční košili. Anebo v padesátých letech postávala v sydneyjské bance a báňala jednu cigaretu za druhou přímo pod cedulí s nápisem „Gentlemen will refrain from smoking“. Policie ji dobře znala, Bea měla na svém kontě více než dvě stě zadržení. Sama ovšem tvrdila, že jen osmdesát z nich bylo oprávněných, zbytek jenom samá zlomyslnost a šikana.

Z čeho vlastně žila? Zpočátku měla nějaké peníze z dědictví po babičce, to jí také dovoľovalo, aby se stala nezávislou na přísném otci. A rovněž je známo, že po celý svůj život u sebe vždycky nosila ke spodní straně sukne přišpendlenou pětilibrovou bankovku, aby ji policajti nesebrali pro potulku. Občas si vydělávala dost svérázným způsobem, když stávala na ulici s cedulí nabízející recitaci veršů ze Shakespeara, dokonce měla stanovený pevný ceník. To sice asi zrovna na uživení se nebylo, ale dá se předpokládat, že tak rázná dáma občas dokázala i z novinářů vymáčkout nějaký ten honorář. Bea sama psala, ostatně byla hodně sečtělá, i když průkazku do žádné knihovny neměla a odmítala si jakoukoli vyříditi. Přesto docházela do veřejných knihoven denně, četla přímo tam, prý až tři knihy na jeden zátah. Dokud ovšem

na konci padesátých let nedostala přímo soudní zákaz chodit do knihoven. Kuriózní je, že dnes australská národní knihovna uchovává i některé Beiny rukopisy: Dictionary by a Bitch, I Go on a Wild Goose Chase, I Leave in a Hurry, For We Are Young and Free, Notes on Sydney Monuments a Advance Australia Fair.

Obtíže chudoby a zejména zdravotní potíže nakonec zdolaly i zdánlivě nezníitelnou Beu. I když se po celý život prohlašovala za zarytou ateistku, posledních devět let strávila v péči Malých sester chudých ve starobinci v Randwicku. Svůj tělesný a duševní stav údajně při svém nástupu zhodnotila takto: „Nemám, pokud vím, žádné alergie, jeden komplex, žádné klamné představy, dvě inhibice, žádné neurózy, tři fobie, žádné pověry ani frustrace.“

Třetího prosince 1973 zemřela na rakovinu ve věku jednasedmdesáti let. Podle některých svědectví se před smrtí stala římskou katoličkou, členové její rodiny to ovšem popírají. Každopádně její kremace a uložení popela do rodinného hrobu na sydneyjském hřbitově v Rookwoodu byly doprovázeny velkou parádou a spoustou hostů. Beina rakev byla celá zasypána divokými květy australského venkova a jazzband jí zahrál jak oficiální australskou hymnu „Advance Australia Fair“, tak i neoficiální „Waltzing Matilda“.

A na bílé mramorové desce má napsáno: „Ta, jež milovala Austrálii.“ Ostatně už v padesátých letech zlomyslní novináři tvrdili, že Beu zná v Austrálii víc lidí než ministerského předsedu, proč by tomu mělo být v sedmdesátých letech jinak?

Druhý život Bey

A životní příběh Bey Milesové nebyl zapomenut ani po smrti a stal se inspirací pro umělce. Už v roce 1978 se ve filmu Jima Sharmana podle scénáře Patricka Whitea *The Night the Prowler* objevila epizodní postava, která typově i oblečením jako by Bee z oka vypadla. V roce 1984 se v Austrálii objevil komický muzikál na motivy Beina života *Better Known as Bee* a o rok později vydala spisovatelka Kate Grenvillová román *Lilian's Story*, který rovněž bohatě čerpá z Beina nonkonformního života. Kniha byla úspěšná a v roce 1996 se dočkala také zfilmování od polského režiséra Jerzyho Domaradského, žijícího od osmdesátých let v Austrálii.

Tato Beatrice má bezpochyby velice daleko k té Dantově. A přesto bych cítil rajsskou radost, kdyby mě jednou u nebeské brány vítala právě ona a nebeská kutálka k tomu hrála „Waltzing Matildu“.

Autor je překladatel a publicista.

Francouzský svátek filmu

Šimon Šafránek

Francouzi film vymysleli, pořádají nejslavnější festival a do kina chodí v davech. Vcelku logicky také stabilně produkují anebo alespoň koprodukcují jedny z nejlepších filmů v Evropě. V aktuální sezoně bude k vidění *Happy End* od Michaela Hanekeho s famózní Isabelle Huppertovou anebo několik menších snímků, v nichž rezonuje téma domácího násilí a rozpadu rodiny.

„Je to vůbec umění?“ ptá se Vincent Cassel do pokoje v noblesním hotelu Grand na dohled od pařížské Opery. Slavný francouzský herec vzápětí krčí rameny: „Sotvakdy. Já chtěl dělat především filmy pro rappery, s kterými jsem kámošil.“ Cassel je známý z průkopnického sociálního dramatu *Nenávist*, v poslední době si našel cestu do hollywoodských velkofilmů (Jason Bourne), ovšem

nejraději má dobrodružné role syrových hrdinů. Takového ztvárnil i v současném životopisném kusu *Gauguin* — o jednom ze zakladatelů moderní malby. „Když jsme začínali, chtěli jsme udělat revoluci. Ale nepodařilo se to,“ říká skepticky, ovšem zároveň smířeně muž, jehož ostré rysy se odrážejí od pastelových tónů pařížských tapet. Jeho *Gauguin*, který přijde do českých kin v květnu, věru není revoluční, to však neznamená, že by ve Francii loni nevzniklo nic pozoruhodného.

„Přemýšlel jsem o tom, jaké téma je dnes blízké klasické řecké tragédii,“ vypráví přemýšlivý debutant Xavier Legrand, který s prvotinou *Jusqu'à la garde* získal na posledním festivalu v Benátkách Stříbrného lva za nejlepší režii. „Přijde mi, že domácí násilí je tomu nejbližší. Navíc jde o věc, o níž se na veřejnosti příliš nemluví,“ vysvětluje Legrand. V minimalistickém syrovém dramatu vypráví příběh rozvedeného muže, který by rád získal šanci vychovávat své děti. Ty s ním ovšem nechťejí vůbec mluvit. Hrdina je představen jako výbušná, výhrůžná náture, byt projevuje chuť polepšit se. Zvládne to? Anebo se potvrdí neblahé tušení, že jde o psychopata, který má „blikance“? Vynikající scénář, pečlivá režie, intenzivní zážitek. To je Legrandův film, který bude v Česku k vidění od dubna.

Téma domácího násilí vnímám v současné francouzské produkci šířeji: Michael Haneke se mu věnuje v rámci dusivého buržoazního portrétu *Happy End* a režisér Gilles Bourdos jej rozehrává v pásmu tří propojených příběhů *Ohrožené druhy*. Křehká Joséphine tu postupně podléhá výčitkám, slibům a ranám od svého novomanžela Tomase. Jde o detailní studii citového vydírání a fyzické degradace, v českých kinech též od letošního května.

Film nemá větší milovníky než Francouze: v roce 2016 znamenala tamní kina rekordní

prodej dvě stě třináct milionů lístků. To znamená, že každý Francouz vyrazí do kina více než třikrát za rok — pro srovnání: každý Čech jde do kina průměrně jednou za rok. Díky vynálezu bratrů Lumièrů se tady film poprvé promítal a díky trikům Georgese Mélièse se z něj stalo oblíbené médium na pomezí umění a zábavy. Dnes je pozoruhodný především systém podpory a propagace filmu, již Francouzi zvládají též mistrně. V Cannes probíhá nejslavnější filmový festival světa, ovšem místní filmová organizace UniFrance pravidelně v lednu již dvacet let pořádá setkání distributorů a novinářů z celého světa s tvůrci těch filmů, které se do daných teritorií prodaly. Díky tomu jsem měl možnost během pár dní mluvit jak s Vincentem Casselem, anebo právě s ředitelem canneského podniku Thierryem Frémauxem. Ten je přesvědčený, že i přes aktuální ofenzivu streamovacích služeb jako Netflix nebo HBO film nezemře. „Naopak, tu první bitvu už vyhrál,“ tvrdí Frémaux zapáleně. „Televize se kinu přizpůsobily, pokud jde o kvalitu produkce!“ V samotné návštěvě kina pak Frémaux spatřuje především živý zážitek: „Podívejte, já jsem největší fanoušek Bruce Springsteena. Mám jeho desky, koncertní nahrávky, všechny možné rarity. Ale každý ví, že Bruce je nejlepší naživo! A to je ten rozdíl, který vidím mezi filmem v kině a na malé obrazovce.“ A jako kdyby to nestačilo, dodává: „Taky mám rád fotbal, s pizzou a pivem u televize, samozřejmě. Jenže teď k nám do Lyonu přijede PSG, a myslíte, že zůstanu doma? Ani náhodou! Vyrazím na stadion!“

Mezitím se v Paříži setmělo. A na bulvárech okolo Opery se srocují davy — před místními multiplexy. Programy běží až hluboko po půlnoci. Vítejte ve filmovém ráji.

Autor je filmový kritik, dokumentarista a režisér.

Hostinec

Dan Jedlička

Pokud by se redakce tohoto časopisu někdy rozhodla rubriku Hostinec přejmenovat, napadá mě jeden výstižný název s vhodnými literárními konotacemi: „Kolik příležitostí má báseň.“

Z nerozsáhlé ukázky, kterou mi zaslal Alexander Urban, vybírám dvě povedená osmiverší: ta stojí na pevných nohou a zdají se mi o třídu lepší než zbytek souboru. Snad tento osobní postřeh autora nasměruje k životaschopnější poetice bez hvězd, vůně heřmánku a různých zdrobnělin, které jiným jeho textům ubírají na síle a přesvědčivosti.

...

Když svlékají stuhý z dárků, ten moment je nic v porovnání s věčností, která je čeká. Víno se rozlilo spolu s oceánem, skleničky cinkají a tu se nějaká rozbila smíchem.

Nevadí, maličký střep pod zahradním stolem kavárny bude zasypávat lipový pyl ještě tisíce let. Ale průvod už se řadí do šiku, na Špicberkách vzklíčila všechna semena.

Alexander Urban

...

Všechna nádraží jsou tak prázdná.
Kachlíky obložené koridory odrážejí
světlo zářivek vteřinu před zhasnutím,
nepravděpodobné kontury města.

Míjíme překladiště a začíná pršet,
tunely pod kolejemi zaplaví potopa.
Slyším někoho říkat, že můžeme odjet
teprve tehdy, až voda zvedne i náš vlak.

Alena Mikulíková poslala celou básnickou sbírku (dokonce včetně ilustrací), což svědčí minimálně o cílevědomém přístupu ke psaní. To chválím. Řadu textů bohužel sužují všelijaké něžnůstky a lyrické banality — víly, ztracená ptáčata, dívky s kočičíma očima, motýli, pírká, vločky a podobně — připravující mne, okoralého, o čtenářský požitek ze zralého textu. Ale poněvadž mám stejně jako autorka rád Dublin (který řadě básní propůjčil jejich poetické reálie nebo je svou náladou přítomen někde v pozadí), nakonec nad ní nelámu hůl a uvádím dva zdařilejší texty:

Alena Mikulíková

Conversations

Kdo si myslíš, že zvítězí v amerických prezidentských volbách?
S dychtivostí a jiskernatě upřeným pohledem se snažila číst
ve znameních napsaných v kávovém lógru na dně hrnečku.

Která se ti víc líbí? Taylor Swift, nebo Amy Winehouse?
V hlavě se jí rozehrál orchestr a jak ohraná deska spustil
Back to Black.
Nemohla si vybrat, vždyť obě purpurové vavříny získaly
díky srdečním nevolnostem.

Kdo prováděl ty šílené pokusy v nacistických lágrech?
Zachvěla se. Stejně tak jako se zachvěly bělavé květy třešní
v akademické zahradě,
kde se na lavičce pro ně zastavil běh hodinových ručiček.

Zničehonic se bajonet otázek vyprázdnil.
Nikdo se jí na nic už neptá.
Na žádnou otázku nemusí hledat odpověď.
A tak ráda by ji našla.

Leabharlainne

Seděla ve čtvrté řadě vlevo
unavená z celého dne si vyšla dobít baterky.

S napětím čekala, až vysvitne slunce.
Až vystoupí na obzor a paprskem utkaným
z tóniny D-dur rozkřeše nečekanou jiskřičku zájmu.

Zachvěla se, když si dvě modravé panenky
našly cestu smogem reflektorů k jejímu nesmělému pohledu,
který neskrytě obnažoval ránu srdcebolu.

Tu jak lovec na honu,
který se ve své mušce nikdy nemýlí,
zasadil americký úsměv.

Oživil tak chladný a ochablý sval,
co v mrákotách a polospánku
odpočíval uzamčený za slonovinovými mřížemi.

**Chytré a přemýšlivé jsou básně Víta Ondráka,
i když někdy v nich zaznívá přemíra filozofování
a střílí se v nich těžkým kalibrem slov jako
duše, existence, Bůh, čas, nicota. Že se může
jednat o kalibr zrádný, jsme v Hostinci už
několikrát zmiňovali, ale ku všeobecnému
pozdvihnutí přidejme ještě jednu střeleckou
poučku. Zatímco ve westernových filmech
vyhrává ten, kdo kolt vytáhne rychleji,
v poezii máme rádi pistolníky pomalé,
uvážlivé a vzácným střelivem šetřící.**

Vít Ondrák

Láska v pohybu

Spojení dvou těl jako vyvrcholení vzájemného vztahu,
konečně se uvidíme beze studu.
Uvidíme svá upřímná já.
Zpocená těla se budou třít, kroutit,
řvát zvířecím mozkiem:
„Ještě!“
Hra se vlije do každé buňky.
Sto miliard jich touží po Bohu,
po jeho zpřítomnění
na pár sekund.
Epifanické teď.
Reprodukuj se, dokud můžeš,
rozdávej život, tvoř z lásky život.
Koj se z prsou žen pro budoucnost.
Hříčkou přírodního božstva
se nepočitatelně násobí přirozenost.
Jsme každý sám spojen
jen tak často, jak si přejeme.
Tryskáme motorem vlastní práce.
Katastroficky čistý rozum nás zachrání.
Genialita má význam během pitvy niterných snů.
Prožitek se rodí u Hölderlina,
mýtus drží všechny v obou rukách,
i když jsme přesvědčováni,
že Bůh je vlastně pryč.

Či?

Chceme se mít,
já i ty chceme být něčí.
Nasytíme se během chvil.
To nám stačí.
Touha je silnější než realita.
Fantazie, snění
otevírají možnost prázdných míst
vhodných k doplnění.
Slast a nechuť pro tragično pálí na jazyku
hluboko v krku při doteku.
Ticho v noci spatřuje vědomí duše,
existence stvrzuje vědomí existence.
To nám stačí.

Marihuana*Jaroslavu Seifertovi*

jako kouř marihuany
jsou verše básníků
jako kouř a prach
padající z nebe
které hoří
jako žárem strávený čas
jež nelze vrátit zpět
rudá zář
svítání na západě
kdy se rozloučíš s Ježíšem
hořkosladká příchut'
konce dne
afirmovaná cigaretou
protože jako kouř marihuany
jsou verše básníků
ó, Jaroslave
kolik jsi toho vypověděl o světě
kde je nebe řezáno
tryskovými motory
nestvůrných ptáků
již požírají lidi
a tvoří na nebi
velké písmeno X
ach, jak mi chybí
Praha matka měst
která se za tvého ctěného života
stala svědkyní tíhy dějin
která se snadno ztratí
jako kouř marihuany
který vdechují v křivolakých
uličkách tvých
jsou verše básníků

S Kateřinou Ociskovou jsem se krátce setkal
na loňské Literární ceně Vladimíra Vokolka
(odkud si odnesla jedno z ocenění) a nedávno
mě prostřednictvím hostinské pošty požádala
o radu, kudy v psaní dál. Po přečtení zaslaných
textů skutečně vidím určitou slepou uličku:
chápání básně se zde zdá být zúženo na „dialog
mezi mnou a tebou“. Z toho se sice někdy
dá vyvařit klidně i celý debut, ale dál už to
nikam smysluplně nevede. Čeština nemá jen
dvě slovesné osoby a svět není jen já a ty:
s tím pracujte, tak zní má rada, Kateřino.

Kateřina Ocisková**Hodina spánku**

Hodina spánku
promluvila jsem
skrz tvá holá záda

obejmi mě, prosím
když houkají sanitky
a policejní auta
ráno

Budíček!
Nástup!

mlčení

až si někdy zapíchneš třísku
vytáhnu ti ji

Na zemi

V konejšivé iluzi obrazů na stěnách
vyvolané pruhy
a oblouky pastelových barev
počítám v odrazech
tebe

není to ničí vina
dokud funguje elektřina a vědomí
stahuju si tričko přes kolena

až tě něco naštvě
napiš mi to v dopise
a pošli na starou adresu

pošli mi to na tu ještě starší

T

tvůj brzký příchod
netrval dlouho
ale vzal mi kousek smyslu

budeme se spolu spravedlivě dělit
o 7 000 Hz
které vystačí přesně akorát
na tvůj
i na můj život

občas
v obavách
o budoucnost bez ticha
tě zaháním
do vysoké frekvence
televizního pískání
ať si aspoň na chvíli myslím
že jsi jeho součástí
a ne mojí

A to je z Hostince vše, nad
vašimi texty se potkáme
zase za měsíc. Posílejte
je vždy v jednom (!)
souboru na e-mail
hostinec@hostbrno.cz
a nezapomeňte připojit
i svou poštovní adresu.

Dan Jedlička (nar. 1973)
je básník, překladatel z angličtiny
a nakladatelský redaktor.

ČSSR

Pravdivé báje
z časů emigrace

Nežádoucí svědek Markéta Brousková

Markéta Brousková

Pokračujeme v cyklu
literárních vzpomínek
na dvacet let života v exilu

II.

Jakkoliv jsme fanaticky zbožňovali umění, byli jsme zároveň i přízemními realisty a pokládali naši věčnou rozmrzelost za definitivu. „Kdybych měl dynamit, ale vono by to bylo... platný. Vstali by noví domovníci!“ zavrčel Jan Lopatka, když jsme se koncem dubna 1961 vytratili z přednášek a vyrazili na lodičky, protože ve fakultním bufetu začláněli soudruzi asistenti žádostiví dialogu s mládeží.

Zatímco vesloval, zlořečil básník Brousek jazykovědkyni Konečné, která mu čistě za účelem vylepšení statistiky přišla na triko dělnický původ: „Nemůžu přece na příští schůzi stranické skupiny KSČ vstát a oznámit, že táta za první republiky dřepěl v kanceláři a krasopisně vyplňoval lejstra. Při mši svaté zpíval na kůru sólo a volil agrárníky.“

Syn zedníka a švadleny se rozesmál: „Tak tomu říkám, kamaráde, vyložená smůla. Mne se bojí jako čert kříže.“

Ono to s tím původem bývalo velmi složité. Jistý Vladimír odmaturoval ve Strašnicích jako Višněvský, ale na fakultě se už zaručeně jmenoval Smetáček.

„Čemu se divíte,“ řekl mi mezi čtyřma očima bohemista doc. dr. František Svejkovský, „vždyť se chlapec narodil v Kijevě.“ Od té doby jsem mu šla z cesty a podezřívavě sledovala, jak se snaží vetřít mezi eskapisty.

Nebylo nás tehdy tak úplně málo, avšak přesto nepochybně méně, nežli se později tradovalo. Vždyť slavná šedesátá léta trvala nanejvýš tři až čtyři roky. Ještě roku 1967 se přece v jednom kuse mlátila prázdná sláma a generační vrstevníci s ambicemi a dobrým žaludkem otráveně podepisovali přihlášku do strany. V šedesátém osmém se však jeden každý z nich s nadšením *zapojil*. Asistenti marxismu-leninismu se pojednou vydávali za sociology a zasloužilé sekernice za soucitné socialistky.

Pro jaro horovala i snaživá studentka rusistiky blábolící koncem června 1960 hned po ránu pod Prašnou bránou o nutnosti přestavby fakultní organizace Československého svazu mládeže. Chtěla se do toho *bezpodmínečně obout* už v zimním semestru.

Vřele jsem s jejími plány souhlasila a takřka jedním dechem oznámila, že bohužel spěchám na snídani s nositelem Stalinovy ceny Viktorem Někrasovem, který včera přiletěl do Prahy, aby konečně roztočil honoráře naběhlé za čtená vydání své knihy *Ve stalingradských zákopech*. Zezelenala závistí a nechala ho pozdravovat.

Viktor Platonovič již velkopansky hodoval. A jelikož tuzéry nešetřil, klaněli se mu protřelí číšníci v hotelu Paříž až po pás. Mne samozřejmě pokládali za sexuální pracovníci na volné noze a básníka Brouska za pasáka ve službách

CDN

StB. Zejména recepční se k němu choval vyloženě vyzývavě. *Takovej mladej, a už tak zkaženej!*

Dva dny jsme nositele Stalinovy ceny provázeli městem a věčně informovali o pražských památkách a milnících moderních českých dějin. Čím více se dovídal, tím méně se ptal. V podvečer třetího dne nesovětsky zdvořilý a vždy dobře naladěný padesátník vybuchl: „Je mi vás Čechů líto, ale proč jste se nechali osvobodit Rudou armádou?“

Zde musím dodat, že tato otázka ještě stále zaměstnávala statisíce občanů starších čtyřiceti let. Menšina spílala Edvardu Benešovi, valná většina svalovala vinu na západní Spojence a v uších jim dozníval zrada zvon. Jedině duté hlavy a naprostí dementi si vytrvale šuškali, že zjara k nám *vpochodujou hoši* z Jú Es Ej.

Z dobrých důvodů jsme proto s odpovědí velmi otáleli, takže major v záloze přešel do útoku. „Až mně Moskala pověsíste za nohy, tak vám zatleskám.“

Onoho pozdního odpoledne vrhala budoucnost předlouhé stíny, ovšem my malověrní fatalisté jsme nebyli s to poselství dešifrovat, neboť nám chyběl smysl pro možnost. A přesto padly s laskavým svolením Jana Nepomuckého masky a Viktor Platonovič si ho za odměnu vyfotil.

Když krátce před půlnocí pozvedl ve vinárně U Mecenáše číši a nabídl nám tykání, byli jsme v sedmém nebi. Sestup do pekel přivodil nesmělý dotaz básníka Brouska, má-li liberální šéfredaktor měsíčníku Svazu sovětských spisovatelů *Novyj Mir* a údajně kamarád Nikity Chruščova Tvardovský ponětí o moderní ruské lyrice. A najednou s odpovědí závalhal náš novopečený kamarád Vika: „Bůh je nejvyšší dobrotivý, nejvyšší spravedlivý a nejvyšší milosrdný. A není tudíž bolestí, které by nemohl odměnit velikou radostí. Jak bláhová představa! Vždyť v Rusku zosnoval pravoslavný Hospodin revoluci aneb jatka. A ne učinil tak rozhodně z nudy či zášti, nýbrž po zralé úvaze, že je načase, aby lidé na vlastní kůži zakusili, v jakou sběh se promění, podlehnou-li touze po rovnosti, svobodě a bratrství. Kdo hlásá, že přece je, a proto chce, podléhá našeptávání ďábla, jenž si lidskou bytost tak dlouho předchází lichotkami, až se nakonec promění v povolnou loutku a posléze v automat na smrt.“

Major v záloze s námi neměl nejmenšího slitování. Jen houští a většší kapky! Prázdné ulice, temná podivně se pitvořící domovní průčelí v Kaprově ulici. Jen naše kroky se rozléhaly, když Vika tiše poznamenal, že k tajným stoupencům satanologie kijevského rodáka a prozaika Michaila Bulgakova patřila již počátkem dvacátých let i jeho matka, lékařka s diplomem univerzity v Ženevě, což ji v roce 1938 zachránilo před zatčením.

„Ach bože, Antone Antonoviči, Tvardovský je přece mužik. Miluje častušky a chorovody. Podle jeho mínění psávali moderní lyriku navonění seladoni, šilenci, megalomani, židovští advokáti a namyšlené slečny ze zámožných rodin. A protože některé jakoby zázrakem přežily, objíždějí teď babky chňapky mírové konference a vylepšují si přitom šatník. Básnířka Věra Inberová je u vás v Praze jako doma.“

Zděšený naší naivitou a nevědomostí začal nás kamarád Vika neúnavně školit o sovětské minulosti a současnosti s přihlédnutím k ústním dějinám literatury.

Pracovní tábory, popravky, sebevraždy, hladomory a denunciaci. Bylo to sice pro dva devatenáctileté rozumky impregnované českou střízlivostí a zbabělostí velmi silný kafe, ale navzdory psychickým útrapám jsme z vděčnosti ani necekli.

Po takřka šedesáti letech lehly v mé paměti podrobnosti popelem. Přesto si dovedu vybavit deštivé dopoledne Na Můstku, mé letní šaty z modrotisku pokecané zmrzlinou a kostkované papuče, které Vika den před odletem zakoupil mamince satanistce u protivné prodavačky v bývalém Paláci služeb firmy Baťa.

Nejméně třikrát nás pozval nositel Stalinovy ceny do Kijeva. Nejméně třikrát jsme se dětinsky radovali. Nejméně třikrát nám sovětské velvyslanectví udělilo vízum s ročním zpožděním, a proto jsme nikdy neodjeli s Vikou na daču, abychom se hluboko v ruském lese oddávali četbě *libri prohibiti*. Ostatně o zapovězených knihách řečnil ještě 21. 8. 1988 (u příležitosti dvacátého výročí vstupu vojsk Varšavského paktu na území ČSSR) mírně zhuňákaný reformní komunista druhé či spíše třetí kategorie: „Ty vo-pravdu správný jsme měli přece jenom my na akademii věd... Nám bylo vod samýho začátku jasné, jakěj to vezme konec. Lidi věděli leda prd.“

Protože se vzpomínkový večer konal v Západním Berlíně, byl ještěitný pětadesátník se sovětským právnickým diplomem po zásluze seřván bývalými občany NDR. Nemilosrdně ho obvinili z typicky bolševického elitářství, takže se k mé radosti rozklepal strachy. Nás pár Čechů bez vazby na rodnou stranu a akademii věd se nakonec jen zvedlo a odešlo prodiskutovat urážku do jugoslávské restaurace.

Jsou to epizodky, ale zadrou se vám pod kůži. A nejen to! Jakmile zapustí kořeny, povýší na pravdu. Ani za boha nezapomenu fádni odpoledne v posledním roce vlády vlídného Antonína Novotného, když jsem s pokryteckým úsměvem naslouchala štěbetání kamarádky o tetě Růženě z Milevska, pracovitě a zbožně ženě, která prý *jaktěživo* nezavítala do Prahy. Jezdívávala totiž pouze za švagrovou do Klokot, aby při té příležitosti podělila její četné ratolesti svatými obrázky anebo potěšila zprávou, že bezmála místní rodák Míla Vlk bude co nevidět velebným pánem.

Řeč se mluví a pivo se pije. A já jsem se vztekla ptala sama sebe, je-li mi na věky věkův souzeno předstírat lásku k našemu zřízení a boдрému lidu. Ať Soběslav, Kardaška, nebo Jevíčko, máš to, holka, prašť jak uhoď.

Z opatrnosti jsem však držela zobák i před kamarádkou. Ačkoliv nikdy nevstoupila do strany, nepatřila v mých očích k tvrdému jádru skalních eskapistů. Přesto počátkem ledna 1969 emigrovala. Místo v malé filiálce známé západoněmecké banky nebo pojišťovny jí mimochodem obstaral otec s příslušnými konexemi. Asi do půl roku byla zpátky. Všude dobře, doma peklo.

Všude dobře, doma nejlíp. Jak pro koho, pomyslela jsem si, když po návratu rozšafně vykládala, že potřebuje pevnou půdu pod nohama.

Od 21. 8. 1968 až do Vánoc praskaly pražské hospody ve švech. Tam jsme se v jednom kuse bez ohledu na politické přesvědčení vzájemně strašili a litovali. Tam se slzelo, naříkalo a kňučelo. Ale v první řadě se tam kušnilo, až se hory zelenaly.

Zatímco zpočátku udávali tón zástupci tradiční apokalypsy, jimž se Kreml proměnil v epicentrum zla, postmoderní apokalyptici s unaveným pohledem a baziliščíím šklebem krčili ramený. „A co jste od Rusáků proboha čekali?“

V posledním kole se prosadili přívrženci postapokalyptického kompromisu čili oportunisté bez zábran, kteří se už od podzimu nemohli dočkat překorytaření. Napovídaly mi to jistě zámlky a omluky, nenápadný odstup, záhadné úsměvy a vzrušené šíření zaručených zpráv o tom, koho v příštím roce odstaví. Asi měsíc po pohřbu Jana Palacha již ani nepokládali za nutné se přehnaně přetvářovat. Najednou byla řeč o tom, že konečně nastává čas přehodnotit naše dosavadní postoje.

Méně pragmatických a pohodových povah se neodbytně zmocňoval pocit, že na ně politováníhodné blbečky odmítající morální invalidní vozíček budou na podzim ukazovat prstem. Nejpozději koncem dubna se dostavily první úzkostné stavy a počátkem června propukla panika zavřených dveří.

„Uvěznili mě v zrcadlovém bludišti a musel jsem se točit kolem své vlastní osy. Byl to můj vůbec nejhorší sen,“ prozradil mi na sebe Karel Kryl, „kdybych se neporadil s Vaňkem, skončil bych třeba v Bohnicích.“

Toužili jsme ve jménu duševního zdraví po činu? Ano. Prahli jsme po pomstě? Ano.

Byli jsme rovněž oportunisté? Bohužel ano.

Legendárnímu homme revolté přesvědčenému o tom, že máme právo povstat i proti dějinné nutnosti, zbudoval Abert Camus pomník kovu trvalejší. Nad námi by buď zplakal, anebo ustrnul. Takřka bez rizika jsme se protáhli skulinou v železné oponě a sbohem.

Leč nepředbíhejme! I nejdleší cesta začíná prvním krokem. Mně k němu dopomohl novinář a publicista Antonín Liehm. Třebaže tak učinil nechtěně, jsem jeho dlužní. A nejspíš by se velmi podivil, kdybych mu sdělila, že býval mým koněm. Věděl totiž vždycky a za všech okolností, která zrovna bije. Klaněl se sice u vrbiček, ovšem decentně a mezi řádky se skrýval jistý odstup v mezích zákona. Občas hodil zpátečku, ale v průběhu jara se neomezoval. A přesto nepodleh masovému šílenství, jemuž najednou propadlo i mnoho nejzavilejších antikomunistů od února 1948 do zblbnutí žbrblajících, že oko za oko a zub za zub.

Už nečekali na příchod hochů z Jú Es Ej, ale spolu s řadovými členy KSČ vyhlíželi zachránce z domácího chovu. Kandidátů se takřka přes noc vylíhlo habaděj. A jeden každý z nich se *vyčůraně* vtíral do přízně pracujícího lidu.

Nápadně vysokou mírou kreativity a odvahy vynikal podle mého názoru čumilky místopředseda vlády a člen ÚV KSČ Ota Šik, o rok později univerzitní profesor ve Švýcarsku, když chlácholivým hlasem zvěstoval zaměstnancům ČKD

Praha, že jejich životní úroveň by mohla být již za pět let srovnatelná s rakouskou.

O zašmodrchané technokratické detaily a podobné *prkotiny* se dělnasové nezajímali. Stržení Šikovou aktualizací pohádky *Stolečku, prostři se!* povstali jako jeden muž a mohli se utleskat.

Ekonom dobroděj se stísněně usmíval.

Podobných soutěží se Antonín Liehm neúčastnil. Věnoval se raději systematické analýze mezinárodní situace. Namísto křiklavého patosu polepšených hřištníků kultivoval českou střízlivost, což se leckomu z činorodých aktivistů obrodného procesu dvakrát nezamlouvalo. Tolik úvodem k extempore básníka Brouska.

Nejenže dorazil onoho pamětihodného dne koncem září 1968 domů neobvykle brzo, ale navíc i ve střízlivém stavu. Sotva zapadly dveře od bytu, rozléhal se předsiní pokřik: „Ze mne Liehm vola dělat nebude. Ať si kurva trhne nohou.“ Poté následoval příval neskonale hnusnějších urážek.

A teď prodávám, jak jsem koupila. Ačkoliv se jedná o svědectví z druhé ruky, nepochybuji o tom, že základní fakta souhlasí.

Jakmile se básník Brousek poněkud zklidnil, vyslovil se pro emigraci, protože všemi mastmi mazaný milostpán Tonda Liehm už zdvihá kotvy. Do Prahy prý přijel jenom kvůli prodloužení pasu a cestovní doložce. Ze slušnosti, jak zdůraznil, vyhledal kolegy a kamarády v *Literárních*, aby jim popřál mnoho sil, a především však vytrvalosti v domácím odboji. Z jakého důvodu se osobně rozhodl pro ten zahraniční, blíže neosvětlil.

O to vášnivěji hřimal, že lidé dobré vůle s Českoslováky soucítí a nikdy na ně nezapomenou. Svůj krátký projev pochopitelně uzavřel známým zaříkávadlem poraženců všech dob a národů: *Boj pokračuje!*

A fůma tehdy pravila, že se řídí radami spisovatele Luise Aragona a jeho manželky Elsy Trioletové, rodilé Rusky a neoficiální švagrové Vladimíra Majakovského.

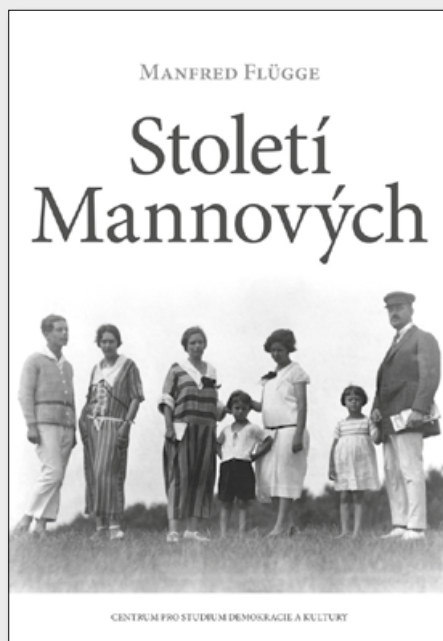
„Ráda věřím,“ hlesla jsem, „ale kdo poradí nám prvním pionýrům republiky?“

Zatímco básník Brousek zmožený zradou buržoazního spratka z advokátské rodiny podřimoval v křesle, odplížila jsem se k telefonu. Prvním krokem bylo zajistit si účinnou pomoc při vepsání syna do pasu. ●

Markéta Brousková (nar. 18. 4. 1941) vyrostla, odmaturovala a vystudovala v Praze. V šedesátých letech psala pravidelně recenze do časopisů *Host do domu*, *Tvář* a *Sešity*. V září 1969 odešla s rodinou do Spolkové republiky Německo. Pracovala třicet let na Svobodné univerzitě Berlín (FU Berlin). Během studia se vdala za básníka Antonína Brouska. Manželství se rozpadlo v roce 1993. Dnes žije v saském maloměstě.

Nová kniha Centra pro studium demokracie a kultury (CDK)

MANFRED FLÜGGE

Století Mannových

Kniha líčí osudy prakticky všech významných členů rodiny Mannových, nejen těch nejznámějších – spisovatelů Thomase a Heinricha –, ale i jejich sourozenců, manželek a dětí. Autor vycházel z autentických deníkových záznamů a korespondence, nevyhýbal se přitom ani velmi intimním a rozporuplným momentům, jako byla závislost na drogách či alkoholu, tajená i veřejně přiznávaná homosexualita, členství v NSDAP apod. Přesto kniha nijak nevybočuje z hranic příjemně věcného, velmi poučeného a spíše kritického popisu jednotlivých lidských osudů a vztahů. Manfred Flügge se studiu nejen rodiny Mannových, ale i osudů dalších německých umělců v bouřlivém 20. století věnuje dlouhodobě. Tato kniha je završením jeho mnoholetého zájmu a její mimořádná kvalita i čtivost tomu plně odpovídají.

A5, vázaná, 304 str., 348 Kč

Objednávky a info: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK),
Venhudova 17, 614 00 Brno, tel./fax: 545 213 862, objednavky@cdk.cz

Kompletní nabídku CDK s možností objednávek s 15–25% slevou najdete na www.cdk.cz

Holub — Vodička
Atwoodová — Typlt
— Enzensberger
Gajdošík — Jankovič
Opelík — Wildstein
— Lipska

4₁₇

www.souvislosti.cz

revue pro literaturu a kulturu

Jak dlouho se drží pod kůží totalitní systém

Šárka Grauová

Roku 2014 si Brazílie připomněla padesáté výročí vojenské diktatury. Ta skončila roku 1985, jako téma literární i historické reflexe však ze scény nikdy nezmizela. Od angažovaných románů těch, kteří v období diktatury žili, úvah o ozbrojeném boji a svědectví jejich mučedníků se zájem postupně přesouval k jiným aspektům „olověných let“. V románu *Kde může být Dulce Veigová* (1990) Caia Fernanda Abreu (nar. 1948) zkrachovalý novinář po dvaceti letech hledá záhadně zmizelou zpěvačku šedesátých let a přitom sám sobě i čtenáři ozřejmuje cesty brazilské společnosti v tomto mezidobí. O proměnu Brazílie jde i v *Benjamimovi* (1995) zpěváka a spisovatele Chica Buarqua

(nar. 1944), kde protagonista v časové smyčce hledá novou, mladší podobu zavražděné ženy, na jejíž stopu kdysi přivedl policii, a jako nevhodný nápadník je tentokrát sám zastřelen komandem vedeným policistou. V románu Beatriz Bracherové (nar. 1961) *Nepromluvil jsem* (2004) jsme zase svědky duševních muk profesora na penzi, který byl kdysi pro své protirežimní aktivity zatčen a mučen; krátce poté byl zatčen a zabit jeho švagr, kdežto on sám byl propuštěn a ponechán ve funkci ředitele školy, a proto je obecně podezírán z toho, že promluvil, a má tedy na svědomí švagrovu smrt.

Skeptici sice roku 2014 tvrdili, že obnovený zájem o diktaturu je dílem marketingu, dovedně využívajícího kulatého výročí, jejich názor se však nepotvrdil. V loňském roce se totiž významných ocenění opět dočkaly dvě knihy spojené s „olověnými léty“. *Odpor* (2016) Juliána Fukse (nar. 1981), syna rodičů, kteří uprchli před argentinskou diktaturou a s sebou si kromě dvou vlastních dětí přivezli i „adoptivního“ syna, jehož matka patřila k argentinským zmizelým, nejprve získal prestižní cenu Jabuti za nejlepší román a posléze také portugalskou Cenu Josého Saramaga. Fuksův román na pomezí fikce a reality se táže

po obecnějších otázkách, jako je adopce, rodina, exil, smysl angažovanosti či osobní a rodinná paměť, současně však ukazuje, že stopy a traumata diktatury v sobě trvale nese i generace synů. Úplně jiný autorský typ představuje žena, jejíž kniha *Finé zpěvy* (2016) nejprve získala Cenu Casa de las Américas a posléze i Sãopaulskou literární cenu — Maria Valéria Rezendová (nar. 1942), nekonvenční řeholnice z kongregace školských sester de Notre Dame, která debutovala až roku 2011 a od té doby je každý její román událostí. Ve své poslední výpravné próze se Rezendová, která za války skrývala odpůrce režimu a vyvezla z Brazílie *Listy z vězení* dominikána bratra Betta, vrací ke zkušenosti vzdělatelky negramotných v chudém severovýchodním sertão. Její příběh ukazuje, že návrat do časů diktatury má v poslední době ještě jeden rozměr: obrací pozornost k etice protestu v okamžiku dlouhodobé politické i mravní krize, která v Brazílii nastala v souvislosti s impeachmentem levicové prezidentky Dilmy Rousseffové. Roku 2016 vládu převzal jako viceprezident za Brazílské demokratické hnutí Michel Temer, který s podporou asi pěti procent obyvatelstva prosazuje neoliberální reformy, zatímco přední ústavní činitelé jsou jeden po druhém zatýkáni a souzeni pro korupci.

O tom, že návraty k diktatuře ani zdaleka nevyčerpaly svůj potenciál, svědčí i literární událost roku 2017. Po devítileté odmlce se na literární scénu bildungsromanem *Noc čekání*, prvním dílem avizované trilogie *Misto nejstinnější*, vrátil velký Milton Hatoum (nar. 1952) — a výslovně říká, že v jeho příběhu situovaném do šedesátých a sedmdesátých let je vzkaz současné Brazílii. Dvacetiletí diktatury ani po třiceti letech neztratilo svou palčivost.

Autorka je překladatelka a portugalistka.

Náčrt prvního pokusu o definice poesie

Carl Sandburg

Poesie je řada teček a pomlk,
pravopisných tůní, krypt,
protinázorů a střepin luny.

Poesie je smyčka zadrhnutá
kolem tepu jedné myšlenky,
dvou myšlenek a konečné pojící
myšlenky, pro niž ještě není čísla.

Poesie je šupina srpečku
měsíce v břiše ropuchy.

Poesie je pruh říční mlhy a plynoucích
světél člunů, lavírujících mezi
mosty a hvízdodem, takže někdo
vzdychne „Ach!“ a jiný „Jak?“.

Poesie je uskutečnění syntézy
hyacintů se suchary.

Přeložil Jiří Kolář.

h Soutěž O

pro nové předplatitele revue *Host*

Máte rádi literaturu a vše, co se jí týká?
Předplaťte si tištěný *Host* na rok 2018, nebo
darujte předplatné do 28. února 2018, a budete
zařazeni do slosování o tyto věcné ceny:

1

1×

**Pocketbook
631 Touch
HD**

Čtečka s multidotykovým
displejem s technologií
Film Touch.

2

1×

**Adjustovaný
kaligrafický
opis básně
Karla
Šiktance**

3

10×

**J·H·
Krchovský,
František
Štorm**

Nekonečný kalendář
s působivými rytinami
a básněmi, které vtipně reagují
na věčný koloběh ročních
období, ale i věčnost samu.

4

10×

**Nástěnný
kalendář A3
pro rok 2018**

12 autorů, 12 osobností,
12 současných českých
prozaiků, kteří své
knihy vydávají v *Hostu*.
Literární zastavení
zachycená objektivem
Jaroslava Kociána.

5

5×

**Magický
hrnek
s básní
J·H·
Krchovského**

i

Předplatitelská cena je
výhodnější a všichni abonenti,
kteří si zakoupí či prodlouží
předplatné na rok 2018, mají
nárok na slevu kompletní
knižní produkce nakladatelství
Host ve výši 20 %. Podrobné
informace o předplatném
a dárkovém certifikátu najdete
na casopis.hostbrno.cz nebo
na tel. čísle 725 606 144.

